CİLD : 1 ★ SAYI : 1 17 EYLÜL 1953

Tarih Dünyası

Çıkarken

Yeni Tarih Dünyası, neşir hayatında karşılaşılması muhtemel bütün güçlükleri yenerek, yazı ve resim dökümanlarını da fazlasiyle temin ettikten sonra, kendini okuyucularına arzederken, tevazuu bir tarafa bırakarak nefse itimadın bir ifadesi olan «iddialı olma» yı prensip edindiğini de açıkça, ilk sayısı ile ilân etmektedir.

Şu bakımdan kendimizi övüyoruz:

1 — Yeni Tarih Dünyası, memleketin en tanınmış imzalariyle hâlelenmiştir.

2 — Her yazı, mutlaka o sahanın en salâhiyetli kaleminden çıkmaktadır.

3 — Yeni Tarih Dünyası, Türkiyede şimdiye kadar, hiç bir yerde neşredilmemiş binlerce tarihî resim temin etmiş bulunuyor ki, bunlar birer birer yalnız bu mecmuada görülecektir.

4 — Yeni Tarih Dünyası, Fatih Sultan Mehmet'ten bu yana ecnebiler tarafından Türkiye için yazılmış, fakat hiç biri henüz Türkçeye tercüme edilmemiş, belki on sene sayfalarını doldurabilecek muhtelif dilde eseri kütüphanesine yerleştirmiş, bir kısmını en salâhiyetli mütercimlere tevdi etmiştir.

5 — Arşivlerimizde ve kütüphanelerimizde, hususî ellerde tek nüsha olan öyle eserler vardır ki, bunlardan bir kısmından ilim âlemi bile haberdar değildir. Yeni Tarih Dünyası bunları da tesbit etmiş, etütler yaptırmış ve neşredilmek üzere dosyasına koymuştur.

6 — Memelketimizde en mühim tarihî hâdiseler içinde yaşamış öyle şahsiyetler vardır ki, bunların tarihimiz için muhakkak bir vesika olan görgülerini kedileri ile mezara ve binnetice nisyana götürmelerine «Yeni Tarih Dünyası» meydan vermemek için çalışmış ve muvaffak olmuştur. Yani «Yeni Tarih Dünyası», asırlardan beri gözlerden ve ilim âleminden ırak kalmış vesikaları ortaya koyarken, canlı tarihleri de ihmal etmemiştir.

7 — Yeni Tarih Dünyası, bir taraftan Türkiye içindeki kıymetleri bir araya toplarken, bütün tarih boyunca Türkiye ile münasebatı olan memleketlerin bize ait vesikalarını da araştırmaktan geri durmamış, dünya müzeleriyle münasebetler tesis edcrek, çok zengin ve şimdiye kadar bilinmiyen hakikatleri Türk ilim ve irfanına kazandırmıştır.

Bir mecmuanın yaşayabilmesi için lâzım olan maddî ve manevî bütün unsurları bir araya getirmeğe muvâffak olan «Yeni Tarih Dünyası» nın bir üslünlüğü de fiyatı ile elde etmiş bulunmaktadır.

Gerek yazı ve gerek resim dökümanları için pek büyük maddî fedakârlıklara katlanan mecmua, fiyatını 100 kuruş yerine 50 kuruş yapmış, iyi eser verebilmenin manevî zevki yanında kazancı da ikinci plâna atmıştır.

Yeni Tarih Dünyası, on beş günde bir, aksamadan neşriyatına devam edebileceğini okuyucularına müjdelerken, göreceği alâkaya fazlasiyle mukabele edeceğini de şimdiden vadeder.

★ ★

KAPAK RESMİMİZ :
Zonaro'nun Çengiler tablosu..

Yeni Tarih Dünyası

Yıl : 1, Sayı : 1

Fiyatı 50 Kuruştur.

On beş günde bir çıkar.

Sahibi: A. Banoğlu ★ Yazı İşleri Müdürü : N A. Banoğlu ★ İdarehane : Nuruosmaniye cad. No. 57 Kat 1 ★ Telefon : 21649 ★ Abone şartları : Seneliği 12, Altı aylığı 6 liradır ★ Dizgi ve baskı : ERCAN Matbaası, Kapak klişe : Nur Klişe atölyesi.

DK
401
Y41

Abdülâziz, Pariste İmparator ve İmparatoriçenin şerefine verdikleri kabul resminde..

ABDÜLÂZİZ'İN 1867 PARİS SEYAHATİ

Mecmuamız, tarihimize ait şimdiye kadar neşredilmemiş bütün yabancı kaynaklarını da birer birer Türk okuyucularına sunacaktır. Bu yazılar, Abdülazizin seyahati esnasında çıkan Fransızca İllustration'dan tercüme edilmiş ve resimler de, yine aynı mecmuadan iktibas edilmiştir.

Sultan Aziz Pariste... Bu dört kelime sekiz gündenberi halkın hayalini o kadar alevlendirdi ki, Prusya kralının ve Çarın hâtıraları tamamiyle silindi. (1) Bu yeni ziyaretçilerin İkinci Mehmet sülâlesinden olması, din, dil, âdetlerdeki derin değişiklikler, bu seyahatin binbir gece masalına benzemesine sebep oluyordu.

(1) O turihte her iki hükümdar Parisi ziyaret etmişlerdi.

Abdülâziz 27 temmuz 1897 de Viyanada.

Memleketinin kritik durumuna ve hazinesinin iyi vaziyette olmamasına rağmen, Sultan Abdülaziz ecnebi memleketlere tarihin kaydettiği büyük bir ihtişamla seyahat ediyordu.

Haşmetmeaba, İstanbulda, kendisine tahtın vârisi Mehmed Murad Efendi, iki yeğenlerinden Abdülhamid Efendi ve Yusuf İzzeddin Efendi yüksek şahsiyetlerden mürekkep parlak bir heyet, generaller, saray zabitleri, subaylar ve bilhassa bunların

Abdülâziz Elyseé sarayında Fransız İmparatoriyle.

arasında ismini zikretmeden geçemiyeceğimz dış işleri vekili Fuad Paşa refakat ediyordu.

Osmanlı donanması Fransız, İngiliz ve İtalyan gemilerinin refakatinde Toulon'a vardı. Burada donanma ve halk tarafından padişah uzun zamandanberi eşi görülmemiş bir şekilde karşılandı. Her gemiden 101 pare top atıldı ve 4 salvo ile selâmlandı. Birincisi Sultan limana girerken, ikincisi donanmanın önünden geçerken, üçüncüsü gemiden inerken ve dör düncüsü tersanede bulunan «Inflexible» gemisinden atıldı.

Sultanın bu coşkun kabuleden fevkalâde memnun oldu ğu yüzünden belli oluyordu. Fransız makamlarına memnuniyetini bildirmesini Fuad Paşadan rica etti. Abdülaziz fransızca konuşmuyordu ve bir mütercimin yardımı, konuşmaların gelişmesinde zararlı oluyordu.

Parisin yaptığı resmi kabul, hamşetmeabı çok mütehassis etmişti, hakikatte hiç bir hükümdar böyle karşılanmamıştı. Bu gürültülü gösterilerin sebebi, sempatiden ziyade meraktı, fakat padişah için bu karşılanış çok şaşaalı idi, kendinden evvel buraya gelen Prusya kralı ve Çara yapılan merasimin aynını görmüş oldu.

Abdülaziz, İstanbul hüküm darına hasta adam nazarı ile bakanlara onun dünyada hâlâ büyük bir yeri olduğunu bize anlatmak istiyordu. «Kuran» Avrupadan gitti ise, Asya ve Afrikada hâlâ hüküm sürmüyor mu?

René du MERZER

İNGİLTEREDE

Sultan Aziz Fransayı ziyaretten sonra, İngiltereyi ziyaret etmemezlik edemezdi. Garbın iki büyük devleti İngiltere ve Fransa, Türkleri Ruslara karşı müdafaa etmek için iyice birleşmiş ve silâhlanmış değiller miydi?

Sultan, Paristen 11 temmuz 1867 perşembe akşamı «Reine Hortense» gemisi ile ayrıldı ve ayın 13 üncü cumartesi günü Douvres'a vardı. Haşmetmeap, feldmareşal üniforması giymiş ve mecidî nişanı takmış olan Prens de Galles tarafından karşılandı. Dizbağı nişanının büyük kordonu ile Cambridge dükü de ayni üniformayı taşıyordu. Müslümanların şefi ile İngiliz prenslerinin mülâkatları hiç el sıkmadan vuku buldu. Abdülâziz, elini fesine götürdü ve derhal prensler de şapkalarını çıkardılar.

Kraliçe Viktorya tarafından haşmetmeap'a yapılan hüsnükabulün hususiyeti herkes tarafından görüldü. Kraliçe, yüksek misafirlerini Buckingham Sarayının büyük merdiveninde bekliyordu. Abdülaziz, fesini hafifçe kaldırdı ve şark âdetlerine göre, kraliçeyi, elini kalbine, sonra dudaklarına ve alnına götürerek hürmetle selâmladı.

İngiltere kraliçesi, sefirler, ve Londra halkı, Müslümanların sultanına muhteşem bir kabul resmi yaptılar.

Türk imparatorluğunun elde tutulması İngiliz politikasının önemli noktası değil midir?

Bu muhteşem hüsnükabul İngiliz misafirperverliği tarihinde yer alacaktır. Bütün İngiliz gazeteleri, Hint sefiri tarafından verilen ziyafetin şahâneliğini methettiler. Times gazetesinin dediğine

Abdülâziz, Londrada Kardinalın huzuriyle yapılan merasimde.

göre on senedenberi İngilterede buna benzer bir ziyafet görülmemiştir.

Biliniyordu ki Sultan, herşeyin üstünde harp gösterilerini severdi. Maximilien'nin ölümü ile umumî matemde olunmasına rağmen Abdülaziz, orduların geçişini görmek istemişti. Haşmetmeap, güzel İngiliz donanmasının manevrasını görmeği de arzu ediyordu ve Spithead deniz resmi geçidi, padişahın en hoşuna giden eğlence olmuştur .

Geçit, 17 temmuz çarşamba günü oldu. Bu geçitte İngiltere, elinin altında bulunan gemileri toplayabilmesine rağmen Spithead donanması 102478 tonluk, 22500 beygir kuvvetinde ve 1099 toplu 31 harp gemisinden müteşekkildi. Bu muhakkak ki muhteşem, büyük bir manzara idi ve bu harp gemilerinin müthiş gürültüleri, hissî bir tesir yaratıyordu.

Kraliçe bu müstesna vaziyette Abdülazizi dizbağı nişanı ile taltif etti ve haşmetmeap, pantalon giymediği için bu kurdeleyi sol omuzuna taktı.

Londra şehri tarafından haşmetmeap'a verilen ziyafet de fevkalâde idi. Bilindiği gibi İngilterede an'ane mucibince krallara belediye reisi tarafından ziyafet verilir.

Sultana sorulan bir soruya karşılık Abdülâziz Türkiyede başlamış olduğu işi tamamlamak için kendisine düşen vazifeyi yapacağını ve İngiltere ile Turkiyeyi birleştiren iyi münasebetleri kuvvetlendirmek için çalışacağını söyledi. Bu mülâkat esnasında haşmetmeabın kraliçeye Giritteki hıristiyanlara serbestlik vaad ettiği söylenir.

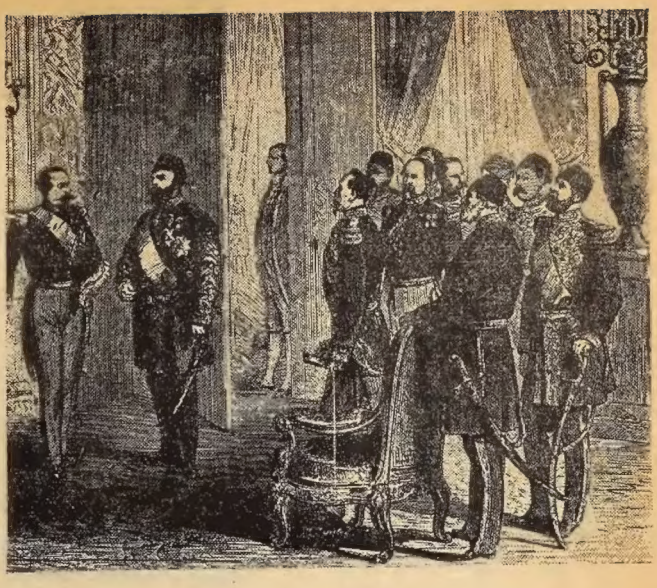

Abdülâziz'in Liyon istasyonunda Üçüncü Napolyon tarafından karşılanması.

Sultan İngiltereyi ayın 23-ünde saat 11 de terketti.

AVUSTURYADA:

Sultan Aziz, Belçika ve Almanyadan geçerken Belçika ve Prusya kralları tarafından karşılandıktan sonra ayın 27 sinde Viyanaya geldi. Viyanada Abdülaziz evvelce birinci Napoléon'nun oturduğu Schoenbrünn sarayına misafir edildi ve Viyana sarayı tarafından şerefine yapılan merasimler o kadar parlak olduku ki, âdeta Londra ve Paristekilerle yarışır vaziyette idi. Bu merasimleri büyük manevralar, Viyana operasında gala, «Africaine» nin bir sahnesi, Taglioni'nin balesini Luxenburg'da ziyafetler takip etti.

Viyanadan geçerken Ambraser (Ambraser Sammlung) galerisi, büyük silâh bilgisine sahip olan Sultanın nazarıdikkatini celbetmkete haklı idi. Viyanada Belvédère mâlikânelerinde bulunan bu galeri, dünyanın en mükemmel silâh koleksiyonuna sahiptir. Bu galeri 16 ncı asırda Arşidük Ferdinand de Tyrol tarafından Inssbrûck civarında Abras şatosunda kurulmuştur.

Halihazırda Ambras galerisi Aşağı Belvédère'in ilk katında bahçeye bakn büyük pencerelerle aydınlanmış salonlarındadır ve Üst Belvédère'de de tablolar galerisi vardır.

Gayet şık yaldızlı olan bu salonlara silâhlar büyük bir zevkle yerleştirilmiştir. Bunların içinde birinci Maximilien'nin (1519) silâhları, Arşidük Ferdinand'ın muhafızlarından yedi buçuk ayak yüksekliğindeki silâhı, Sigismond de Koenigsfeld'in yaldızlı silâhı, Sultan Süleymanın bir eldiveni, 1683 Viyana muhasarası sırasında alınmış vezir Kara Mustafa Paşanın silâhları, Dük Alexandre Farnese'in şahâne silâhı vardır. Ambras galerisinin en ehemmiyetli kısmı silâhlar olmasına rağmen, vazo gibi antika eşyalar da nazarı dikkati celbetmektedir.

İki Mustafa Arasında

II. Sultan Murad

Yazan :
Nahid Sırrı ÖRİK

İkinci Murad (Aslı Topkapı Sarayı resim galerisinde)

MUTİ Osmanlı müverrihlerinin nazarlarında, Mehmet Çelebi ile ve oğlu II. Muratla taht dâvasma girmiş ve iki kere Rumelinde hüküm sürmeğe muvaffak olmuş bulunan Mustafa, yalnız ve ancak bir sahtekârdır. Çünkü, Yıldırım Bayezıt Şehzadesi Mustafa Ankara meydan muharebesinde kaybolup gitmiştir. Garp müverrihlerine ve yeni tarihçilerimize göre ise, Mustafa kaybolmamış, hayli zaman meydana çıkmamağı tercih ettikten sonra da Mehmet Çelebi ve II. Muratla çarpışmış ve müddeti üzerinde ittifak edilemeyen bir zaman ve iki kere saltanat sürmeğe muvaffak olmuştur. Fakat Balkanlı bir tarihçiye, Romanyalı meşhur Jorga'ya nazaran, iki Mustafa vardır, yani Çelebi Sultan Mehmetle ve II. Muratla iki ayrı adam çarpışmıştır ve bunlardan ilki hakikaten Yıldırım'ın şehzadesi olup diğeri bir sahtekârdır, asıl ve nesebi meçhul bir insan dır.

Şu halde de, Osmanlı müverrihlerinin tuttukları kestirme yoldan başlıyarak muammayı helletmeğe girişirsek, aşağıdaki faraziyeleri sıralıyabiliriz:

1 — Yıldırım Bayezit şehzadesi Mustafa, babasının esaretile neticelenen Ankara meydan muharebesinde şehit düşmüş olsa gerektir. Fakat, faraza Semerkand'a gitmiş olsa da, dönüşüne ait bir emare muhakkak ki mevcut değildir. Meydana çıkmamış, yani şehit düşmemişse bile bir köşede meçhul yaşamağı tercih etmiş ve izi belli olmadan ölmüştür. Bu cihetle de, Mustafa Çelebi olduğu iddiasiyle ortaya çıkan adam bir sahtekârdır.

2 — Mustafa Çelebi bir müddet meydana çıkmamış, fakat Mehmet Çelebi'nin saltanatı sırasında Rumelinde taht dâvasına girmiş, mağlûp olup Limni adasına hapsedilmiş ve II. Murad'ın cülûsundan sonra salıverilerek Rumelini ele geçirmiş, bir müddet saltanat sürdükten sonra esir edilip öldürülmüştür. Hakikî bir şehzadedir ve kendisine (düzme) denmiş olması ancak bir hile ve tedbirden ibarettir: Doğrusu bir sahtekârlıktır.

3 — Mehmet Çelebi ile taht dâvasına kalkışan adam hakikaten Yıldırım Bayezit şehzadesidir. Mağlûp edilip Bizansa iltica etmiş, Osmanlı padişahiyle bir anlaşma neticesinde hapsedildiği Limni kalesinde de ölmüştür. Buna mukabil, II. Muradın cülûsu üzerine Rumeline geçerek orada bir müddet saltanat sürmeğe, hattâ Anadoluya geçmeğe muvaffak olan ve nihayet mağlûp edilip öldürülen adam bir sahtekârdır. Osmanlı devletinin başına bir gaile çıkarmak istemiş olan Bizans tarafından icat edilmiş bir mahlûktur.

4 — Çelebi Sultan Mehmet devrinde ortaya çıkıp Yıldırım Bayezit şehzadesi olduğunu iddia eden adam bir sahtekârdır, esaslı bir muvaffa-

kıyet de elde edememiştir. Fakat II. Murat devrinde ortaya çıkıp Rumelinde bir müddet saltanat sürmeğe muvaffak olan ve sonra (düzme) yaftasiyle idam edilen adam hakikaten Yıldırım'ın oğlu Mustafa Çelebidir.

5 — Mustafa Çelebi olduklarını iddia ederek iki ayrı sahtekâr meydana çıkmıştır. Evvelkisi Mehmet Çelebi tarafından kapattırıldığı Limni kalesinde ölmüş ve II. Muradın cülûsunu müteakıp Bizansın yardımiyle ikinci bir düzme Mustafa icat edilip ortaya çıkarılmıştır.

Bu faraziyelerden beşi de pekâlâ ileri sürülebilir. Birincisi eski Osmanlı müverrihleri tarafından ilân edilmişti, ikincisi bugün umumiyetle kabul edilmektedir. Üçüncüsü, Jorga'nın iddiasıdır. Ancak, hele üçüncüsüne (belki) yi lâ yık görünce, dördüncü ve beşinci faraziyeleri de varit ve mümkün bulmak icabeder. Ve bu son faraziyelerin hiç değilse geniş muhayyileli Jorga tarafından niçin ileri sürülmediklerini ve âciz kalemimize bırakıldıklarını kendi kendimize sorabiliriz. Bunları söyledikten sonra, macerayı, Mustafayı «Yıldırım Bayezit» şehzadesi olarak kabul eden tarihçilerin hikâyelerine uygun şekilde anlatalım:

Mehmet ve İsa Çelebilerden büyük olduğunda şüphe bulunmadığı gibi Süleymandan da büyük olması bile muhtemel olan, çünkü dedesi I. Muradın şehit düştüğü Kosva muharebesinde ismi geçen Mustafa Çelebi, Ankara muharebesinde kahramanca savaşmış, mağlûbiyet tahakkuk edince Süleyman ve Mehmet Çelebiler gibi kaçmıyarak babasının yanında kalmış, Bayezid'in ölümünden sonra da Timur tarafından -maiyette Semerkand'a götürülmüştür. Burada evvelce de hatırımıza gelen istifhamı tekrar edebilir, neden Timurlengin ona da İsa, Mehmet ve Musa Çelebilere yaptığı gibi hil'at ve fermanla babasının arazisinden bir parça vermeyip Semerkand'a niçin götürdüğünü kendi kendimize düşünebiliriz. Fakat yine diyebiliriz ki kendisine emniyet edememiş, onu fazla kabiliyetli bulup çekinmiş; yahut da Mustafa bu tarzda bir hükümdarlığı reddedip Semerkand'a götürülmeği tercih etmiştir. Mustafa Çelebi bir müddet orada kalacak ve Timurlengin 1405 de ölümünden sonra sessizce küçük Asyaya gelecektir. Lâkin babasının mülküne ayak atmaz, bir müddet, hayli müddet, Karamanoğlunun topraklarında, Niğdede oturarak olayların seyircisi kalır; Süleyman Çelebinin

Ramazanda gece çalgıcı ve şarkıcıları

Ramazan Türkler için hıristiyanların orucu ve karnavalı gibi bir aydır, oruç sabah ağarmadan siyah ve mavi bir ipliği ayırdedebileceğiniz zamandan eyırdedemiyeceğiniz zamana kadar sürer, 24 saatin geri kalan tarafı karnavaldır. Yasağa kadar giden orucun mahrumiyetleri yalnız yemek ve içmek değil, ayni zamanda da çubuktur. Neyse ki bu mahrumiyetleri gecenin eğlenceleri takibeder. Camilerin kandilleri yanar, güneşin batışına kadar boş olan sokaklar insanla dolar, dükkânların ekserisi bilhassa fırın, kebapçı, bakkal açık kalır. Kahvelerde ve umumî yerlerde çalgıcılar, gece şarkıcıları, oyuncular, meddahlar, Karagöz (yahut Çin gölgesi) etraflarına bu çeşit eğlenceleri seven büyük bir kalabalık toplarlar. Oyuncular genç Rumlardır, başlarında sırma püsküllü parlak külâhları, omuzlarının üzerine düşmüş kokulu saçları, siyaha boyanmış kaş ve kirpikleri ile şarkı söyliyerek raksederler. Çalgıcılar ve şarkıcılar - müslüman, hıristiyan ve yahudidirler - bunlar 7-8 kişilik guruplar halinde dolaşırlar. Bunlar umumiyetle aynı şahıslardır. Kemanla, gitar, flüt veya ney'le şarkı söylerler. Ezbere öğrendikleri bütün şarkılar kahramanlık ve aşka dairdir. (İllustration 1867)

A. UBİCİNİ

oğlu Orhan Çelebi çok daha evvel ortaya atılacak ve isticalinin cezasını kellesiyle değilse de hemen hemen ayni derecede acı bir keyfiyet olmak üzere gözlerinin nurunu verip ödedikten sonra da Mustafa Çelebi muvafık anı hâlâ gelmemiş bularak hep bekliyecektir. Eğer meskûkât kataloğlarındaki 1419 tarihini taşıyan ve Edirnede basılmış bulunan «Mustafa Bin-i Bayezıt Han» yazılı sikkede Osmanlı tarihlerinin «Düzmece Mustafa», Düzme Mustafa», «Sahte Mustafa», «Nâbedid Mustafa» ve «Câli Mustafa» dedikleri adam gibi uydurma değilse, Mustafa Çelebi Simavnalı Şeyh Bedrettinle müritleri Börklüce Mustafa ve Torlak Kemalin yer yer isyana hazırlandıkları sırada meydana çıkmış, fakat meydana çıkmakla kalmıyarak Edirne ve Serezde hüküm sürmeğe de muvaffak olabilmiştir.

Muvaffakıyetin bu dereceye varmış bulunduğunda şüphe etsek, Mustafanın Edirne ve Serezde hâkimiyet kurduğunu tereddüt ile karşılasak bile, saltanat dâvacısı şeklinde meydana çıkmış olduğu muhakkaktır. Eflâk Voyvodası ve Musanın kaynatası Mirçea kendisine müzaheret edecek, Mehmet Çelebi tarafından mülkü elinden alınmış bulunan İzmir oğlu Cüneyt bey hareketine iştirak edecektir. Rumeli beyleriyle timarlı Sipahileri ve akıncılar da ona yardım edeceklerdir. Vaziyet herhalde ciddî bir mahiyet almıştır ki, Mehmet Çelebi bizzat Rumeline gelip savaşacak ve Mustafa Çelebi Selânik yakınlarında yapılan muharebeyi kaybedecek, artık Bizans elinde bulunan bu şehrin kalesine, yanında Cüneyt bulunduğu halde sığınacaktır.

Bunun üzerine Çelebi Sultan Mehmet kardeşini İmparator II. Manuil Paleologos'tan ısrarla istiyecek, fakat bu ısrarı bir şey temin etmeyince müzakereye girmesi icap edecektir.

Pazarlık neticesinde kararlaşan şekil, şehzadenin otuz kişiden mürekkep maiyetile birlikte ve bir rivayete göre yüz bin, bir rivayete göre dokuz yüz bin akçe tediyesi mukabilinde Limni adasında mahpus yaşatılmasıdır. Şu kadar ki bu anlaşma İmparatorun hayatta kalacağı ve Sultan Mehmed'in tahtta bulunacağı müddet için muteberdir. Yani yarın Mehmet Çelebi gözlerini kaparsa, Bizans, Mustafa Çelebiyi serbest bırakabilir ve padişahın henüz çocukluk yaşında bulunan veliahdının olgunluk çağına gelmiş ve harp tecrübesine sahip bir adamla mücadele etmesi icabeder.

Bereket ki, Mehmet Çelebi bu anlaşmadan sonra daha bir kaç yıl tahtta kalarak devletin bünyesinde istikrar sağlıyacak, Timur'a mağlûbiyetin ve iç harp yıllarının yaralarını kısmen olsun tedavi edecek, veliahdı Murada da taht hiç değilse on sekizine vardıktan, bu şehzade bir derece bilgi ve görgü edindikten sonra nasip olacaktı...

★

Mehmet Çelebi saltanatının dokuzuncu yılında ve 1421 de Edirne civarında avlanmakta olduğu sırada nüzul isabetile attan düşüp sarayına götürüldü ve bir daha kalkamıyacağını, ölümün muhakkak bulunduğunu anlayınca bütün endişeleri, korkuları canlandı. İlk doğan oğlu Kasımı 1406 da, henüz Amasya emiri iken kaybetmişti, veliahdı olup Dulgadır hükümdarlarından Süli beyin kızı Emine hatundan 1403 de doğmuş olan ikinci oğlu Murat da az önce, dediğimiz gibi, artık on sekizine varmış bulunuyordu ve Amasyada valiydi: Limni adası Edirneye daha yakın değil miydi ve on sekiz yaşındaki delikanlıya nisbetle bizzat kendinin de büyüğü bulunan, yaşı kemale ermiş bir şehzade erkân ve ümeraca devletin başına geçmeğe daha ehil sayılmaz mıydı?

Bu erkân ve ümera Mustafayı tercih ile davet edecek olurlarsa, hattâ onu Bizans salıverir de sadece müsait bir durum alırlarsa, henüz hiç harbetmemiş delikanlı tâ Kosva muharebesinden beri cenge alışkın, hayattan türlü tecrübe edinmiş adamla nasıl baş edebilirdi ?

Kaldı ki, eğer Mehmet Mustafa Çelebi olduğunu, kardeşi olduğunu iddia eden adamın yalan söylediğine, bir düzme, bir sahtekâr olduğuna ihtimal veriyorsa, korkusu ve ıstırabı daha da büyük olmak icabederdi: Sade oğlunun ve neslinin varlığı tehlikede kalmıyacak, fakat uğrunda rivayete göre kırk yara almış bulunduğu devlet de bir serserinin, bir Bizans bendesinin ellerine düşecek demekti. Bereket ki, Çelebi Sultan Mehmet, ricali üzerinde büyük bir nüfuza sahipti ve bu nüfuz sade padişah olmasının değil, fakat pek kâmil ve müdebbir bir insan olmasının da neticesiydi. Öldüğü zaman mülk dahilinde yeni karışıklıklara meydan verecek hareketlerden şiddetle sakınılmasını, ölümünün gizli tutularak Amasyadan veliahdin çağırılmasını, ona biat edilmesini vasiyet etti:

— Tiz oğlum Murad'ı getirdün. Ben hod bu döşekten kurtulmazun. Murad gelmedin ben ölürün. Memleket birbirine kotuşur. Tedarük idün: benim vefatum duyulmuya! dedi.

Bu sözlerin can üzerinde bir

Tarihî Kıyafetler

BİRUN HAZİNESİ KÂHYASI

Saraydaki Birun hazinesinin kâhyasıdır. Başında üsküf giymektedir. Elbisesi kırmızıdır. Şalvar da ekseriya kırmızı olurdu, yemeniler sarı renkte idi.

İBRİKTAR AĞASI

Sultan aptest alırken veya yüzünü yıkarken ellerine su dökerdi. Kırmızı kaftan, mor kuşak, kırmızı şalvar, sarı yemeni giyerlerdi.

adam tarafından söylenmesi de tesirlerini çoğaltıyordu...

Çelebi Sultan Mehmet bir kayda göre hasta düşmesinden bir kaç gün sonra, daha zayıf bir ihtimale göre de altı ay yattıktan sonra ölünce, başta veziriâzam Bayezit Paşa olmak üzere devlet erkânı Amasyaya haberci yollayıp Muradı çağırdılar ve o gelip kendisine biat edilinciye kadar, padişahın ölümünü ilâna cesaret etmediler. Mehmet Çelebinin hastalığının devam ettiğine ve hastanın dışarı çıkmasına hekimlerin müsaade etmediğine orduyu inandırmağa da aldıkları tedbirler sayesinde muvaffak oldular. Padişahın tahnit edilen cesedin asker hükümdarını görmek istedikçe, loş bir odanın penceresinden gösteriliyor ve ölünün başiyle kolları arkadan kımıldatılarak bu hileler sayesinde hakikat gizleniliyordu.

Tarihin kaydına göre, bu vaziyet kırk bir gün sürmüş. yani kırk bir gün Osmanlı tahtı münhal kalmış ve II. Murat Amasyadan ancak kırk bir gün sonra Bursaya gelebilmiş, Çelebi Sultan Mehmedin ölümü de o zaman ilân edilerek yeni padişaha biat olunmuştur.

Fakat Amasyadan Bursaya giden yol rüzgâr gibi uçan beyler sırtında kırk bir gün süremiyeceğine göre bu gecikiş acaba nedendir? Delikanlı şehzade acaba hastaydı da hemen yola mı çıkmadı, acaba yollar da hastalandı da mı eğlendi ve neden Edirneye kadar gitmiyerek biat merasimi Bursada icra olundu? Ve hele niçin yeni padişah biattan sonra da Bursadan ayrılmadı?

Kuvvetli bir ihtimale göre, bu ayrılmayış, Edirnenin artık elde olmadığından ve çünkü Limni adasındaki mahpusun, yani Yıldırım Bayeziy şehzadesi ve yeni padişahın amcası Mustafa Çelebinin oraya varıp saltanatını ilân etmiş bulunmasından ileri gelmiştir, hattâ belki hareket derhal büyük bir inkişaf arzettiği için II. Murat Amasyadan hemen ayrılmış olsa dahi yollarda eğlenmiş, Edirneye gitmeğe değil de hemen Bursaya gelmeğe bile cesaret edememiştir...

Bursaya nihayet varıp kendisine biat edilir edilmez, II. Murad'ın verdiği ilk emirlerden biri, hayattaki dört biraderinden henüz pek ufak oldukları için birer sancak beyliğine gönderilmemiş bulunan ve Bursa sarayında yaşıyan Mahmut, Yusuf ve Ahmet Çelebilerin gözlerine mil çektirmek olacaktı: Bu zavallıların en büyükleri henüz sekizinin içindeydi.

Bu emri verdiği sırada genç padişah üç küçük şehzadenin ağabeyleri olup bir müddet önce Isparta sancak beyliğine yollanmış Mustafa isimli bir kardeşi daha bulunduğunu elbette ki unutmuş değildi. Hattâ, belki bu hususta da gerekli tedbirleri almış, yani bu şehzadeyi zehirlemek, yahut da sessizce ele geçirip Ispartadan çıkardıktan sonra «kârını yolda gördürmek üzere» bir kaç adamı Bursadan yollamıştı: Öyle olsa da bu adamlar Isparta kasabasına varamıyacak, soldan geri döneceklerdi.

(Devam edecek)

Kasımpaşa sırtlarından, tarihî İstanbulun görünüşü..

Lamartine'in Şark Seyahati

Çeviren :
Hamdi VAROĞLU

De Lamartine için caddeler açtırmış bulunuyoruz, fakat, onun şark mektupları hâlâ Türk okuyucusunun meçhulüdür. «Yeni Tarih Dünyası» bu çok enteresan eseri, Hamdi Varoğlu'nun sa lâhiyetli kalemiyle Türk okuyucusuna sunmaktadır.

BÜYÜK Fransız edip ve filozofu De Lamartine'in (1823 - 1883 de bir şark seyahatinden hatıralar, intıbalar, düşünceler ve manzaralar, yahut bir seyyahın notları) adlı meşhur eseri (1) bugünkü dünya karşısında hayli eskimiş bir manzara arzeder. Fakat bilhassa «İstanbul» kısmı, tarih meraklılarının, seve seve okuyacakları sayfaları ihtiva etmektedir. La Martine, yaşadığı ça ğın icaplarına, telâkkilerine, kanaatlerine uymaktan geri kalmamış, eserinin İstanbul bahsine, Türk ruhunu rencide edecek mahiyette satırlar sıkıştırmaktan kendini alamamış tır. Kitabın diğer kısımlarında da meselâ şöyle mütalâalara tesadüf edilir: «Türklerin, tabiatı yahut sanat eserlerini bozdukları iddiası doğru değildir. Türkler her şeyi hali üzere bırakırlar; onların yegâne tah rip tarzları hiç bir şeyi ıslah etmemektir.»

Biz De Lamartine'in kitabını, bu kusurlarına rağmen, okurlarımızın alâkalarını celbe deceğini umduğumuz kısımlarına inhisar etmek şartile yer yer iktibas etmeği faydalı bul duk. Çünkü evvelâ Lamartine, devrinin zihniyetine az çok uymakla beraber, yine de en insaflı tenkitçi olarak kalmağı bilmiş bir yabancı müelliftir. Sonra da, tetkik ve müşa hede kudreti bakımından, eserinin kıymeti çok yüksektir. De Lamartine'in satırları arasında tesadüf edeceğimiz hücumlarını, ne kadar ağır olursa olsun, aynen tercüme ediyoruz. Tâ ki, Türklerin asırlar boyunca, büyük müellif kalemleriyle dünyaya nasıl tanıtılmış oldukları, garbın bu gayretkeşliği karşısında da bizim yine asırlar boyu ne kadar bigâne kaldığımız ibretle

(1) Souvenirs, impressions, pensées et paysages pendant un Voyage en Orient eu notes d'un Voyageur.

İsclario Boundelmanti'nin 1420 de yaptığı kıymetli bir Çanakkale Boğazı haritası..

görülsün! Bu arada, bundan yüz yirmi sene evvelki eski İstanbulu, yine Lamartine'in kalemiyle çizilmiş canlı ve zengin tablolar halinde görmekte, sayın okurlarımız için ayrı bir zevk olacaktır ümidindeyiz.

18 MAYIS 1833

Uyandığım zaman sabah olmuştu. Süraltle giden geminin yardığı suların haşırtısını ve tekne etrafında kuşlar gibi cıvıldaşan ufacık sabah dalgalarının şıpırtılarını işitiyorum. Lombar kapağını açtım. Beyaz ve yuvarlak tepeler üzerinde, Çanakkale hisarlarının beyaz duvarlarını, burçlarını ve toplarının koskoca namlularını gördüm. Boğazın bu noktadaki genişliği ancak bir fersah, birbirinin tıpkısı olan Asya sahili ile Avrupa sahili arasında, güzel bir nehir gibi kıvrıla kıvrıla uzanıyor. Hisarlar, bu denizi, bir kapının kanatları gibi örtüyor. Fakat Türkiye ile Avrupanın bugünkü durumunda, geçidi denizden zorlayıp aşmak, yahut karaya asker çıkarmak, hisarları arkadan kuşatmakla kabil. Çanakkale boğazı ancak Ruslar tarafından muhafaza edilirse zaptı imkânsız olur (2).

Hızlı akıntı, bizi Gelibolunun ve boğaz kıyılarındaki kasabaların önünden ok gibi geçirdi. Marmara adalarının, kar şımızda gitgide büyüdüklerini görüyoruz. Şimal rüzgârları yolumuzu kestiği için, Avrupa sahili boyunca iki gün, iki gece gittik. Sabahleyin, Adaları ve solumuzda Yedikule surlariyle İstanbulun sayısız minarelerinin göklere yükselen külâhlarını gördük. İlerledikçe daha başka minareler görüyoruz. İstanbulu bu ilk görüşte, üzüntülü bir hayret ve hayal sukutu duydum. «Dünyaya hükmeden insanlar, Romayı ve Napoli kıyılarını, uğrunda terk ettikleri denizler, kıyılar, füsunlu şehir bunlar mı?» Diye düşündüm.

Bütün cihangir milletlerin, dünya hâkimiyetinin timsali diye, sıra ile, birbirlerinin elinden almağa savaştıkları, hem Avrupaya, hem Asyaya hâkim, dünya payıtahtı burası mı? Ressamlarla şairlerin, tepeleri ve çifte denizi üzerinde, körfezleri, surları ve dağları ile çevrili, tabiatın hazinelerine ve şarkın debdebesine sahip olarak hüküm süren beldeler melikesi diye tasavvur ettikleri şehir bu mu? Geniş bir anfiteatr gibi oyulmuş bağrında bembeyaz bir şehir barındıran altın yaldızlı sırtı, dumanlı ve erguvanî bulutlar arasında kaybolan Venüs'ü ile, kara yapraklı dalları mavi bir denize gömülen Castellamare ormanlariyle, bizzat Allah tarafından bu limanın ağzında yapılmış dev ölçüde dalgakıranlar gibi, o muazzam koyu tıkayan, yamaçları asma çubuklarının altın sarısına, vil

(2) Bu âfâki mütalâanın cevabını, Lamartine'e, Çanakkalede Türk askerinin yarattığı büyük hamaset destanı ile vermiştik.

Selvilerel kaplı eski Beyoğlu.. — Edmonde de Amicis'in bir gravürü —

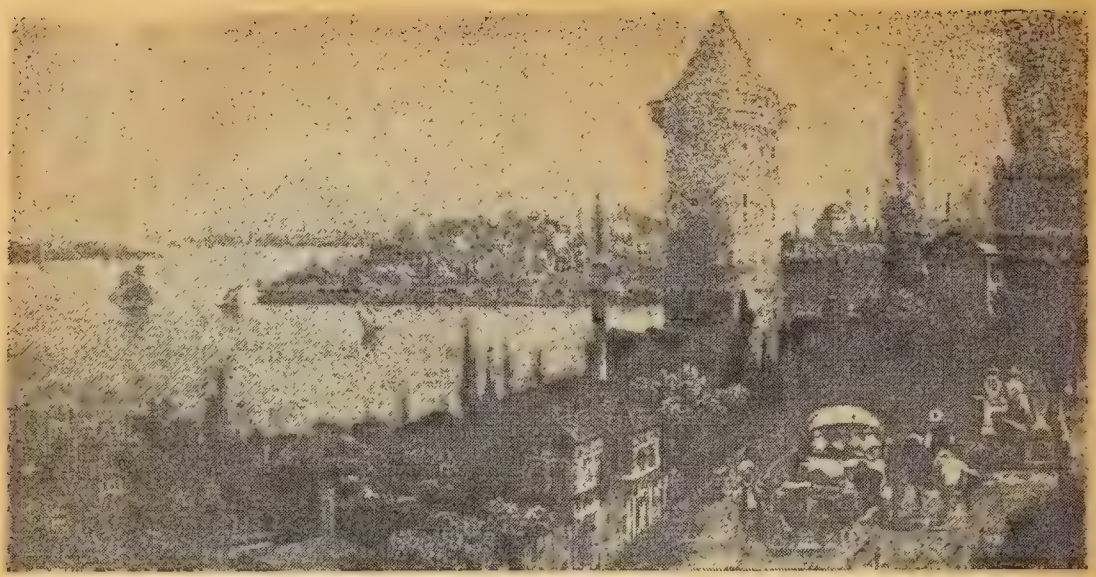

Asırların binbir macerasını görmüş Galata kulesinin ve civarının, iki yüz yıl evvelki gravürü..

lâların beyaz renklerine boyalı, tepeleri volkanlı Procida ve İschia adalarile, Napoli körfezine kıyas edilen yer burası mı? Burada, hayali gözlerimde daima mevcut o manzara ile kıyas edilecek bir şey göremiyorum. Gerçi, güzel ve nazlı bir denizde seyahat ediyorum, fakat üzerlerin de yeknesak ve yuvarlak tepelerin yükseldiği sahiller yassı gerçi ufukta Trakya Olympe'inin beyaz karları var, fakat bunlar gök te beyaz bir buluttan ibaret ve manzaraya yakından ihtişam vermiyor. Körfezin nihayetinde, kayasız, koysuz, girintisiz çıkıntısız, aynı seviyede, aynı yuvarlak tepelerden başka bir şey görmüyorum.

Kılavuzun parmağını uzatarak bana gösterdiği İstanbul, Avrupa sahilinin büyük bir tümseği üzerinde sınırlanmış, beyaz bir şehirden ibaret. Bukadar uzak bir yere gelip hayal sukutu aramağa değer miydi?»

Artık bakmak istemiyordum. Bir yandan da, gemi mütemadiyen seyrediyor, bizi his sedilecek bir hızla yaklaştırıyordu. Eski Bizansın Rum surları köşesinde denize bakan Ortaçağdan kalma, hantal ve abus azametli bir yapı yığını teşkil eden Yedikule surları önünden geçip, İstanbul evlerinin kenarında, Marmara denizinde, bizim gibi şimal rüzgârlarının şiddetinden liman dışında kalan bir sürü geminin ve kayığın ortasında demirledik. Saat akşamın beşiydi. Sema masmavıydi, güneş pırıl pırıldı. İstanbulu hor görmekten yavaş yavaş vazgeçiyordum. Eski devir surlarının artıklarile şirin bir şekilde yapılmış olan ve üzerlerinde bahçeler, köşkler, aşı boyalı ahşap evcikler bulunan şehrin bu kısım duvarları, tablonun birinci plânını teşkil ediyordu. Bu manzaranın üstünde, kat kat basamaklar gibi, sayısız binalar sedler teşkil ediyor, aralarında, portakal ağaçlarının tepeleri ve servilerin sivri ve kara uçları gözüküyordu. Onların da tepesinde, oymalı minarelerile yedi sekiz büyük camiin yaldızlı kubbesi, güneş ışığında pırıl pırıl yanıyordu. Bu camilerin tatlı gök mavisine boyanmış duvarları, kubbelerinin kurşun örtüleri, onlara, porselenden birer âbide manzarası ve cilâsı veriyordu. Asırlık servi ler, bu kubbelere, hareketsiz ve kara renkli tepeleriyle refakat ediyor, şehirdeki evlerin çeşitli boyaları, İstanbulu bir çiçek bahçesini dolduran bütün renklere buyuyordu. Sokaklarda hiç gürültü duyulmuyordu. Sayısız pencerelerden hiç birinin kafesi açılmıyordu. Bu kadar kalabalık insanların oturduğu bu yerde, bu kalabalığın varlığını belli eden hiç bir hareket yoktu. Gündüzün yakıcı güneşi altında her şey uyuyor gibiydi. Yalnız, her şekilde ve her büyüklükte yelkenlinin, her istikamette gidip geldiği körfezde hayat vardı. Her an, İstanbulun hakikî limanı ve Boğazın medhali olan Haliçten, pupayelken gemilerin çıktığını, yanımızdan geçip Çanakkaleye doğru uzaklaştığını görüyorduk. Fakat Boğaziçinin medhalini gö-

remiyor, hattâ vaziyetini bile anlıyamıyorduk.

Akşam yemeğini, bu muhteşem manzara karşısında, güvertede yedik. Türk kayıkları gelip bize sualler soruyorlar, erzak ve yiyecek getiriyorlar. Kayıkçılar, şehirde vebadan hemen hemen eser kalmadığını söylüyorlar. Mektuplarımı şehre gönderdim. Saat yedide, Sardunya Başkonsolosu Mösyö Truqui, elçilik subaylariyle birlikte ziyaretimize geldi ve bizi Beyoğlundaki evine misafir olarak davet etti. Henüz bir yangın geçirmiş olan şehirde oturacak yer bulmağa imkân yok. Mösyö Truqui'nin daha ilk görüşmemizde bize gösterdiği lütufkâr dostluk ve kendisine karşı duyduğumuz incizap, teklifini kabul etmemize sebep oldu. Muhalif rüzgâr hâlâ devam ettiğinden, gemiler bu akşam demir alamıyacaklar, gemide yattık.

İSTANBUL

20 Mayıs, 1833

Saat beşte, güvertede, ayak taydım. Kaptan, denize bir filika indiriyor. Onunla beraber fılıkaya bindim; denizin yaladığı İstanbul surları dibinden geçerek Boğaz medhaline doğru pupayelken yola çıktık. Bir sürü demirli gemi arasından dolaşarak yarım sa at gittikten sonra, şehir surlarının devamı olan saray duvarlarına ulaştık. Bu duvarlar, üzerine İstanbulun bina edilmiş olduğu tepenin üç kısmında, Marmara denizi ile Boğaziçi ve Haliç kanalım, yani İstanbulun büyük iç limanını ayıran köşeyi teşkil ediyorlar. Allahla insan, tabiatla sanat elele vererek, insan gözünün dünya üzerinde temaşa edebileceği en harikalı manzara yı burada yaratmış veya bu noktaya yerleştirmişler.

Dudaklarımdan gayri ihtiyarî bir nida yükseldi. Napoli körfezi ile onun bütün füsununu ebediyyen unuttum. Bu muhteşem ve zarif manzarayı herhangi bir şeyle mukayese etmek, hilkate hakaret sayılır.

Büyük sarayın uçsuz bucaksız bahçelerindeki çepeçev re sedleri taşıyan duvarlar, bizden bir kaç adım ötede, solumuzdaydı; denizle aralarında, suların mütemadiyen yaladığı, taş döşeli ensiz bir kaldırım vardı; Boğazın ezelî akıntısı, bu yerde, Cenevredeki Rhônes suları gibi, şırıltılı ve mavi dalgacıklar teşkil ediyordu. Bu sedler, dev ölçüde servilerle çınarların tepelerinden altın yaldızlı kubbeleri gözüken padişahın sarayına kadar tatlı meyillerle yükseliyor; bu sedlerde de öyle ulu serviler var ki gövdeleri, duvarları aşıyor, dalları bahçelerden taşıyor, yığın yığın yaprakları denize sarkıyor, kayıkları gölgelendiriyor; kayıkçılar, arasıra bunların gölgesinde mola veriyorlar. Bu top ağaçlar arasında, yer yer, saraylar, kasırlar, köşkler, denize bakan oymalı, yaldızlı kapılar, eski ve acayip biçimli bakır ve tunç top bataryaları görülüyor; saray müştemilâtından olan bu deniz kenarındaki kasırların kafesli pencereleri sulara bakıyor, kafeslerin aralarından, dairelerin yaldızlı tavanlariyle bu tavanlara asılı âvizelerin pırıltıları gözüküyor. Adım başında sarayın duvarına gömülü, zarif çeşmelerden, gelip geçenler, hararetlerini söndürsünler diye, mermer yalaklara şırıl şırıl sular dökülüyor.

(Devamı var)

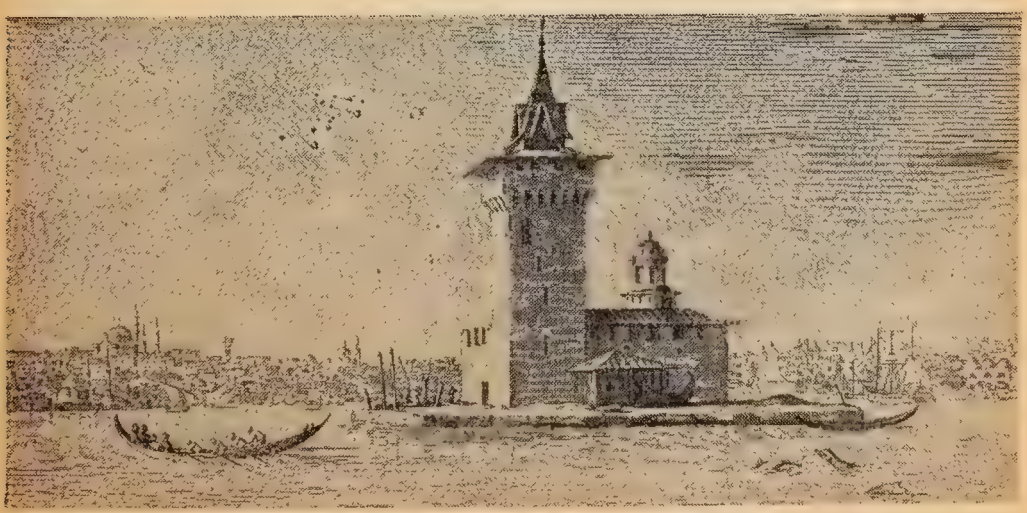

Kızkulesi'nin nadir resimlerinden biri - J. B. Himari -

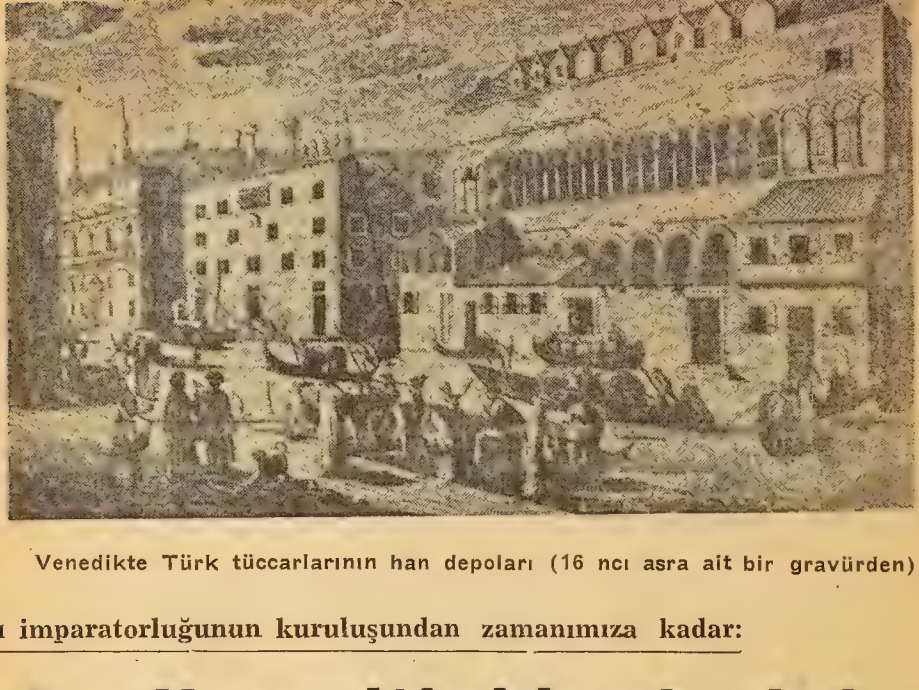

Venedikte Türk tüccarlarının han depoları (16 ncı asra ait bir gravürden)

Osmanlı imparatorluğunun kuruluşundan zamanımıza kadar:

Türk - Venedik Muahedeleri...

VENEDİK şehri, Adriyatik denizinin şimalinde bir takım adacıklar üzerine kurulmuştur. Küçük ara yolları müstesna, sokakları, caddeleri, su nakil vasıtaları, kayıklar, motorler ve bu şehre mahsus olan «Gondol» lardır. Karaya 3600 metre uzunluğun da bir demiryolu köprüsü ile bağlanmış olan bu şehirde, ipekli kumaş, billûrculuk ve ince bakırcılık gibi lüks sanayi fevkalâde inkişaf etmiştir; büyük gemi inşaatı tezgâhları ve bu müesseseleri besleyen denizcilik âlât ve edevat ve levazımı fabrikaları, tütün imalâthaneleri ve kibrit fabrikaları dünyaca bir şöhrettir. Çok zengin müzeleri ve kütüphaneleri vardır.

Venedik şehri, Milâdın 452 yılında Hun İmparatoru Atillânın İtalyaya yürüdüğü sırada, Adriyatik denizinin şimalinde oturan ahalinin bu adacıklara kaçıp sığınmasiyle kurulmuştu. Venedikliler, Ortaçağda deniz ticaretiyle uğraşarak, zengin olmuşlar ve Avrupanın ilk Cumhuriyetlerinden birini kurmuşlardı.

Bütün yerli ve yabancı kaynaklar taranmak suretile vücude getirilen bu seri, tarih boyunca devletlerle yapılan muahedeleri toplu olarak verecektir.

Yazan :
Reşat Ekrem KOÇU

Venedik Cumhuriyeti, asilzadeler cumhuriyeti idi. Devleti bir zadegân senatosu idare eder ve Doçe, Duçe, Doj ünvanını taşıyan bir devlet başkanı, reisicumhur temsil ederdi. Doçe, kaydihayat şartile intihap edilir. Zadegân ailelerinin isimleri, «Altın defter» denilen bir kütükte yazılıydı. Asilzade olmayan, fakat devlete çok büyük hizmette bulunan, vatanperverliğin şahikasına çıkanların isimleri de senato kararile bu altın deftere kaydedilir ve bu suretle kendileri asilzade olurlardı.

Ortaçağda Avrupanın en zengin devletlerinden biri olan bu şehir, hüküm ve nüfuz sahasını genişleterek Lombardiyanın bir kısmını, Dalmaçya ve Arnavutluk sahillerini, Mora yarımadasının en mühim limanlarını, Makedonya limanlarını, Ege adalarının büyük bir kısmını, büyük Girit ve Kıbrıs adalarını eline geçirerek, bir müstemleke imparatorluğu kurdu ve yelken - kürek devrinde Akdenizin en kuvvetli donanmalarından birine sahip oldu.

Geniş salâhiyetli valiler tarafından idare edilen bu müstemlekelerdeki Venedikliler Anavatan - şehir ile münase-

betlerini asla kesmezler. Yani müstemlekelerde yerleşip kalmazlardı, Venedik, onlar için daima bir kudsiyet taşımıştı.

Avrupanın büyük devletleri zamanında ilk defa olarak daimî elçilik bulunduran devlet Venedik Cumhuriyetidir. «Bay», balyos ünvanını taşıyan bu elçiler daima gayet cesur ve liyakatli, malûmatlı kimseler arasından seçilir, bulundukları memleket hakkında merkeze mufassal raporlar gönderir, kendilerine en doğru malûmatı toplayıp getiren casus şebekeleri kurarlardı.

Türkler, Ege denizi etrafını alıp Yavuz Sultan Selimin Mısır seferiyle Doğu Akdeniz bölgesini de ele geçirince Venedik müstemleke imparatorluğunun şa'şaası söndü. Venedik müstemlekeleri tamamen Türkler tarafından alınarak bu Akdeniz ahtapotunun bütün kolları budandı. Nihayet, Napolyon Bonapart Avrupanın siyasî haritasını değiştirirken, Kampo Fermio muahedesiyle Venediği Avusturya İmparatorluğuna verdi.

İtalya, Ondokuzuncu asır ortalarına kadar sadece coğrafî bir isimdi. Avrupada büyük Fransız ihtilâlinden sonra hürriyet ve milliyet fikirleri yayılınca bu yarımadanın halkı da millî bir birlik kurmağa çalıştı. Bu hareketin başına, Sardunya «Piyemonte» krallığı geçti. Venedikte de Manin adında bir vatanperver çıktı ve Avusturyaya isyan ederek evvelâ Venediğin istikbalini ilân eyleyip yeni bir Cumhuriyet kurdu. Fakat Menin ve arkadaşlarının çok şiddetli mukavemetine rağmen, Avusturyalılar bu millî hareketi boğmağa muvaffak oldular. 1866 da Prusyalılar Avusturyalıları Sadovada mağlûp ederek Venediği aldılar ve artık «İtalya Krallığı» adını taşıyan eski Sardunyaya verdiler. Bu suretle Venedik, ve Venedikliler İtalyan millî birliğine katılmış oldu.

★

Osmanlı İmparatorluğunun Venedik Cumhuriyeti ile imzaladığı muahedeler ve bu muahedelerin etrafında toplanan hâdiseleri sıralıyalım:

Emir Süleyman zamanında 1408 Edirne muahedesi: Timur Ankara muharebesinde Yıldırım Bayezit'i mağlûp ve esir etmişti. Osmanlı devleti, kuruluşunun birinci asrını yeni doldurmuş iken ağır bir darbe yemiş, fakat siyasî bünyesindeki hayatiyet taptaze idi. Emir Süleyman devlet erkânı ile süratle Bursaya çekilmiş, orada padişahlığı resmen ilân edilerek hemen Rumeline geçmişti. Edirne muvakkat devlet merkezi olmuştu. Balkanlarda Türk ordusu yine kar şısına durulmaz kuvvetti. Edirneye gelen bir Venedik elçisi, Cumhuriyetin Arnavutluk sahilindeki müstemlekeleri için bir garanti aldı, buna karşılık Venedik Cumhuriyeti Emir Süleymana her yıl 1600 Düka altını vermeği taahhüt etti.

Çelebi Sultan Mehmet zamanında 1413 Bursa muahedesi: 1408 muahedesi yenilendi.

Çelebi Sultan Mehmet zamanında 1416 Bursa muahedesi: Venedik Cumhuriyetinin elinde bulunan adalar ahalisinden çıkan korsanlar bir kaç Türk tüccar gemisini vurdu.. Bundan Cumhuriyeti mesul tutan Sultan Mehmedin emriyle hareket üssü Geliboluda bulunan Türk donanması da bir miselleme hareketine geçti. ve Karadenizden gelen Venedik tüccar gemilerini çevirerek müsadere etti. Venedik Cumhuriyeti harp ilân etti.

İstanbulda Fransız Ordusu

Dünya harp tarihinde, bir dönüm noktası olan Sivastopul harbinde, Türk - İngiliz - Fransız orduları müştereken, Ruslara karşı çarpışmış lardı. Dünya tarihinde, Sivastopol harbi hakkında ciltlerle eser neşredilmiş olduğu halde, maalesef biz, ne Türk menbalarını, ne de yabancı menbaları taramış ve bir araya getirmişizdir. Bu mevzuda, elimizde bulunan çok enteresan yazıları, sırası gelince, sütunlarımızda neşredeceğiz. Gelecek sayımızda, harbe iştirak etmek üzere İstanbula gelen Fransız ordularının, hükümdar Abdülhamid'in önünde yaptıkları bir geçit resmi hakkında bir Fransız yazarınınyazısını ve enteresan resimleri, okuyucularımıza sunacağız.

Çanakkale Boğazı dışında yapılan bir deniz muharebesini Venedikliler kazandı. Fakat Ticaret menfaatleri ve bilhassa Karadeniz yolunun Türk sularından geçişi Duçeyi sulha yanaştırdı, her iki taraf ellerindeki esirleri iade ederek, 1408 muahedesi yenilendi.

İkinci Murat zamanında 1430 Edirne muahedesi: Bir Bizans beldesi olan Selânik ahalisi İmparatora isyan ederek Venediğe iltihaklarını ilân etmiş. Cumhuriyet de bu iltihakı kabul etmişti. Balkanlarda Makedonya topraklarına giren Türk ordusu Selâniği tehdide başladı. Venedik Cumhuriyeti harp açarak donanmasını Türklerin Gelibolu tersanesini ve Türk donanmasını yakmak üzere Çanakkale Boğazı sularına gönderdi; gemi sayısı, tonajı vesair teçhizatı bakımından Venediklilerle boy ölçüşecek durumda bulunmıyan Türk donanması, Türk denizcilerinin gayret ve fedakârlığı ile düşmanı Boğazdan çekilmeğe mecbur etti. Az sonra da Türkler Selâniği zaptettiler. Venedik Cumhuriyeti bu emrivakii kabul zorunda kaldı ve 1416 muahedesi hükümlerince sulh yapıldı.

Fatih Sultan Mehmet zamanında 1478 İstanbul muahedesi: İkinci Sultan Mehmedin culûsu ve İstanbulu muhasaraya başlamasiyle beraber Venediğin en namlı ailelere mensup bazı şövalyeler, Karadenizden gelen kadırgaların kaptanları ve gemicileri İstanbul müdafaasına katıldılar. Hattâ İmparator nezdindeki Balyos Jirolome Minotto Topkapı burçlarından birinin üzerine, İmparatorun bayrağı yanına Venedik Cumhuriyetinin Sen Mark arslanı tasvirini taşıyan Venedik Cumhuriyeti bayrağını çekti. Fakat Cumhuriyet, kuvvetli donanmasını İstanbul

Emir Süleyman..

sularına göndermeğe cesaret edemedi. Müdafiler elli üç gün ümit ile boş yere yol gözlediler. Türkler şehre girince Fatih Sultan Mehmet, kendi devletine ait olmayan bir şehri gönüllü düşman olarak müdafaa eden Minatto'yu başını kestirerek idam ettirdi. Venedikle İstanbul muhasarasında başlamış olan husumet, 25 sene sürdü.

Türklerin Mora ve Bosna ve Arnavutluk fütuhatı, Ege adalarını birer birer fethetmesi, Türk düşmanı Arnavut prensi İskenderin Venedikliler tarafından yardım görmesi, 1463 de iki devlet arasında bilfiil harbin başlamasını intaç etti. Duçe, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasanla Fatih'e karşı bir ittifak akdetti. Karaman oğullarını ayaklandırdı.

Fakat Sultan Mehmet Karaman beyliğini ortadan kaldırıp Uzun Hasanı mağlûp ettikten sonra Türk orduları Adriyatik sahiline iniverdi ve öncü akıncılar Venedik şehrinin bir kaç saatlik yakınlarında görüldü. Cumhuriyet derhal sulh istedi, Yunan sahilinde Negroponto = Eğriboz adası Türklere terk edildi Venedik Cumhuriyeti 100.000 Düka altını harp tazminatı verdi.

Fatih Sultan Mehmet zamanında 1480 İstanbul ticaret muahedesi: Venedikliler 1478 sulhunden ancak iki sene sonra bu muahede ile Türkiye topraklariyle eski ticarî münasebetlerini kurmağa muvaffak oldular.

İkinci Bayezit zamanında 1490 muahedesi: Dalmaçyada Osmanlı - Venedik hududu yeniden gözden geçirilip tesbit ve tahdit olundu.

İkinci Bayezit zamanında 1502 İstanbul sulh muahedesi: Adriyatik denizinde Kataro limanı Venediklilerin elindeydi, buradan Karadağ topraklarına taarruz ettiler. Venediğe harp açıldı. More sahillerinde Venediğe ait olan Moton, Koron, Navarin ve Yunanda Lepanto = İnebahtı müstahkem şehirleri ve limanları fethedildi. Türk akıncıları yine Venedik kapılarına dayandı. Cumhuriyet İstanbula elçi göndererek Bosna, Arnavutluk, Yunan ve More toprakları üzerindeki bütün iddialarından vazgeçti.

Reşad Ekrem KOÇU

Girid Adası

Yazan :
M. Halid BAYRİ

Gelecek sayımızda okuyacağınız bu yazı, meşhur Derya Kaptan Çengeloğlu Tahir paşa hakkında bilinmeyen bir destanı da ihtiva edecektir.

Halvetîlere mahsus devran zikrinin bir ecnebi ressam tarafından tasvir edilen şekil..

Tarikatlerin tarihine toplu bir bakış

KADİRİLİK

Artık tamamiyle tarihe mal olmuş bulunan tarikatler hakkında, bugüne kadar toplu bir eser yazılmamıştır. Zaman zaman irtica mevzuu da olan tarikatlerin mensupları ve bu mevzuda bilgi sahipleri de gidince, bir çok hakikatlerin yok olacağını düşünerek bu seriye başlamış bulunmaktayız. Bu serinin 20 yıllık ilmî bir çalışmanın neticesinde hazırlanmış olduğunu söylersek, vereceğimiz malûmatın, dünya din âlimlerini de şiddetle alâkadar edebileceğine işaret etmiş oluruz.

Yazan :
Cemaleddin Server
REVNAKOĞLU

○

İslâm medeniyeti tarihindeki fikrî ve içtimaî gelişmenin, yenileşmenin zamanımıza kadar akıp gelen safhaları tetkik edilirken; ilim ve tarih bakımından mutlaka incelenmesi lâzım gelen tarikatler ve müesseseleri üzerinde şimdiye kadar ufak tefek ve dağınık da olsa hayli ce eser yazılmıştı. Fakat bunların pek çoğu, maâl ve muhteva itibariyle, biribirlerinin hemen benzeri veya az farklısı olduklarından bu mevzuda yeni vesikalara dayanan esaslı bir fikir ve malûmat vermiş değillerdir. (Şekayık) zeyil ve tercemeleri ile Kemalüddin-i Harirî'nin Arapça (Tıbyânütteraik) ı başta gelmek üzere nisbeten telif tarihleri sırasiyle çoğu Arapça olan (Nefehat, Tabakat, Lemezat, Ulviyat, Hulâsatül-hediye, Tezkiratül-halvetiyye, Tuhfetül-mücahidin, Hâzâinül-Hakayik, Mir'atülmekasıd, Silsile-tit-turuk, Âsarı-Mecidiye, Gülşeni-Azizan..) Daha yenilerden: (Güldeste-i Dervişan, Gülkonca-ı Âşikan, Hediyyetül - Salikin, Hediyyetül-Halidin, Miratüt-türuk, Esmari-Esrar, Tomarı - türuk, Tuhtetül - Uşşakiye) ve nihayet son zamanlarda büyük bir himmetle meydana getirilen (Mahasal-ı Ömrüm), (Tomar-ı Kebir) gibi yazma hazineler ,keza (Kıbletülenfesüâfat, Mirati Evliya, Hadikatül Evliya, Ziyareti-Evliya, Ezharizürafa, Hadikai-tekâya, Mecmua-ı-

tekâya, Yadigârî-şemsî ve bunlara ilâveten ayrıca görülen (Fütüvve) ler, (Sohbetnâme) ler, (Dergâhnâme) ler, (Keşkül) ler ve çeşitli (Tomarlar) da dahil olmak üzere biraz daha sadeleşmiş, kısaltılmış yazma, basma eserlerde ise; İslâm dünyasında yıllarca hükümran olmuş türlü tarikatlerin kendisine mahsus olan tarih ve teşkilâtını tanıtmak veya aydınlatmaktan ziyade, tarikat büyüklerinin, tanınmış sofilerin, şifahî an'aneye geçmiş birtakım menkabelerini, sohbet ve irşad meclislerini, tafsilâtiyle hikâye edilmiş hal tercemelerini- ihtiva etmekte olduklarından, tasavvuf irfanında ve islâm tarihinde teşkilâtlı, muntazam metodlu bir icra tarzı ve -devrinin kendi tâbiriyle- «Maarif-i Rabbaniye» mektebi olan tarikatlerin, gayeleri hakkında doyurucu müspet bir malûmat bulmak mümkün değildir.

Hele bu teşekküllerin, İstanbula geliş, kuruluş ve yayılış safhaları ve tesirleri üzerinde tam tetkiklere dayanan az çok ilmî, tarihî değer taşıyan bir kitap yazılmış diyemeyiz.

İnkılâptan sonra ise, mensup veya muarız bir takım yetkisiz kalemlerin hiç bir köklü, emekli bir bilgiye dayanmadan, tamamiyle şahsî ve hissî olarak şurada, burada yaptıkları neşriyatın da, ilmî bakımdan göze görünür bir kıymeti olmadığından, İslâmda tefekkür medeniyeti demek olan tasavvuf teşkilâtı nın daima ileriye doğru giden yüksek gaye ve hamlelerini, hele ibadet usullerine, -bir nevi semavî konser ve raks mahiyetindeki- (Semâ') ı, müziği, katmak suretiyle zamanında en büyük

Sağdaki resim: Acıçeşmede Kaadiriyeden Ayişe Hatun, yahut Sarmaşık tekkesinin son şeyhi Mektupçu Mehmet Nuri Molla, bey merhum ve halifeleri, soldaki resim: Hırkaişerif - Perşembe tekkesi son şeyhi Halil Sami Paşazade Mehmet Cafer Hayrullah bey merhum (oturan) ve halifeleri.

reformu yapmış, bununla da kalmayıp esaslı formüller ve metodlarla teşkilâtlandırmış bulunan bu teşekküllerin, bilhassa ritmik ve estetik bünyesini, asırlar boyunca gelen kültür taraflarını bildirmeğe takatleri yoktur.

Şimdi artık teşkil ve tertipleriyle devrini ve hizmetini, çoktan tamamlıyan, yerini ve değerini tarihe bırakmış olan bu hem dinî, bedîî, hem de içtimaî bir müessese olan, bundan dolayı da devrinde halkın «terbiye ocağı» bilinen dergâhların, yığın yığın mahsuller veren, büyükler yetiştiren, kültür ve edebiyatı, musikîsi, folklörü, karakteristik hususiyetleri, incelik ve güzellikleri başta gelmek üzere bütün gelenekleriyle, asırlardır en çok tutunduğu ve yayıldığı bir şehir olan İstanbuldaki yerini ve bıraktığı izleri, müs bet vesikalarla hiç bir tarafa kaymadan, -sütunların müsaadesi nisbetinde- belirtmiye çalışacağız.

Bilinmiş ve kökleşmiş ana tarikatlerin en meşhurlarından ve en başta gelenlerinden biri olan «Kaadiriyye» yi, biz de -tarihin seyrine uyarak- yazımızda en başa ve önceye alıyoruz.

KAADİRİYYE — Kaadirilik

İslâm dünyasında, «Gavsi-A'zam» namiyle tanınmış (Kendisinden insanların medet umduğu ve feyiz beklediği en büyük velî) ve takdis edilmiş bulunan Bağdatlı Seyyid Abdül Kaadir-i Ceylânî' nin kurduğu ilk büyük tarikattir. Kendisi tarikat «pîr» lerinin en büyüklerin-den ve başlarından sayılan: «Aktâb-ı - Erbaa» nın yani dört büyük «kutb» un başında gelir.

Hazreti Pîr, bazı kayıtlarda görüldüğü gibi İran taraflarında «Geylân» da değil, Bağdat'ın «Dicle» kenarında, «Ceylân» kasabasında, 11 Rabi'ussanî - Rabi'ulâhır 470 -

1075 de, dünyaya gelmiştir.

Arabistanda umumiyetle kendisine «Ceylânî» derler. Hindistan ve İranda ise küçük bir şîve ve telâffuz değişmesiyle: «Geylânî» olarak bilinir.

Kaadirîliğin Türklerden ve Arabistandan sonra en çok yayıldığı, yerleştiği yer, Hindistan olmuştur. Burâlarda «Gavsi-A'zam'a sevgi ve bağlılık, o dereceyi bulmuştur ki, bazıları onun türbesini, kendilerine «kıblegâh» ittihaz etmişlerdir. İfrat bir teveccüh ve telâkki gibi görülen bu derunî iltica, mânevi bir müzayakaya mâruz kaldıkları zaman yapılmaktadır. Yani bir müşkil karşısında daralıp bunaldıkları veya «Nevafili-umur» denilen dünya dertleri üzerinde olabilir.

Abdül Kaadirin asıl ismi: «Şeyh Muhyeddin», künyesi (Aile adı) Ebu Muhammed; pederleri de, «Cengidost» namiyle tanınmış «Ebu Salih» künyeli «Seyyid Musa» dır. Onun babası: «İmam Seyyid Abdullahhi Ceylî, onun da babası «İmam Seyyid Yahya Zahid» dir. Valdeleri: «Şeyh Seyid Abdullahhi Savmiî» nin kızı: «Ümmül Hayır» namiyle bilinen: «Seyyide Fâtime» dir.

Altın zincir veya sülâle mânasına «Silsiletüzzeheb» tâbir olunan ecdadının nesepleri ise anneleri tarafından «İmam Hasen» e, babaları cihetinden «İmam Huseyn» e, onların vasıtasiyle de «İmam-ı Alî» ye varır. Bu cihetle Gavsi A'zam, hem Alevi, hem Hasenî, hem Huseynî» dirler.

Tarihçilerin, «anadan doğma veli» diye yazdıkları Seyyid Abdülkadir için yine bazı men'bâlar diyorlar ki: - «İlk doğuşunda bile Hazretin sîmasında Celâl ve azametin eserleri görünüyordu».

6 yaşına gelince annesi ona Kur'anı kerimi öğretmeye başladı. Din kitaplarını okuttu. Biraz sonra da oturdukları yerdeki mektebe verdi. 488 de yaşı 18 e gelmişti. Tahsilini ilerletmek için Bağdata gitmek istedi. Annesi onu kendi eliyle kervana teslim etti. Kaafile kalkarken; şu nasihati verdi:

Kaadiri tacı dikmekte, kemer işlemekte zamanının usta bir sanatkârı olan ve 20 ye yakın telif eseri bulunan Sultanahmet Kaygusuz Tekkesi Şeyhi Şair Hacı Mustafa Şevki Efendi merhum..

— «Oğlum, ne suretle olursa olsun sakın yalan söyleme. Aslâ doğruluktan ayrılma.. Bu sana yeter!»

Abdül Kaadir, kervanla beraber Bağdata giderek Nizamiye medresesine girdi. Bu medrese, o vaktin en büyük üniversitesi haysiyetini taşıyordu. Zekî çocuk, bir kaç sene içinde burasını bitirdi, icaze «diploma» aldı. Ayrıca devrin büyük âlimlerinden (Ebul Vefa Ali İbni Ukayl, Ebul Hattad Mahfuz İbni Güranî, Ebül Hasen Muhammed İbni Kaadî, Ebu Ya'lâ Muhammed İbni Hasen'den ve Ebu Said İbni Mubarek, bin Ali Mahzumî) den usûl, fürû'a mezhep ve ahlâka dair dersler gördü. «Muhammed İbni Ebul Hasen-ül Baklânî'den, Ebu Said-i Semanî, İbni Abdülkerim bin Huseyn»den vesair hadîs bilginlerinden hadîs ilmini ve hadîs usûlünü tahsil eyledi. «Ebu Zekeriya Yahya İbni Aliyyi Tebrizî» den edebî ilimleri elde etti. Zaman zaman sohbetinde bulunduğu «Şeyih Hammad İbni Müslimüddebbas» ın ve mâruf sofî «Hallacı Mansur» un tarikat ve tasavvufa dair irşad ve irfanından fazlasiyle faydalandı. Bu suretle şer'î ilimlerin «Hadîs» şubesinde sağlam ve kuvvetli olarak ihtisas yapmış bulunuyordu. Şöhret ve iktidarı gittikçe ilerledi. Kısa bir zaman içinde müslüman dünyasında büyük bir «Muhaddis» oldu. Zamanının «İmam»ı ve Hanbelî'lerin şeyhi bilindi.

Fakat bu emsalsiz olgunluğa eriştikten sonra kendisinde «Ma'rifetullah» zevkı uyanmağa başladı. Bir tarikate girmesi, bir mürşide bağlanması icab ediyordu. Zahirî ilimler insanı ancak irfan kâbesinin kapısına kadar getirebiliyor; hakikatin harîmine sokamıyordu. Bir başka yol tutmak lâzımgeldiğini, şöylece takdîr, tasdîk kâfi değil; hemen tatbik etmek lâzımdı.

Üskadı «Kaadıyyül-kuzat: Şeyh Ebu Said İbni Mübarek bin Aliyyi Mahzumî» ye biat ederek (derviş olup terbiyesi altına girerek) ondan tarikat hırkasiyle çeyizlendi. «Giyindi».

(Devamı var)

Birinci Abbas Paşa

İbrahim Paşa

Kavalalı Mehmet Ali Paşa

Son Mısır Hükümdarları Tarihin Kefesinde...

En salâhiyetli bir kalemden çıkan bu yazı, Kavalalı Mehmet Ali Paşadan başlıyarak Kral Faruk'a kadar, bütün hükümdarların maceralarını, karakterlerini, entrikalarını, bugüne kadar ifşa edilmeyen hakikatlerle ortaya dökmektedir..

Yazan :
Kahire Üni. Tarih Prof. Dr.
HÜSEYİN MUNİS

○

Çeviren :
Selâmi M. YURDATAP

○

1805 senesinin Mayıs ayında, Mısır halkı, bir Osmanlı zabiti olan Mehmet Aliyi Mısıra vali olarak seçmişti. Nakibüleşraf ve Mısırlıların reisi Seyyit Ömer Mükerrem, onu bu mevkie namzet göstermiş, memleketin ileri gelenleri, büyük şeyhler ve bütün halk da buna muvafakat etmişti.

Ömer Mükerrem, o zaman ona şöyle demişti:

«— Senden adalet ve iyilik umduğumuzdan, şartlarımıza riayet ederek valimiz olacaksınız.»

Şüphesiz ki Ömer Mükerrem, burada «şartlarımız» tâbirinden, halkı temsil eden Ömer Mükerrem ile büyük şeyhlerin seçtikleri valiyi mürakabe etmeyi kastediyordu.

Nitekim öyle olmuştu. Ömer Mükerrem, Mehmet Alinin bütün icraatını mürakabe ediyor, ona halkın şikâyetlerini, ve isteklerini bildiriyordu.

Mehmet Ali, iyi bir otorite kurup mevkiini adamakıllı sağlamlaştırıncaya kadar Ömer Mükerremin mürakabelerini ve bazı işlere karışmasını kabul etmişti. Ondan sonra Ömer Mükerremden ve bütün halktan kurtulmak için ne lâzımsa yapmaya başladı.

Şüphesiz ki, bunu yapmakla kendini çok mutazarrır etti. Ona bu memlekette hakiki ve halka dayanır bir otorite sağlıyacak olan bu büyük kuvvetten hükûmetini mahrum bıraktı.

Tehlikeli zamanlarda bunu kendisi de anladı. 1840 da devletlerin, azli için müdahale etmeleri mümkün olduğunu hissedince Mısırlılara, onun tarafını tutmalarını ve devletine dua etmelerini istedi.

Fakat, Mehmet Aliyi Mısırlılara bakmadan mutlak bir idare kurmasından suçlandırabilir miyiz? Bunu yaparsak, bence ifrata varmış oluruz.

Bir çokları bu hâdiselerin 1809 da cereyan ettiğini unutuyor. 1809 da ise, dünyada, millet tarafından idare ve mürakabe edilen ancak üç hükûmet vardı: İngiltere, Birleşik Amerika devletleri, İsviçre birliği..

Diğer devletler ise müstebit ve mutlak idareli hükû-

metlerdi.

Şarkta, devlet işlerini, âmirleri mürakabe etmenin ne demek olduğunu bilen kimse yoktu.

Ömer Mükerremin Mısırda milletin mürakabesi altında ve seçeceği bir hâkimin idare edeceği bir hükûmetin kurulmasını istemesi, ileri bir görüştü. Mehmet Aliye koştuğu şartlar da bugün «Anayasa» dediğimiz şeydi.

Eğer Mehmet Ali, o şartlara riayet ederek ve Mısırın ileri gelenlerin kontrolü altın da hükûmetini idare etseydi, ne olurdu?.

Bu memleket bir kaç on sene ileri giderdi.

Fakat o, istibdadı tercih etti ve 13 Ağustos 1809 da Ömer Mükerremden kurtuldu. Bundan dolayı muahaze edemiyeceğimizi söylemiştim.. Çünkü, - hükûmet sistemi bakımından - asrının zihniyetini taşıyordu: Mutlakıyet zihniyeti.. sonra, otoritesini iyi kullanıyordu.

Biz burada hakikatleri zikrediyoruz. Halkın hisleriyle oynamak istemeyiz. İnsanların hisleriyle oynayan kimselerin âkibetlerini gördük. Hükümlerimizde âdil, mütalâalarımızda olgun olmaya çalışacağız.

Adalet, Mehmet Alinin Mısır'a büyük hizmetler yaptığını belirtmemizi icap ettiriyor.

İyi hatırlarım (Reisicumhur) Albay Mehmet Necip geçen Temmuzun 23 ündeki nutkunda, Mısır ordusunun şerefli mazisinden bahsederek Avrupanın kapılarını çaldığını söylemişti. Şunu belirtmek isterim ki. bu orduyu hazırlayan ve Avrupanın sınır kapılarını çalmaya gönderen Mehmet Ali'dir. Onun içindir ki, Mısır tarihinden, Mehmet Alinin Mısır ordusuna hazırladığı zaferleri silemem. Bu ordunun başında da oğlu İbrahim vardı.

Sudan'ın fethini düşünen ve bunu kuvveden fiile çıkaran Mehmet Aliyi unutamam.

Altın aramak veya Sudanlıları askere almak için buna teşebbüs etmiş olabilir. Fakat netice, Sudanı Mısıra, Mısırı Sudana bağlamaktır. Bu mukaddes bağdır. dedikleri gibi, her işin sonuna bakılır.

Islahatının son hedefi ordudaydı diyenler var. Güzel, bu ordu kimin için ve kimlerden müteşekkildir?. On dokuzuncu asrın başında, büyük bir ordu hazırlamadan bir devlet kurulabilir mi?

Sait Paşa

O devir ki, Napolyon'un asrıdır. Savaşların, kuvvet ve ta hakkümlük asrıdır.

Her şeyi ordu için yaptığını kabul edelim, bu düşüncenin, memleketi uyandırdığını adlarını tarihinden silemiyeceğimiz kahramanların yetişmesine âmil olduğunu kim inkâr edebilir. Bu kahramanlar, sırf Mehmet Alinin zamanında yetiştikleri için mi tarih sayfalarından çıkaracağız?

Rıfaa Râfi'i, Hasan İskenderanî'yi, Mehmet Biyomi'yi, Hasan Elverdanî'yi, Ahmet Yusufu ve bir çoklarını nasıl unutalım!.

O halde memleketimizin adaleti namına bu adamın ne fazla, ne eksik, hakkını vermeliyiz..

1800 senesindeki Mısırla 1839 senesindeki Mısırın arasında ne büyük farklar vardır.

Fakat, bu adamın kusurlarını da belirtmemiz lâzımdır. Onun şiddetli ve müstebit idare şeklini, eğoistliğini gösteren sert darbelerini, halktan uzaklaşmasını ve yalnız ailesi ne ehemmiyet vermesini zikretmek icabeder.

Zamanının en zeki adamlarından biri olan Mısırlı Abdürrahman Elceberti, Mehmet Ali hakkında en isabetli hükmü veren adamdı.

«Mehmet Ali paşanın eline düşen fırsatlar, devrinin hiç bir hükümdarına nasip olmamıştı, Onun azimkârlığı, idareciliği, mertliği yanında bir parça da adalet ve hakseverliği olsaydı, asrının harikası, bulunmaz adamı olurdu...»

Mehmet Ali, son günlerinde takip ettiği yolun hatalı olduğunu anlamıştı.

(Balmirston) onu benlikle itham etmekte ve şöyle demektedir:

«O, kendi hesabına çalışırdı. Onu destekleyen bir halk kütlesi yoktur. İngilterenin hücumuna uğradı, Fransa onun yardımına koşmadı. Osmanlı hükûmeti de ondan intikam almaya başladı. Hepsi, onun hesabını tasfiye etmeğe elbirliği etmişlerdi. Son dakikalarda Mısırlılardan kendisine yardım elmelerini ve onun için dua etmelerini istedi. Fakat, iş işten geçmişti.

Belki de aptallaşmasına, çıldırmasına ve 2 Ağustos 1849 da ölümüne bu sebep olmuştu..

★

İbrahim Paşa

Mehmet Ali Paşaya yardım edenlerin başında oğlu İbrahim gelmektedir. Bu haneda-

nın içinde, yegâne Mısırlı, İbrahimdi. Hisleriyle Mısırlı demek istiyorum. O kendini öyle sayıyor, ailesini sevmiyordu. Ekser vaktini yerlilerle geçiriyordu. Büyük Mısır zaferlerinin ve fütuhatının kahramanı oydu.

Evet, müverrih «Elceberti»; babası onu Elsaid bölgesine hâkim tayin ettiği zaman, gösterdiği şiddet ve zulmü tenkit ediyor, bunda haklıdır. İbrahim o sıralarda büyük hatalar işlemiş, bir çok adamların felâketine sebep olmuş, bazı kereler gayri insanî hareketlerde bulunmuştu.

Lâkin dedikleri gibi iyilikler kötülükleri yok eder.

İbrahim paşanın, yeni Mısır ordusunun ilk muzaffer Mısırlı kumandanı olması kâfidir.

Onun elde ettiği büyük zaferler, bugün kendi adiyle anılan meydandan heykelinin kaldırılmasını istiyenlere muhalefet etmemizi âmirdir. Çünkü bu heykel yalnız İbrahim için değil, Mısır ordusu ve zaferleri için de dikilmiştir.

★

Abbas I

Bahis, Abbasa intikal edince, kendimizi başka bir âlemde buluruz.

Mısır, onun hükümdarlığı zamanında bir çok talihsizliklere uğradı. Abbas I. hayatında hiç ışık görmeyen bir adama benziyordu. Bir kerecik olsun insanî bir duygu duymamış, dünyadan haberi olmayan bir cahildi. Kaba, saba bir adamdı, ne ailesi onu sever, ne de o ailesini severdi. Herkesten şüphe ediyor, herkes de ondan şüphe ediyordu. Aile efradının arkasından hafiyeler, casuslar koyardı. Etrafını karanlıklarla sardırırdı. Çünkü ancak karanlıkta yaşıyabiliyordu.

Mektepleri kapadı, mensuplarını dağıttı. Rıfaa Rafiiye etmediğini bırakmadı. Orduyu alçalttı, mekteplerini kapattı. Ve fabrikaları ihmal etti...

Cariyeler, köleler ve harem ağaları arasında sefih bir hayat yaşadı ve nihayet onlar tarafından öldürüldü. Evet.. bir gün o cariyeler ve köleler bir oldular ve onu Benha'daki sarayında öldürdüler.

O kaba eliyle babasının ve ağabeyisinin kırk senede yaptığını altı senede yok etti.

Bilmiyorum, hangi akıllı ve mütefekkir zat bunu söyledi:

«Mehmet Ali Paşa ile oğulları arasındaki fark, baba delirerek öldü, onlar da deli olarak doğdular.»

Abbas da, bu delilerin ilki idi..

★

Sait

Said'in en mümeyyez vasfı, bütün işlerinde tesiri görülen saflığı idi. Bunu yüzünden ve halinden anlamak kabildi.. Çok şişmandı. Hayret edilecek derecede oburdu.

Bahriye mektebinde arkadaşı olan F. De Lesseps, yemek sıralarında herkese verilen makarna payını Saide bırakmak suretile onun dostluğunu kazandığını söylüyor.

Bu makarna ikramı, Saidin, De Lessepe'e olan itimadını artırmış ve ona Süveyş kanalını açmak müsaadesini vermeğe âmil olmuştu.

Tenbeldi, iş yapmayı, kendini yormayı sevmezdi.

Babası Mehmet Ali paşa, ona günde iki saat, Nil nehrinde kayığa binip kürek çekmesini emretmişti. Sait, arkadaşı F. De Lesseps'in Nil kenarındaki evine kadar kürek çeker, oraya varınca kayığı bağlar, eve girip iki saatten kalan zamanı kürek yerine uyku çekmekle vakit geçirirdi.

Sait, onun tipindeki adamlar gibi gayet uysal ve eli açıktı.

Fakat bu uysallığı ve cömertliği yalnız milletine değil, herkese karşı idi.

Halkın, ağır yükü altında inlediği bir çok vergileri indirmiş, devlet işlerini idare etmekte yardımı olsun diye bir hükûmet meclisi kurmuş, Mehmet Ali paşanın ve Abbas paşanın orduda koymuş oldukları kayıtları kaldırmış, Mısırlıların subay olabilmelerine müsaade etmişti. Köylüleri çok sever, onlara yardım etmekten geri durmazdı. Bir gün, köylü bir kadına (450) altın ihsan etmişti.

Ayni zamanda Fransızlara,, İngilizlere ve Osmanlı hükûmetine de ayni cömertliği ve uysallığı göstermişti.

Mısır'ın başına bir çok dertler açan Süveyş kanalının hafriyatının imtiyazını F. De Lasseps'e vermiş, Avrupa bankalarına, faizine bakmadan avucunu açmış ve memleketin iktisadiyatına ağır bir darbe tesekkil eden İngiliz, Fransız şirketlerine imtiyazlar dağıtmıştı.

Osmanlı padişahına hoş görünmek için donanmayı parçalamış, tahtalarını satmıştı.

Onun zamanında, yabancı devlet konsolosları, memleketi sömürdükçe sömürüyorlardı. Onlar âdeta devlet içinde devletti.

Sait, paranın kıymetini bilmezdi. Bir taraftan alır. Bir taraftan verirdi. Parası tükenince borç alır, memleketin istikbalini rehine koyardı. Bununla beraber, son derece iyi kalpli, merhametli bir adamdı. Bir keresinde, ay başı geldiği halde, devlet hazinesinde memurlara verilecek kâfi miktarda para bulunmayınca,

saraylarındaki bazı eşyaları sat tırıp maaşlarını dağıtmıştı.

★

Ismail

İsmail'in devrine geliyoruz.

Bu, öyle bir devir ki, cinayetle başlar ve cinayetle biter.

İlk cinayeti: Kefrüzzeyyat köprüsünün açılışı ve rakiplerinden bazılarının öldürülmesi...

İkinci cinayeti; israf ve hovardalığı ile Süveş kanalı meselesinde memleketin menafiini satmasıdır.

Üçüncü cinayeti: Mısır halkının hakkını yemesi, memleketi ecnebi boyunduruğuna teslim etmesi ve millî duyguları hiçe sayması..

O, sefih bir mirasyedi idi. Halkı çalışkan ve büyük işler başarmaya kadir, zengin bir memleketin tahtına varis olmuştu. Bu mirası yok etti.

Onun için zekidir, diyorlardı. Ondan bu vasfı kaldırmalıyız. Zeki olmuş olsaydı, ordusunu Afrikada fütuhata hare camaz, Osmanlı hükûmetinden istiklâlini almak için, şuna buna milyonlar yedirmezdi. Beşer tarihinde bir insanın milletinin istiklâlini rüşvet le almaya kalkıştığı görülmemiştir. Fakat İsmail bu zihniyette bir adamdı.

Hükûmetinin ilk yıllarında, Amerikadaki dahilî harp dolayısile, memleketin geliri bir hayli yükselmişti. Öyle ki, Mısır'ın senevî pamuk satışı on dört milyon Sterline yükselmişti. Bunun ebediyyen devam edeceğini zannetti, bu mühim geliri har vurup harman savurmaya başladı. 1865 senesinde birdenbire, Amerika iç harbi duruverince, Mısır'ın geliri iki milyona indi.

İsmail, masrafını kısmadı, sağdan, soldan istikrazlar yapmaya devam etti. Bu borçlar onu ve Mısır'ı boğdu.

«Onu mazur görmek lâzım dır. Çünkü Osmanlı hükûmeti onun sırtını kamçılıyor, Avrupa devletleri de onu çember içine alıyordu» diyorlar.

Bizce, bu bir özür değildir. Mânasız ve ehemmiyetsiz bir (Hidevi) ünvanını almak için milyonlar harcamasına ne lüzum vardı!

İsmail'in saltanatın evlâtlarında kalması, Mısır tahtından Mehmet Ali'nin diğer aile efradının mahrum bırakılması için Osmanlı hükûmetinden büyük meblâğlar mukabilinde fermanlar koparması, affedilir şey değildi.

Müverrihlerden biri, İsmail'in malûm yerlere harcadığı paraları tesbit etmiş. Kırk dört milyon sterlini geçmemiş. Gelirin ve istikrazların yekûnu, yüz elli milyon sterlin olduğuna göre, aradaki yüz küsur milyon sterlin nereye gitmiş?

İsmail Paşa

Bu cihetten İsmail çok gaddardı. Süveyş kanalının açılış töreninde verdiği muazzam ziyafetler ve bu uğurda oluk gibi akan altınlar, prenslerin muhteşem düğünlerindeki israfat.. ve canlarına kıydığı insanlar.

Bunların hesaplarını vermek ne güç!

Düşmanlarını, İstrikinin'le harcadığını, bir ziyafette memleketin eşrafından ona yakın adamı zehirlediğini söylerler.

Madalyanın öbür tarafı:

Fakat, İsmail'in yalnız bu cephesini gören, tarihî bir şey yazmak için eline kalemi almamalıdır

İsmail, her şeye rağmen, memlekette hamle yapmış bir adamdır. Mehmet Ali; Mısır'a, ileri ve çalışkan dünyanın kapılarını açmışsa, İsmail de onu bu kapıdan içeriye sokmuş ve yoluna devam etmesini sağlamıştır.

İsmail, Mısır'ın Sudandaki hakkını teyit eden ve ona Afrika ailesinde iyi bir mevki sağlayan adamdır. Bugüne kadar fütuhatçı Mısır ordusunun 1875 de Musavva' ve Zeyla'ın üstünde bayrağını dalgalandırdığı günlerin hatırala riyle öğünmekteyiz.

Coğrafya cemiyetini kuran, Mariette te Maspiéo'ya kadim Mısır'ın şanlı tarihine ait keşfiyatlarda bulunmak için teşvik ve yardım eden, rasathaneyi ve operayı inşa ettiren ve Mısır'ın üzerinden asırların tozunu müthiş bir şiddetal silken, İsmaildir.

Tarihte bir hakikat vardır. Onu İsmail'in hükûmetine tat bik edersek, onun iyi taraflarından birini meydana çıkarmış oluruz:

Halkın şikâyet ettiği ve şikâyet seslerinin duyulduğu bir devrin hükûmeti çok kötüdür, denilmez. Çok kötü devrin gölgesinde şikâyet dinlemezsiniz, hükûmet bütün sesleri boğmuştur.

İsmail'in devrinde, millet nefes almış, şikâyet etmiş, bağırmış ve patlamıştır. Onun zamanında halk, Mehmet Ali'nin zamanınınkinden daha çok serbesttir.

(Sonu gelecek sayıda)

Abdülhamid Sarayında Çerkezler:

Çerkez kızları saraydan niçin çıkarılmıştı?..

Yazan: Hasan AMCA

BÜTÜN istilâcı imparatorluklar gibi, Osmanlı İmparatorluğu da saraylarında muhtelif ırk ve unsurlara kapılarını açmış, zaman, zaman bir Sırplı, bir Rum, bir Macar veya bir Slav, padişah anası veya karısı sıfatiyle sarayda hükmünü hissettirmiştir.

Çerkezlerin Osmanlı saraylarında görünmeleri, eski bir devre varmaz. İstilâ ve fütuhat devrinin kapanmasiyle, ağnam suretiyle esir tedariki mümkün olmayınca; civardan güzel ırka mensup kadınların çalınarak celbi yolu bulunmuş ve bu suretle Kafkasyadan muhtelif imkânlarla Osmanlı saraylarına getirilen kızlar, sarayda mevki almağa başlamışlardır.

Rusların Kafkasyayı istilâsından sonra, muhacirliğin doğurduğu derin sefalet, insan alış verişine büyük bir revaç vermiş, kızını satan babalar, âdeta millî bir âdetin icabını yapar görünmüş ve bu o kadar tabiî bir şekilde devam etmiştir ki, kul cinsi demekle Çerkezi ifade etmek bir olmuştur. İstanbulda evinde oturan bir Çerkez hanıma da, «Kul cinsi» demek caiz görülür ve bununla hiç kimsenin kulu kölesi olmayan hanımın ırkî mensubiyeti ifade edilmiş olurdu...

Saraylarda Çerkezlerin ve Çerkez kadınlarının devletin siyasî bünyesi üzerinde tesirli oldukları bir devir görülmemiştir. Böyle isim bırakmış kadın pek yok gibidir. Esasen, kocasından ileri bir adım atar görünmek millî terbiyelerine uygun olmadığı için, saraylarda Çerkezlerden bariz kadın şirretliğini temsil eden bir kadın efendi veya valide sultan gelmiş değildir.

Sadece şahsan tebarüz etmemiş olmakla beraber bir kadının kocası veya evlâdı üzerinde müessir olamıyacağı da iddia edilemez. Şu veya bu meselelerde hâkim olmuş kadın olabilir, ancak kendine izafe edilecek bir devir yaratmış Çerkes kadını, ismiyle, cismiyle tarihimize karışmış değildir.

Son zamanlarda saraylarda, bir kısmı nakden satılmış, bir kısmı ana ve babası rızasiyle saraya verilmiş Çerkezlerden başka bir ırka mensup kimse bulunmaz bir hale gelmişti. Âdeta saraylı demek, Çerkez demek olmuştu. Bu, Meşrutiyet ilânına kadar böylece devam etmişti.

Menfasından avdet eden meşhur Elena kahramanı Deli Fuat paşaya İstanbul halkmm yaptığı büyük kabule Çerkez ittihat ve teavün cemiyeti de bir hey-

Bir Çerkez güzeli tipi..

Yıldızda, Abdülhamid'in muhafızlarından Çerkez mülâzimi Mehmet efendi..
(Yıldız albümünden)

etle katılmış ve bir kaç gün son ra, cemiyetin riyasetini kabul etmesi ricasiyle hoş âmedi ifa sına iki genci memur etmişti.

Ayaspaşadaki konağında pa şa tarafından kabul edilen iki genç talebe, cemiyetin hedef ve mesaisinden bahsederken saraydaki kızlardan da bahse fırsat bulmuşlar ve bunların serbest bırakılmaları için paşa nın tavassutunu istemişlerdi.

Paşa bunu bir izzeti nefis meselesi yapan gençlere hak vermiş, yalnız şöyle bir ihtarda bulunmağı unutmamıştı:

— Çocuklar, biliyorsunuz ki, ben o adamla (Abdülhamitle) darğınım ve tabiî ömrümün sonuna kadar da öyle kalacağım; fakat şunu öyle biliniz ki, o böyle kadın işlerinde o dere ce perhizkâr, o derece namus ludur ki, oradaki kızlar babalarının evinden ziyade emniyettedirler. Adamın bu cephe si böyle sağlamdır. Bizden bir teklif vuku bulur bulmaz, emin olun derhal bunları çıkarır.. Sonra bu kızlar ziyan olma sın. Ortalarda kalırlar diye korkarım..

Bir saraylı güzeli..

Abdülhamit sarayındaki Çerkez kızlarınınserbest bırakılmaları nı temin eden Çerkez Deli Fuat Paşa..

Gençler ısrar etmişler :

— Paşam, neden ortada kalacaklar. Babalarının evlerine gidecekler..

— Doğru ama, onlar köylü lerin işine yaramaz. Köylüyü de onlar beğenmez, bedbaht olmazlar mı? Maamafih ben (Fiç Moris) e söylerim, o da cuma selâmlığında söyler. Bey nelmilel esaretin ilgası kanununun tatbikına İngiltire devle ti memurdur. Bu münasebetle Fiç Moris söyler. O da eminim çıkarır. Bakın, yine içim de bir üzüntü var, böyle yap makla bu çocuklara fenalık yapmış olmıyalım!

Gençler, bunun izzeti nefse giran geldiğinden ve buna son verilmesi doğru olduğunda ısrar ederler. Paşa İngiliz sefaret müsteşarına söyler.

Abdülhamit, teklifi derhal kabul etmiş ve bir hafta son ra saraydaki Çerkez cariyelere serbest olduklarını ferman buyurmuştu. Bunlar, İstanbul daki Çerkezlerin tezahürleri arasında posta posta trenlere bindirilerek sevk edildiler.

Bu hareket, asırlardan beri devam edegelen harem hayatı nın sonu demek oluyordu. Daha doğrusu haremde bir ihtilâl oluyordu. Gerçi hürriyete kavuşmak istemiyen, Yıldızın loş odalarında yaşamayı tercih edenler olmuştu. Fakat ne de olsa kalanların da içi, yavaş yavaş hürriyet ateşi ile yanmağa başlamıştı.

H. AMCA

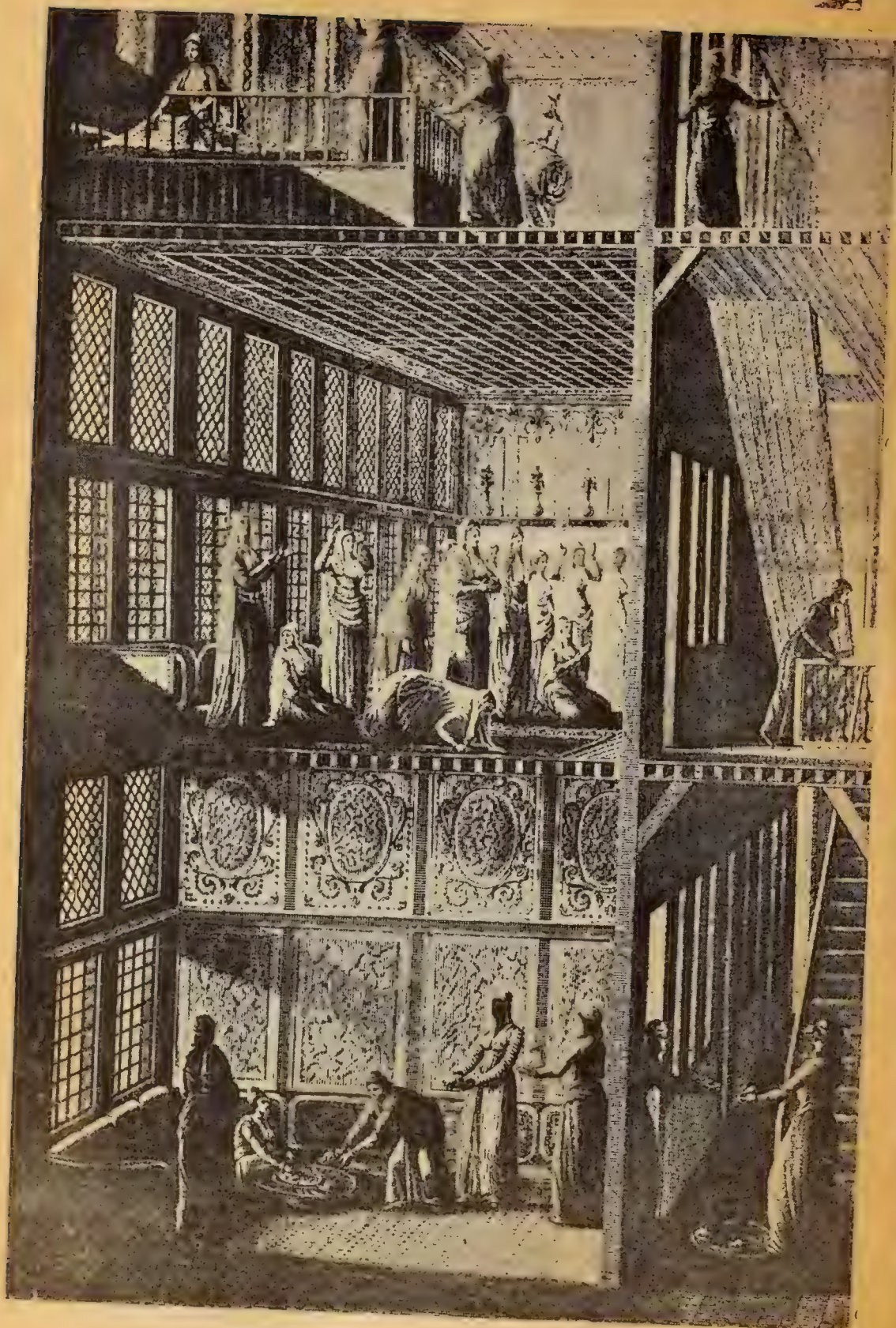

Melling'in tablosunda Haremin içini gösteren kısım.

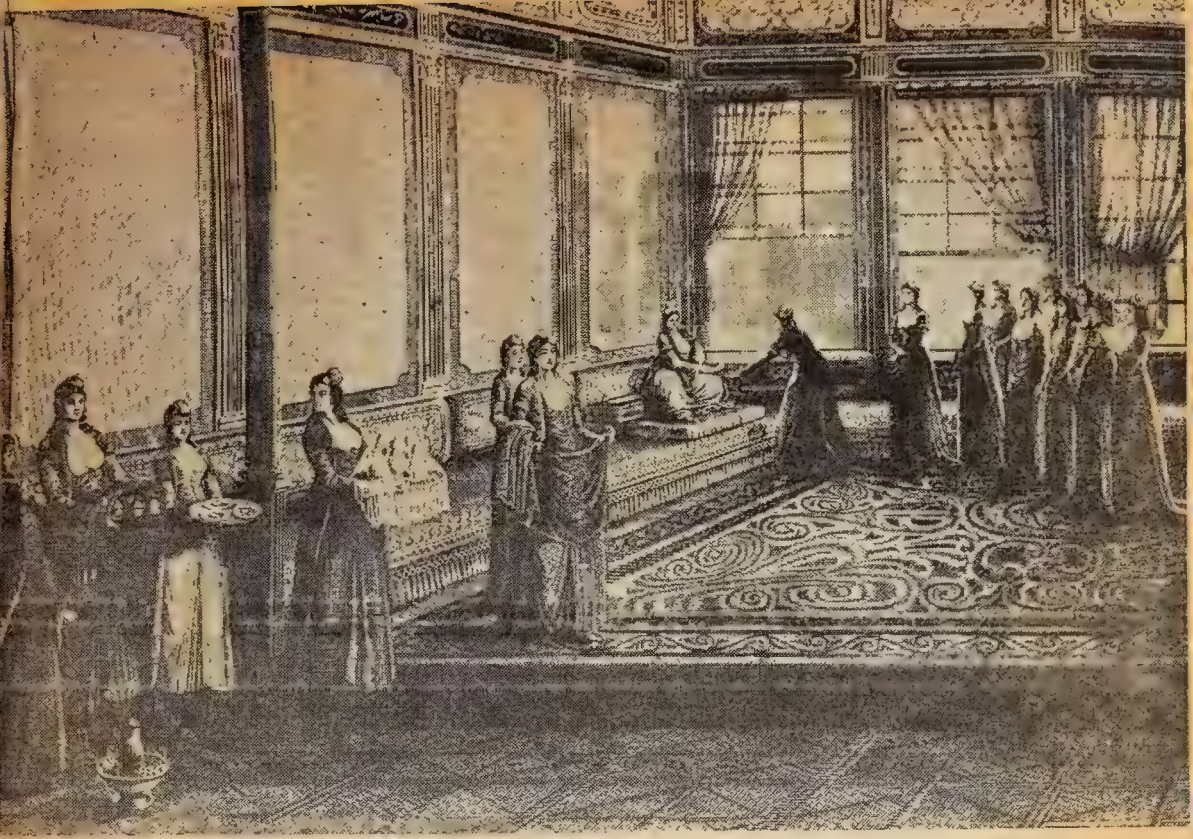

Valide Sultan ve hizmetindeki cariyeler (Melling'in tablosundan)

Haremden Mektuplar

Bu yazı serisi, tarihimizde yepyeni bir ufuk açacaktır, çünkü bugüne kadar meçhul kalmış bir çok tarihî hakikatları ancak bu yazı serisi ile öğreneceğiz. Ve bu yazı, Osmanlı haremi için bugüne kadar yazılanların ne kadar hayal mahsulü ve uydurma olduğunu da meydana koyacaktır. Yine bu yazıda, bir çok Osmanlı sultanlarının, bugüne kadar neşredilmemiş mektuplarını ilk defa okuyacaksınız.

Yazan :
M. Çağatay ULUÇAY

I

YENİ zamanların en kuvvetli imparatorluklarından birisini kuran Osmanlıların; üç kıtada da, ülkelere hükmettikleri, herkesce malûm bir hakikattır.

Bu imparatorluğu idare eden hükümdar, nam ve şanına lâyik bir sarayda oturur, sefer dışında imparatorluğu buradan idare ederdi. Bursa ve Edirne sarayları bir tarafa bırakılırsa, İstanbulda Fatihin yaptırdığı eski ve yeni saraylar, devirlerinin en güzel binalarıydı. Bilhassa Kanunî ve ondan sonraki hükümdarlar, Sarayburnuna inşa ettirilen yeni saraya bir çok kasırlar ilâve ettirerek burasını ikinci bir İstanbul haline koydular. Boğazdan ve Adalardan bakılınca serviler arasında yükselen kurşun örtülü kubbelerin, çeşitli ağaç ve çiçekler altında dinlendiği görülürdü.

Sirkeci istasyonunun karşısındaki burundan, Ahırkapıya kadar uzanan sahil şeridinin üzerinde mermer direkli, kurşun kubbeli köşklere baktıkça insanın gönlü açılır, ruhu şenlenirdi. Sahilden Mecidiye köşkünün bulunduğu yere kadar uzanan geniş arazi, setlere ayrılmış, her seddin üzerine nefis pancurlu ve danteleli köşkler yapılmıştı. Köşklerin etrafında bahçeler, bahçeleri birbirinden ayıran tahta duvarlar

vardı. Her köşk, bahçesinde havuzlar, içlerinde pırıl pırıl parlıyan fıskıyelerle yıkanırdı. Havuzların kenarlarındaki kameriyeler, çiçek saksıları, meyve ağaçları ve nihayet ıhlamur luklar, bu bahçelerin en güzel süsleriydi.

Sevimli köşklerin biricik dekor ve kemeri, dünyanın çeşitli yönlerinden getirilen meyve ağaçları, lâle ve gül bahçeleriydi. Kasırlardan içeri girilince sofalar, hünkâr abdest odası, Kızlarağası, Silâhtarağa odaları ve nihayet kadın efendi ve valide sultana ait odalar, devirlerin en mutena yerli ve yabancı kumaşlariyle süslenmişlerdi. Kasırların tabanını, mevsimine göre, Mısır hasırları, nihali, İran halı ve seccadeleri örterdi. Her odanın tavanında, billûr fenerler veya kandiller asılıydı. Odalarda sedirler, üzerlerinde kadife veya diğer kıymetli kumaşlardan kaplanmış minder ve yastıklar vardı. Pencereler ve kapılar, renk renk kadife perdelerle örtülüydü. Odalarda dünyanın dört bucağından getirilmiş billûr, altın ve gümüş kaplar vardı.

Harem de, yukarıda izah ve tasvirini yaptığımız eşya ve mobilyelerle süslenmişti. Kadin efendiler, ikballer, usta ve kalfalar, ayrı ayrı dairelerde yaşardı. Her dairede, bir evde bulunması icap eden odalar ve mobilyeler mevcuttu. Bu odaların her yerinde, her insanın rüya ve hülyasını nefsinde toplayan ve padişahın haremine dahil olan dünyanın en güzel kadınları yaşardı. Başlarında hotozlar, göğüslerinde en kıymetli taşlardan yapılmış ziynet takımları, bellerinde kemerler, bu su gibi akan ilâhî vücutlara ayrı birer güzellik verirdi. İnce ve narin ropların üzerine giyilmiş kürk lerde, değerli taşlardan yapılmış kopça ve düğmeler de, ayağa giyilen pırıl pırıl ve çeşit çeşit renkleriyle gözleri doyuran ve dolduran minnecik terlikler de ayrıca bir zarafet ve yüzellik vardı.

İşte bir zamanlar dünya politikasını ve mukadderatını ellerinde bulunduran Osmanlı padişahları, kısaca tarif ve tavsifini yapmağa uğraştığımız, her birisi başlı başına bir âlem olan, böyle kasırlarda ve âlemlerde yaşarlardı.

Buraya esefle şunu da ilâve edelim ki, sarayın teşkilâtı lâyıkı veçhile aydınlanmış değildir. Hattâ «Zillullah-ı fil-âlem», «Sultanülberreyn velbahreyn» sıfatlarını taşıyan Osmanlı padişahlarının; bunları söylemekle hiç bir zaman hepsinin iyi bir tahsil gördüğünü iddia etmiyeceğiz. Bilakis, mektuplardaki yazılarmın çirkin, girift, ve okunaksız olduğupnu ileriye süreceğiz. Çoğunda cümle ve gramer hataları olduğunu, yayın esnasında göstermeğe çalışacağız. Kadınların devşirme olduklarmı ispat edecek, hatalarını gösterecek pek çok yanlışlıklar da, mektuplar da vardır. Böyle olmakla beraber, bunlarm tarihte olduğu gibi, edebiyatımızın çeşitli devirlerinin üslûbunu mektup dilini ,ve tarzlarını göstermeleri bakımından, büyük kıymet taşıdıklarında, şüphe yoktur.

İşte garp resamlarının hayalinde yaşayan Harem.. (Edmonddo de Amicis) den

Padişah kadın ve kızlarına ait mektuplar, Fatih ile başlamakta, Sultan Abdülâziz ile sona ermektedir. XVII ve XVII. Yüzyıllara ait mektuplar ise pek azdır. Buna mukabil XV Yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. ve XIX. Yüzyıllara ait mektuplar ekseriyeti teşkil eder. Bunun sebeplerini XV ve XVI asırlarda padişah kızlarının evlenince kocalariyle beraber İstanbuldan ayrılmalarında, padişah kadınlarının, ekseriyetle oğullariyle beraber sancaklara gönderilmelerinde, padişahların sık sık seferde budunmalarmda; XIX. Yüzyılda ise padişahların XV ve XVI. asırlarda olduğu gibi İmparatorluk dahilinde gezilere çıkmalarında, kısa müddetler için de olsa, kadın efendi ve çocuklarından ayrı yaşamlarında; bu suretle sık sık muhaberetta bulunmalartnda aramak lâzımdır.

Bunları yazmakla, bizim ele geçirdiğimiz mektupların, Osmanlı padişahlarının hüküm ran olduğu zamanlara ait, yazılmış muharreratın hepsi olduğunu hiç bir vakit iddia etmiyeceğimiz akla gelmesin. Bunlar, sultan, kadın efendi ve kızlarının yazdıkları mektupların belki de binde biridir. Fakat o mânalı ve muammalı âlemden bize kadar geldikleri için en büyük kıymet ve haberler mahiyetindedirler.

inkılâp tarihimizde büyük yeri ve rolü olan:

YUSUF KEMAL TENGİRŞENK

HATIRALARINI ANLATIYOR

Yusuf Kemal Tengirşenk, bizzat rol oynadığı inkılâp tarihimizin bir çok meçhul kalmış hâdiselerini ilk defa «Yeni Tarih Dünyası» sayfalariyle millî tarihimize mal etmektedir.

Konuşan : **KANDEMİR**

Yusuf Kemal Tengirşenk inkılâp yıllarında..

ŞİMDİ Çamlıcada, İstanbula tepeden bakan yemyeşil bir tabiatın sükûn ve huzuru içindeki - muvakkat olmasını dilediğimiz - inziva köşesinde, serapa memleket ve millet hayrına mücadelelerle dolu geçmişin acı ve tatlı hatıralarile başbaşa yaşıyan Atatürk devri aydın sınıfının müstesna siması ve bizzat Atatürkün en yakın ve vefakâr fikir ve ideal arkadaşı sayın Yusuf Kemal Tengirşenk'le mecmuamız adına Kandemir'in yaptığı bu çok enteresan görüşmeyi, ilgi ve zevkle mütalâa edeceklerinden emin olduğumuz okuyucularımıza sunarken, yakın tarihin bugüne kadar meçhul kalmış bazı sayfalarını da aydınlatmaktan büyük bir memnuniyet duyuyoruz.

★

Her şeyin bittiği, bütün ümitlerin de söner gibi olduğu inhilâlin o kara günlerinde bile; «bir karış da olsa, mutlaka, tam istiklâline sahip bir vatan» parolasiyle memleket ve millet hesabına ne istediğini bilerek azim ve imanla mücadeleye atılıp, sonuna kadar bu idealle yürüyenlerden biri olduğunu o günlerden beri yakından tanıyarak bildiğimiz sayın Yusuf Kemal Tengirşenk'le konuşmağa başlarken, dilin ucuna, yine (o günler) den başka ne gelebilir?

Fakat, şimdi bunu derken, o günlerin de nereden başladığını sarahatle kestirebilmek pek kolay değil..

Tıpkı, her olayın hakikî başlangıcını isabetle tesbit etmek isteğiyle hareket ederken (Cumhuriyet) in de, 101 pare topla resmen ilân edildiği 29 Ekimde değil, fakat çok daha evvel Türkiye Büyük Millet Meclisinin açıldığı 23 Nisan 1920 de fiilen teessüs ettiğini kabul etmek zorunda oluşumuz gibi, millî mücadelenin başlangıcını da en isabetli şekilde bulmak için, biraz daha gerilere göz atmamız gerekir.

Bu mevzua gelince, düşünürken, sayın Tengirşenk'i dinliyorum:

— 16 mart sabahı. bermutat Fındıklıdaki Meclisi Mebusana gitmek üzere, kayinpederimin şu karşıki evinden çıkmış, ağaçlar arasından ilerliyordum ki, şivesinden Türk olmadığı anlaşılan biri önümü keserek: (Yasak!) dedi. Bu esnada, eve doğru yerleştirilmiş bir sürü mitralyöz gözüme ilişti. İşim var, gideceğim, deyişime kulak bile asmayan meçhul muhatabım, (Yasak, gidemezsiniz) den başka bir şey demiyordu. Döndüm. Aşağı yoldan gitmek istedim. Bir kaç adım sonra, yine (Yasak!) diye durduruldum. Burada da ağaçlar arasına ateşe hazır bir vaziyette dizilmiş mitralyözler görülüyordu. Yasak, diye karşıma çıkan adama, Kastamonu mebusu olduğumu, Mecliste bulunmam lâzım geldiğini, gideceğimi tekrar ettiğim halde, bırakmadı. Anlaşılıyordu ki, bütün yollar geceden tutulmuş tur. Eve avdetten başka çare yoktu. Fakat evde fazla kalmadım. Mutlaka Meclise gitmek kararıyle, tekrar çıktım ve kapatmağı akıl etmiyeceklerini tahmin ettiğim yolsuz, izsiz ağaçlıklar arasından, kimseye görünmemeğe çalışarak, Şemsipaşaya indim. Kıyıda bir kayanın üstüne oturdum, baktım. Manzara fecidi. Liman yabancı harp gemileriyle dolmuştu. Vakıa son günlerde hava hayli bulanmış, vaziyet vahamet kasbeder gibi olmuştu amma, işin bu dereceye varacağı tahmin edilemezdi. Hiç unutmam, bu manzara karşısında duyduğum tarif edilmez elem ve ıstırapla, kendimi tutamadım:

— Ben bunun intikamını alacağım! dedim.

— Ne kadar sonra alabildiniz?

— Çok geçmedi... Üç sene sonra Moskovada yapmağa mu vaffak olduğumuz muahedeye attığım tarih, 16 marttır!

— Şemsipaşadan, Fındıklıya geçince?

— O günkü Meclisin hali... Evvelâ, gider gitmez, İstanbul işgalinin tafsilâtını aldık. Şehzade karakolunun basılışı, uykudaki askerlerimizin şehit edilişi ile başlıyarak Harbiye Nezaretine ve her tarafa sirayet eden işgal... Biraz sonra Meclis kapısına da dayandılar. Başta Rauf bey (Orbay) olmak üzere bazı mebusları istiyorlardı. Verelim, vermiyelim diye münakaşalar oldu. Gümüşhane Mebusu Zeki Bey: (— Rauf!.. İşte rıhtımda vasıta var. Derhal kıyafetini değiştir, atla, karşıya geç.. kaç!) diyor, bu fikre iştirak edenler de görülüyordu. Fakat Rauf bey, bu fikre iştirak etmiyerek, düşmanları mütecaviz ve zalim duruma sokmak için, sonuna kadar dayanmak kararında idi. Nitekim öyle yaptı. O günkü bu hâdisenin tafsilâtı malûmdur. Neticede, düşmanın hareketi protesto edildi.

Bu hâdiseden evvel, Rauf bey, behemehal Ankaraya gidip Mustafa Kemal Paşa ile, temas etmemi istiyordu.

Esasen, Ezrurum ve Sivas kongrelerinde bulunarak, İstanbula döndükten sonra, Meclisi Mebusanda kuvayi millîyenin, daha doğrusu henüz teşekkül etmiş Heyeti temsiliye nin mümessili durumunda bulunan Rauf bey, Mustafa Kemal Paşayı Meclis Reisi yapmak istiyordu. Ben, buna itiraz edince, o:

— Mustafa Kemal yalnız bir asker değildir. Büyük bir devlet adamıdır, emin ol! demiş ve benim:

— Orasını bilmem. Zaten askerliği falan meselesi bahis

Bu yazımızda adı geçen Rauf Orbay..

mevzuu değil. Kendisi burada yok. Ankarada, nasıl reis olur? cevabını verişim üzerine de, gidip kendisini görmem, teklifinde bulunmuştu.

Kara Vasıf da, hattâ Rauf beyden daha fazla, Mustafa Kemal Paşa ile temas etmem hususunda ısrar ediyordu. Bu arada sadrazam Salih paşa ile Fevzi (Çakmak) paşa da mutlaka Ankaraya gidip, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmem lâzım geldiğini söylüyorlardı. Ama ne görüşecektim, bu hususta kimsenin bir şey dediği yoktu. Vaziyeti yakından görüp bir hasbihal..

16 mart hâdisesinden sonra, bu mevzudaki teklif ve ısrarlar artınca, Meclisten benim de aralarına katılacağım dört kişilik bir heyetin Ankaraya gitmesi kararlaştırıldı.

Nihayet 27 martta Sinop mebusu Doktor Rıza Nur, Konya mebusu Vehbi, Eskişehir mebusu Abdullah Azmi ile birlikte, İstanbuldan yola çıktık.

İlk merhale, tabiî İzmitt.. Fakat İzmit mutasarrıfı, haberimiz olmadan, gelişimizi (İstanbuldan gelen dört mebustan mürekkep heyeti nasıha) diye etrafa haber verdiği için, Geyvede acaip bir hava ile karşılaştık. Zaten, o günlerin icabı, pek haklı olarak buluttan nem kapan kuvayı millîyeciler, (Heyeti nasıha) dan kuşkulanarak, indiğimiz han odasını, göz hapsine aldılar. Vakıa, çıkıp dolaşıyoruz ama, işte o kadar, uzaklaşmamıza, hele Ankaraya doğru yollanmamıza imkân yok..

Bu sırada Abdullah Azmi efendi kırk derece ateşle serilmiş yatıyor, Vehbi Hoca da namazdan, niyazdan baş kaldıramıyor...

Uzatmıyalim, Geyveye gelen kuvayı millîye kumandanı Mahmut bey delâletile, yapılan muhabere neticesinde, (Heyeti nasıha) falan olmadığımızı, sırf bir hasbihal için gittiğimizi anlayan Ankara, yola devam etmemize müsaade etti. Geniş bir nefes aldık.

Geyvede kendisiyle uzun uzadıya görüştüğümüz Mahmut beyden, Ankara ahvali ve kuvayı milliyenin durumu hakkında hayli ferahlatıcı malûmat edindiğim için de, artık bir (kuvvet) in var olduğuna inanmış, seviniyordum.

O gece, İstanbuldan kaçarak, başka bir yoldan buraya gelmiş olan Doktor Adnan, Halide Edib gibi yeni Ankara yolcularıyle buluştuğumuz sofra başında, ayağa kalkarak, coşmuş;

— Bu memleket kurtulacak! Bu vatan mutlaka istiklâl ve hürriyetine kavuşacak! Diye, hakikaten inanç ve imanla ba

ğırmıştım. Ertesi günü direzine ile yola çıktık. Sakaryaya kadar ârızasız gittik. Köprüyü geçerek, trene bindik. Ama, o zamanki tren denen şeyleri bilirsiniz... Tarife hacet yok... Nihayet doğru Ankara.

Mustafa Kemal Paşa, maiyetiyle, bizi karşıladı.

Onu ilk defa görüyordum. Faytonda beni sağına aldı. Konuşa konuşa ziraat mektebine geldik. Biraz istirahatten sonra, sofra başında toplandık. Ali Fuat paşa, Refet bey, Hüsrev Sami, Hüsrev (Gerede), Cevat Abbas, yaver Salih beylerle, henüz tanıştığımız diğerleri de vardı. Sıcak, samimî bir hava içinde idik.

Artık, millî dâvanın zafere ereceği hakkındaki inancım, büsbütün kuvvetlenmişti. (Kuvvete istinat etmeden hiç bir şey olmaz) derken, burada, kuvveti temsil eden başların, bir araya gelerek, ayni maksat ve ideal etrafında elele vermiş olamalarını görmek, bütün tereddütlerimi, endişelerimi silmiş, kalbimi inançla dol durmuştu.

— Mustafa Kemal Paşanın o sırada bütün düşüncesi, kapanan İstanbul Meclisi Mebusanı yerine, mümkün olduğu kadar süratle, Ankarada, fevkalâde salâhiyeti haiz bir Millet Meclisi toplamaktı. Vaziyet hakkındaki hasbıhalımız bitince, bu mevzu etrafında görüşmeğe başladık.

Bu meclis nasıl kurulacaktı? Mustafa Kemal Paşa tama mile yabancısı olduğundan, tabiatiyle bu işi bilmiyordu.

Bir taraftan, İstanbul meclisinden gelen mebuslar vardı. Bir yandan da bütün vilâyetlerle, liva ve kolordu kuman danlıklarma yapılan tebliğlerle yeni mebuslar seçiliyordu. Anadolunun o günkü vaziyeti dolayısiyle bu iş te pek kolay olmıyacağa benziyordu.

(Devamı var)

16. Asır Yeniçerileri

Arşivlerimiz, kütüphanelerimiz ve dünya kütüphane ve müzeleri, tarihimize ait vesikalarla dolu iken, maalesef bunlardan istifade yolları bulamıyoruz, daha doğrusu aramıyoruz. Yeni Tarih Dünyası, büyük fedakârlıklar bahasına da olsa, bu boşluğu, kendi imkânları ile doldurmaya çalışacaktır.

Yukarıda gördüğünüz XVI. asra ait resim, İtalya müzelerinde bulunmaktadır. Biz, Renzo Sèrtoli Solis'in maalesef bizde ne tercüme edilmiş, ne de bahsedilmiş olan Solmano il Magnifice) Kanunî Sultan Süleyman kitabından iktibas etmekteyiz ki, eserde, resmin eski bir gravürden iktibas edildiğini de bilhassa kaydedilmektedir.

Yeniçeri kıyafetleri, bir çok değişiklikler geçirmiştir ve çoğunun kıyafetlerini tesbit etmek imkânı vardır.

Bu satırları yazmaktan maksadımız, bir noktaya işmektir. 30 Ağustos Zafer Bayramımızda temsil edilen Yeni çerilerin, gerek kıyafet, gerek elbiseyi giyen ve keçe külâhları taşımaktan âciz personelin intihabında lâyıkı derecede hassasiyet gösterilmemiş olduğunu gördük. Kulağımıza gelen bir rivayete göre, alâkadarlardan biri: «Uydurduk» kelimesini sarfetmiş. Aman dikkat, tarihi uydurmaya kalkarsak, cidden gülünç oluruz.

Bizansın muhteşem kraliçesi Theodora, nedimeleriyle beraber devrinin şahane komşulariyle (Renanna'da San Vitale kilisesinde 6 ıncı asra ait bir mozayikten)

Modanın tarihi ve hikâyeleri

Kütleleri arkasından sürükleyen moda, hangi sebeplerle salgın bir hastalık haline geldi? Meraklı hikâyeler, gülünç vak'alar ve feci âkıbetler.

Nakleden

Sadettin PİRALİ

○

MODANIN mahiyeti nedir? Sualini şöyle cevaplandırabiliriz: İnsan giyiminin ezelden ebede kadar değişen nizamı. Ya bunun kökü nereye bağlıdır dersiniz? Maymunlar gibi taklitçi lik insiyakından doğduğunda şüphe yoktur. Taklitçiliğin sebebine gelince; bu ya saygı, yahut da taklit edeceğimiz insanla eşit olmak arzusuna dayanan duygumuzun teşvikından ibarettir.

Şimdi saygı ve duygumuzdan gelme tiklitçiliği ele alalım. Basit, iptidaî bir kavimde, aşağı tabakadan olanların, kendilerinden üstün olanları taklit etmelerindeki ruh haletini inceliyelim. Göreceğiz-ki, kökü saygıya bağlı olan taklitçilikte asıl olan şey, kendinden üstün olanın meziyet sayılan taraflarından ziyade kusurlarını taklit etmektir. Bir uşak, efendisiyle kudrette asla fakat aciz kousunda daima ve hiç bir muahazeye maruz kalmaksızın eşit olabilir!

Tarihte bunun o kadar çok misalleri vardır ki sayılmakla bitmez. Bunlardan bir kaçını burada sıralıyalım. Fidsi Adasında yerleşmiş olan kabilenin reisi, bir gün maiyeti ile gezintiye çıkar. Yolda sayın başkan yere yuvarlanır ve burnu kırılır. Bu vaziyeti gören maiyet erkânı hiç tereddüt etmeden başkanı taklit ederler. Zira, burnunun kıkırdağı ezilmiş bir reise, sağlam ve düzgün bir burunla hizmet etmek kadar küstahlık olamaz!

Afrikanın bazı kabilelerinde de buna benzer âdetler hâlâ terkedilmez bir «etiket» olarak caridir. Meselâ, şayet kabile reisi kazaen atından düşe-

cek olursa, protokol icabı yanındakilerin de, hiç vakit kaybetmeden atlarından yuvarlanmaları zarurîdir. Aksi takdirde maiyet erkânı arasından uzaklaştırılmak suretile «saygısızlık larının cezasını» çekerler.

Bu konuda bir de Ortaçağ Avrupasma göz atalım. Fransa kralı Sent Lui'nin kızının ayakları çok büyük ve çirkindi. Prenses, kocaman ayaklarının ayıbını örtmek için, onları gizliyen çok uzun etekli roplar giymeği âdet edinmişti. Prensesi taklitte gecikmiyen saray kadınlarından sonra, bütün Fransada XIII inci asır boyunca kadınlar, ayaklarını güzel de olsa, saklamak zorunda kaldılar.

1461 yılında Burguntlu Filipin başında üreyen çıbanlar yüzünden saçlarını kökünden traş ettirmesi lâzım geldi. Genç asilzadelerden beş yüzü derhal prensi taklit ederek saçlarını kestirip efendilerini bu müşkül durumdan kurtardılar. Bu tarihten sonra da erkeklerde kesik saç moda oldu. Bu vak'adan yarım asır sonra, Fransada Françoi I in saçları dökülmeğe başlamıştı. Başı âdeta çıplak danecek kadar az saçla örtülü olarak iştirak ettiği bir baloda, kralın bu feci halini gören asilzadeler, ertesi gün saçlarını dibinden traş ettirerek efendilerinin huzuruna onun gibi çıplak kafalı olarak çıktılar. Fransada bu çıplak kafa modası; Hanri II., Francoi II., Charleé IX ve Henri IV ün saltanatları süresince moda olmuştu. Loui XIII zamanına kadar Fransız erkekleri bu modaya uyup saç uzatmadılar.

Ya «Güneş kralı»? Lui XIV nün seyrek, kızıl saçjları yüzünden kullanmak zorunda kaldığı «peruka» XVII inci asır boyunca erkeklerin baş tacı oldu. Fakat majestenin perukasından başka, pek çok taklide elverişli tarafları da vardı. Meselâ akan kokan,, fistüllü burnu. Nihayet bir gün bu şahane burun ameliyat edildi. Derhal Fransa sarayında burun fistülü âdeta moda oldu..

Romanın parlak günlerinde bir hamam âlemi ve devrin modasiyle Romalı kızlar (Alma Tadema'nın tablosu)

O tarihe kadar bu hastalığa tutulmuş olup da, utançlarından dertlerini saklayanlar, şimdi bu hastalıklarile iftihar ediyorlar, haşmetmeaba bu yönden benziyebildikleri için gururlanıyorlardı.

Tarihî vesikalara göre, kralın

15 inci asırda Venedik kızları.

burun ameliyatını takip eden günlerde, talihli operatöre otuz kadar saray mensubu burunlarını ameliyat ettirmek üzere müracaat etmişlerdi. Burunlarını ameliyat ettirmek isteyen bu asilzadeler arasında, bir an evvel ameliyat olmak iştiyakiyle rekabet baş göstermiş, hattâ bu yüzden çıkan anlaşmazlıklar düello ile neticelenmişti!

Fistül illeti öylesine moda oldu ki burunları sağlam olanlar bile gûya kendilerinde, bu hastalık varmış gibi görünerek, kralın gözüne hoş görünmek istediler.

Saray erkeklerinin bu hali, kısa bir zaman sonra kadınlara da sirayet etti. Onlar da, kendi aralarında erkeklerden geri kalmamak için onlarınkine benzeyen bir moda icat ettiler. Kralın gözdesi Prenses Lâvalliere hafifçe topallardı. Buna dikkat eden kadınlar da yürürken prenses gibi aksamağa başladılar. Tabiî bir ayağını aksatarak yürümek kadınlar arasında moda oldu. Versay Sarayının bütün kadınları, aksak prensesin ortadan kaybolmasına kadar, yalnız yürürlerken değil, dans ederlerken dahi aksamakta devam ettiler.

Kralın sevgilisi Marquise Montespan saraya kabulünün ilk günlerinde gebe kalmıştı. Gittikçe şişmekte olan karnını gizlemek için, bizzat kendi buluşu olan gayet geniş bir harmaniye giyip, Seil de Boeuf'a geldi. Bu yeni kıyafet kadınların çok hoşuna gitmiş olacak ki ertesi gün kralın gözdesinin giymiş olduğu harmaniyenin eşleri kapışılarak satılmağa başladı. Fransız

15 inci asırda Fransız kraliçesi ve nedimeleri.

kadınları bu pelerine asıl makadına uygun olarak «Les innocentes» adını vermişlerdir.

Misallere devam edelim. Prusyanın güzel kraliçesi Luyzayı hepimiz biliriz. İşte bu kadın çok çirkin olan boynunu örtsün diye daima tüllere bürünürdü. Meşhur tablosunda da tüllere sarılmış olarak görünür. İşte bu «Vesta tülü» Orta Avrupanın kadın modasına o tarihte hâkim olmuştu. Fransa kraliçesi meşhur Jozefin de, çok çirkin görünen iğri büğrü dişlerini örtmek zoriyle, konuşurken ağzını hep elinde tuttuğu dantelli bir mendil ile kapardı. Onun bu hali devrinin kadınları arasında bir zarafet jesti olarak taammüm etmişti.

Görülüyor ki, hükümdarların, büyük adamların zayıf, hattâ gülünç tarafları etrafındakiler tarafından taklit ediliyor ve moda halini alıyor.

Ya şairlerin, muharrirlerin mukallitleri yok mudur? diyeceksiniz. Hem de ne kadar vardır. Şekspir'e, Hugo'ya, Dante'ye hiç olmazsa dış görünüş itibariyle benzemeğe yeltenen ne kadar taklitçi vardır bir bilseniz... Bütün bunlar «saygı» dan gelme taklitçiliklerdir. Birine benzemek, onunla ayni tarzda giyinmek cinsinden doğma taklitçilik ise, tamamile başka bir psikolojiye dayanır ve ayrı bir mahiyet arzeder. Bu nevi taklitçiliğin tekâmülünü, Ortaçağ sınıflaşmasında en iyi misallerile görmekteyiz. Roma ile Bizansın ahalisi şu sınıflara ayrılırlardı: Büyük asilzadeler, asilzadeler, halk ve köylüler. Bu sınıflardan herhangi birine mensup olanlar, kendi sı-

14 üncü asırda Fransız kadın modası.

İşte tarihin karanlıklarından taşların ifşa etiği bir moda. Milâttan önce yaşamış olan kraliçe III. Amenophis Felesege'nin şahane kıyafeti..

nıflarına mahsus elbiseler giyerlerdi. Daha aşağı tabakadan bir adamın, kendinden üstün olanlara mahsus elbiseyi giymesi ağır cezayı icap ettiren suçlardan sayılırdı. Fakat ezeldenberi insanlar, menolunan şeylere karşı hariştirler. Bu şaşmaz kaide sebebiyle, halk sınıfına mensup bir erkek asîl zümrenin, asilzade lerden olan bir kadın da büyük asilzadelere mahsus elbiseleri giymekte, - mevcut yasağa ve ağır cezalara rağmen- tereddüt etmemişlerdir. Bu hususta kralların zaman zaman çıkarmak zorunda kaldıkları emirnameler, hâdiseyi tevsik bakımından mühimdir.

1294 tarihinde, «Güzel Filip» tarafından imzalanan bir emirle: halk tabakasından olan bir kadın için Hermine kürk giymek, altın kemer ve kıymetli taşlar takmak katiyen yasak edilmiştir. Bu emire göre: Orta derecede asîl bir kadın senede yalnız bir tane yeni elbise yaptırabilcek, büyük asîlzade sınıfından olan bir saray kadını da bir yıl zarfında ikiden fazla elbise yaptıramıyacaktır.

Fransa krallarından Henrie II. al rengi hükümdarlara hasretmiş, XIV. Lui ise altın ve gümüş işlemeli kumaşların kendinden başkaları tarafından giyilmesini yasak etmişti.

Peki ama, bu yasaklar ne netice verdi dersiniz? Hiç. Çünkü, bizzat «Güneş Kralı» kendi koyduğu yasağı, kendisi bozdu. Dostu olan Mareşal Villeroy'ya kendi elbiselerinden, altın işlemeli bir ceket hediye etmek suretile, bu çeşit elbiseler giyilmesini moda haline koydu.

Kralın ceketini giymek müsaade ve lütfuna erişen Mareşal, pek tabiî olarak, diğer saray adamlarının haset veya gıptasını tahrik edecek ve ölüm bahasına da olsa onlar da altın sırmalı ceket giymek istiyeceklerdi. Nitekim böyle de oldu. Daha sonraları altın sırma imalâtının başlı başına bir sanayi şubesi haline gelmesine sebep olan bu moda, hâlen merasim elbiselerin de, lüks kadın tuvaletlerinde hükmünü icra etmektedir.

XVIII inci asırda sınıf mücadelesi kızışmağa başladı. Bu devirde halk tabakasından olan zenginler, büyük asilzade sınıfla, hiç olmazsa dış görünüş bakımından eşit olabilmek için pahalı ve süslü elbiseler giymeği âdet edindiler.

Dün böyle olduğu gibi, bu gün de bu konuda değişen bir şey yoktur. Her ne kadar cemiyet nizamında Ortaçağın sınıf farkları kalmadı ise de, eski zamanın moda çılgınlıklarının örneklerini bu gün de aramızda görmekteyiz.

İşte hizmetçiniz. İzinli gününde muhakkak hanımının giyimini taklit edecektir. Hanımının giydiği şapkanın, is-

karpinin eşini giyecek, robunun modelini yaptıracaktır.

Bu karakteri itibarile moda ya, «insanlar arasında müsavat yaratan unsur» da diyebiliriz.

★

Kütlenin tâbi olduğu hislerden bahsettik. Bu arada unut mamak lâzımdır ki, beşer camiası her şeyden evvel iki büyük zümreye, kadın ve erkek cinslerine ayrılmıştır. Bu iki cinsi yekdiğeri üzerine his sen müessirdir. Biz bu hissi, çok defa bizatihi hassas olan konuyu, moda bahsinde de gözden uzak tutamayız. Bu nok tai nazardan modayı, aşkın ilhamı olan kendini beğendirme arzusu doğurmuştur denilebilir.

Tabiat kanunu, zıt cinslerin yekdiğerinin hoşuna gitmek için gayret sarfetmelerini âmirdir. Bu hal, aynen hayvan lar âleminde de böyledir. Ger çi hayvanlarda moda yoktur. Çünkü onlar tabiatın kendilerine verdiği kılıkta doğar, yaşar ve ölürler. Çok eski devirlerde yaşamış olan ilk insanlar arasında da hayat, bugünkü hayvanlardan pek fark lı olmadığına inanabiliriz.

Moda, ilk giyim eşyasının kullanılması ile başlamıştır. Yahut da, başka bir tâbirle moda, insanın tabiat vergisi olan anadan doğma kılığına, kendi buluşu ile bir şeyler ilâ ve ettiği zamandan itibaren ortaya çıkmıştır. Vahşi kavimler arasında yapılan incelemeler, bu tekâmülü el ile tutulur bir halde bugün dahi bize göster mektedir. İlk giyim eşyası hay van derileri idi. Tüyler, boyalar, dövmeler, burun veya ku lak küpeleri ise ilk süs ve mü cevherleri teşkil ederler. Bunlar delâletile ve bu yoldan iptidaî kavimlerde «utangaçlık duygusu» doğmuş ve tekâmül etmiştir.

16nci asrın modası. Hermnin başlığı ve eteği ile bir Fransız kadını.

Beşer hayatında en garip in kılâp budur. «Utangaçlık duygusunun» - tâbir caizse - «Ku tup noktası» nda, cinslere ve modaya göre devirler değişmiştir.

Meselâ Avrupalı kadınların yüzlerini, kol ve göğüslerini örtmemelerine karşılık, şarkta yaşıyan bir çok kavimlerde kadın vücudunun bu kısımlarını sıkı, sıkı örterek diğer yerlerini çıplak bırakmakta beis görmez.. Ortaçağda XV. inci asrın başlangıcında, «Utangaçlık duygusu» kadın saç larının büyük bir kıskançlıkla yabancı gözlerden saklanması na sebep olmuştur. Kraliçe Ysabeau de Baviére devrinde Fransız kadınları başlarına şeker külâhı biçiminde, uzun, «Hemvin» ismi verilen külâhlar giyerler ve saçlarını bu acayip şapkanın içine gizlerlerdi. Onların saçlarının kumral veya sarı olduğunu anlamak imkânsızdı. Saç gizleme yolundaki gayretleri bir sıra o kadar arttı ki, ense ve şakaklardaki saç kıllarını bile traş etmek âdet oldu...

İlk insanların, iptidaî devirlerinde «Âdem oğlunun» asıl elbisesi tabiî derisi idi. Bu hal uzun Yüzyıllar boyunca devam etti. Bunun bugün «antik» cemiyetlerde de böyle olduğunu cesaretle idida edebiliriz. Eski Yunanlılarda bile, hâlâ bizde olduğu gibi elbiseler vücudün muhtelif kısımlarına göre ayrı ayrı dikilmiş değildi.

(Gelecek sayı diğer modalar)

Yazan :

Muazzez ÇIĞ

Arkeoloji Müzesi Sumer ve Eti Çivi yazıları mutahassısı

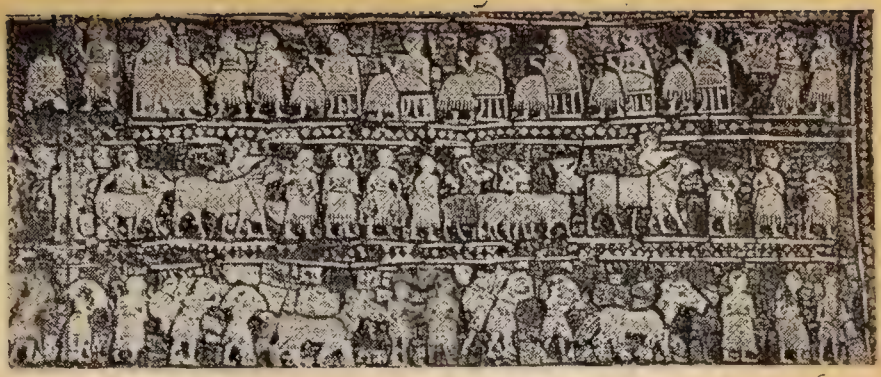

Dünyâda ilk rüşvet hâdisesi ve Sumer mektepleri

Arkeoloji müzesindeki bir Sumer tabletini ilk defa okuyan Muazzez Çiğ, dünya ilim âlemine kıymetli bir eser kazandırmıştır. Aynı zamanda son derece meraklı bir hikâyeyi ihtiva eden bu yazı, ilk defa «Yeni Tarih Dünyası» ile ilim âlemine intikal etmektedir..

GEÇEN Yüzyıl içinde Yakınşark arkeoloğlarının en mühim işlerinden birisi Sumerlileri ve onların medeniyetlerini meydana çıkarmalarıdır. Fakat onlar için bu beklenilmiyen bir netice idi. Çünkü arkeoloğlar Mezopotamyadaki hafriyata, Sumerlileri değil, Asûr ve Babilleri aramak maksadiyle başlamışlardı.. Asûr ve Babiller ile medeniyetleri hakkında Tevrat, klâsik ve klâsik devirden evvelki kaynaklardan edindikleri bilgiler onları bu aramalara teşvik etmişti. Fakat Sumerler ve Sumerlillik hakkında en ufak bir malûmatları yoktu. Çünkü onların ne memleketleri ne de kendileri hakkında o zamana kadar bilinen yazılı vesikalarda en ufak bir iz görünmüyordu. 2000 seneden fazla bir zamandan beri «Sumer» ismi bile insanların hafızasından silinmişti. Halbuki, şimdi Sumerler, Yakın şarkın en iyi bilinen kavimlerinden biridir. Eğer Arkeoloji Müzesinin eski şark kısmı gezilecek olursa, Sumerlerin heykel ve kabartmalarından, onların görünüşleri hakkında bir fikir edinilebilir. Ayni zamanda kültür malzemesi olan saray ve mabetlerini inşa ettikleri tuğla ve sütunları, âlet ve silâhları, kap ve vazoları, mücevher ve tezyinatı da görülerek medeniyetleri tasavvur edilebilir. Bunlardan başka, Sumerlerin işleri, iktisadî ve idarî kayıtları olan mübalâğasız on binlerce tablet bazı müzelerin bilhassa bu hususta dünyada zenginlik bakımından ikinciliği alan İstanbul Arkeoloji müzesinnin tablet arşivinde toplamış bulunmaktadır. Bunlarm yardımiyle Sumerlerin kavim tabakalarını, içtimaî bünyelerini, idarî teşkilâtını öğrenebiliyoruz. Aynı zamanda bu tabletler vasıtasiyle biz onların kalplerine ve düşüncelerine de nüfuz edebiliyoruz. Bütün bunlardan, 5000 sene evvel Dicle ve Fırat nehirleri arasında yaşayan Sumerlerin çok yüksek bir medeniyete sahip olduklarını öğreniyoruz. Onlar bir taraftan bataklıkları kurutmuş, diğer taraftan mükemmel kanallar açarak sıcak ve kuru toprağı sulamışlar. İtina ile elde edilmiş tohumlardan zengin ve olgun mahsul almışlardır. Tacirler ve gemicileri komşu memleketleri olan Mısır ve Hindistan, Filistin ve İran ile sıkı ticarî münasebetler kurmuşlardır. Her türlü sanatkâr yetirtirmiş, muntazam memamur şehirler tesis etmişlerdir.

İktisadî ve ticarî sahada olduğu gibi onların fikrî ve ruhî sahada da çok ileride olduklarını görüyoruz. Onlar

mazi ile istikbal arasında sihirli bir bağ mahiyetinde olan yazıyı icat etmişlerdir. Evvelâ iktisadî ihtiyaçlar için kullanılan bu yazı, bilâhare asırlar boyunca tekâmül ettirilmiş ve nihayet Milâttan evvel 2000 de bir çok kasidelerini, en zor kompozisyonlarını kamışla, kirli fakat bozulmıyan çamur üzerine yazmağa muvaffak olmuşlardır.

Bundan da onların yalnız yazı sistemini icat eden bir kavim değil, icat ettikleri bu yazıyı hayatın her türlü sahasında kullanmağı bilen nadir halktan biri olduğunu anlıyoruz.

Çivi yazısı ismi verilen Sumer yazı sisteminin icat ve inkişafı doğrudan doğruya Sumer mekteplerinde olmuştur. Milâttan evvel 2000 - 3000 seneleri arasındaki devre ait Sumer mektebinin mevcudiyetini gösteren vesikalara malikiz. Bunlar çok olmamakla beraber, zengin muhtevalarından, asırlar boyunca mektebe verilen ehemmiyeti mükemmel bir şekilde tebarüz ettirmektedirler. Fakat biz mekteplere ait ve onun teşkilâtiyle metotları hakkında bilgi veren en mühim malzemeyi Milâttan evvel 2000 senelerinde bulmaktayız. Mektep tabletleri ismini verdiğimiz bu vesikalardan yüzlercesi doğrudan doğruya talebeler tarafından hazırlanarak bozuk yazı temrinleriyle doldurulmuştur. Bunların üzerinde müptedi talebelerin yazdıkları karmakarışık yazıdan başlıyarak ilerlemiş talebelerin dikkat ve itina ile yazdıkları yazılar görülmektedir. Bu tabletler için kullanılan malzemenin (çamurun) fena olması, yazıların gayri muntazam bir şekilde oluşu, ilk başta onların bir hususiyet arzettiğini anlatmaktadır. Hattâ bu hususu ihtirası olmıyanlar bile tefrik edebilmektedir. Bazan talebe fena yazdığı bir yazıdan dolayı yumuşak çamuru sıkmış ve atmış, bazan yanlış yazdığı kısmı kesmiş, bazan da hocanın nümune olarak yazdığı yazıyı kendisine bırakmak için diğer tarafını koparmıştır. Hocaların nümune yazısı umumiyetle sol taraf

ÂBİDELERİMİZ: 1

ÇENBERLİTAŞ

Kostantin sütunu adı verilen ve Kostantin meydanının ortasında bulunan bu sütün, bugün muhafaza edilmekte olan Bizans sütunlarının en uzunudur. Kostantin tarafından Romadan getirilerek buraya dikilmiştir. Romalı Apollon heykelini taşırken, buraya sırasiyle Kostantin, Jülyen ve Teodos'un heykelleri konmuştur. Heykellerle birlikte uzunluğu 50 metre olduğunu kaydeden eserler vardır.

1801 yılı zelzelesinde sütunun üstündeki heykel düşmüş, Aleksi Komnen tarafından tamir ettirilerek üstüne yaldızlı bir salip koydurulmuştu.

Sütuna «Çenberlitaş» denmesinin sebebi, parçaların, demir çenberlerle tutturulmuş olmasındandır.

Çenberlitaşın altındaki kalın duvar, 1701 de, Sultan Mustafa tarafından ördürülmüştür.

tadır. Talebe de onun karşısına aynını kopya etmiştir ki bir tablet üzerinde bu yazı farkı, çok bariz olarak göze çarpmak tadır.

İşte bu mektep tabletleri vasıtasiyle mevcut okunma metotları ile programlarını öğrenmekteyiz. Ayrıca bu devirdeki mektebin tedrisat faaliyetini bize doğrudan doğruya ispat eden kompozisyonlara da sahibiz.

Bunlara göre Sumerlerin icat ettikleri yazının merkezi mektepti. Sümer yazarları ve şairleri, efsane, destan, ilâhi, darbımesel, öğüt ve bilği veren kompozisyonlar gibi bütün edebî nevilerini orada öğrenmişler ve öğretmişlerdir.

Sumer mektebinin ilk hedefi hiç şüphe yok ki, meslekî idi. Zira çok geniş olan idarî ve iktisadî işlerini yürütebilmek için yazıya ihtiyaç vardı. Bu işlerin başında da mabet ve saray gelmektedir. Fakat mektepler tekâmül ve inkişaf ettikçe, bilhassa proğramları genişledikçe Sumer sahasında öğrenme ve kültür merkezi olmuştur. Onun duvarları içinde bir çok felsefî, riyazi, tabiî, kimyevî, nebatî, hayvanî bilgileri öğrenen mütahassıslar yetişmiştir. Bunlar bu bilgilere yenilerini ilâve etmişlerdir. Burada ecdadın yarattığı edebî kompozisyonlar çalışılmış, kopye edilmiş, hattâ yeniden yaratılmıştır. Sumer mekteplerinden mezun olanların büyük bir kısmı mabet ve sarayın muhtelif kısımlarındaki kâtiplikleri almışlardır. Meselâ bir çok kâtip sınıfları görüyoruz. Kıdemsiz kâtip, yüksek kâtip, krallık ve mabet kâtipleri, idarî işlerin hususî bir sahasında ihtisas kesbetmiş olan yüksek kâtipler, hükûmet ve devlet baş memurluk payesine yükselen kâtipler gibi.

Memlekette zengin ve varlıklı olanları arasında kendisini öğretme ve öğrenmeye hasredenler de olmuş. Bu eski bilginlerden bir çoğu da, maişetlerini öğretme ücretleriyle temin etmişler ve ömürlerini, tetkikle ve yazmakla geçirmişlerdir. Biz eldeki malzemeden talebelerin öğrenme ücreti olarak mektep idaresine bir miktar para verildiğini anlıyoruz. Herhalde bu paralar hocalara maaş olarak tevzi edilmiştir.

Talebelerden büyük bir kısmı zengin ailelere mensuptu. Çünkü fakirin mektebte okuması için zaman ve para bakımından büyük bir gayret sarfetmesi lâzımdır. Bazı vesikalarda mektepten mezun olan kâtibin babasının vali, elçi, yüksek mabet memuru, askerî memur, kaptan, rahip, müdür, işçibaşı, kâtip, arşivist ve muhasip olduğu görülüyor. Garip olan şey, bu kâtipler içinde hiç bir kral oğluna rastlanmamasıdır.

Mektep teşkilâtına gelince: Sumercede mektebin ismi «é-dub-ba = tablet evi» dir. Bu mektebin en büyük otoritesi yani müdürü «mektebin babası» denilen şahıstır. Bunun yardımcısı «Büyük birader» dir. Bunun vazifesi: talebelerin kopya etmeleri için, tablet yazmak, onların hazırladıkları vazifeleri dinlemek, hatalı işlerini düzeltmek veya cezalandırmaktır. Bunlara ilâveten mektep teşkilâtında «bahçeyi idare eden adam», «etiketin adamı», «hademe», «kapıcı» da vardır. Bunlardan başka şahıslar da olduğu anlaşılmakta ise de, vazifeleri bilinmiyor. Maamafih bunlardan birisi disiplini temin eden bir şahıstır ki, belki bunu bizim eski mubassırlara benzetebiliriz. Bunların ücreti de talebelerin getirdiği paradan verilmiş olmalıdır.

Sumer mekteplerindeki tedris programına gelince; bunu tetkik ettiğimiz zaman, asrımızın mekteplerinden pek farklı bulmuyoruz. Bunları şu veya bu kaynaktan değil, doğrudan doğruya talebelerin kendi elleriyle yazmış oldukları vesikalardan çıkarıyoruz. Biz, yazıya ilk başlayan bir talebenin en basit bir işareti kopya için ilk gayretlerini gösteren vesikalardan en ilerlemiş talebelerin büyük bir itina ile yazmış oldukları tabletlere kadar sahibiz.

Bu vesikalardan çıkardığımız neticeye göre, bir Sumer mektebinin programını iki umumî grupa ayırabiliriz: Birincisi, yalnız işaretlerin öğretilmesi, ikincisi ise edebî ve yaratıcıdır. Birincide Sumer yazısının nasıl yazıldığı öğretiliyor. Bunun için Sumer yazıcıları bir tedris sistemi icat etmişlerdir. Buna göre Sumer dili birbirleriyle münasebettar kelimelere ve cümlelere göre gruplandırılmıştır. Meselâ; Evvelâ basit işaretlerin kopyaları öğretildikten sonra hecelere geçilmiş, heceleri de öğretmek için müşahhas bir usul tatbik etmişler. Şahıs isimlerini öğretecekleri hecelere gruplandırmışlar ve bu suretle çocukların hafızalarında kolaylıkla kalmasını sağlamışlardır. Bundan sonra ağaç, kamış isimlerini, böcek, kuş, vesaire şeklinde gruplandırılmış hayvan isimlerini, köy, şehir ve mmtaka adlarını, taş, maden nevilerini gösteren kitap halinde hazırlanmış listelerin kopyası öğretilmiş, ihtimalki bu isimler ezberletilmiştir. Bütün cağrafî, tabiî, nebatî, madenî terimlerin bu şekilde guruplandırılması ihtisas meselesinin tarihçesini gösterir.. Bunlara ilâveten talebeler bir çok riyazî tabletler de hazırlamışlardır. Bu tabletlerde

Mecmuamız, memleketimizi alâkadar eden ve şimdiye kadar neşredilmemiş pek kıymetli tarihî tablolarla sayfalarını süslemekte devam edecektir. Burada gördüğünüz resim, Boğaziçinde bir eğlence âlemini canlandırmaktadır.

mükemmel kerrat cetvellerile teferruatlı problemler ve çözülüşleri yazılmıştır. Lisan sahasında Sumer gramerinin tedris programında ehemmiyetli bir mevkii olduğunu görüyoruz. Mektep tabletleri arasında fiil tasriflerini, isim terkiplerini gösteren uzun listeler vardır. Üçüncü binin sonlarına doğru Samî olan Akadlarm, tedrici olarak Sumer ülkelerine doğru sokulması ve onları zaptetmeleri neticesi eski öğretmenler tam mânasiyle beşeriyetin en eski lûgatını hazırmışlardır. Samî fatihler yalnız Sumer yazısını iktibas etmekle kalmamışlar, Sumerlerin yüksek ve zengin edebiyatını kendilerine hazine yapmışlar ve Sumer dili, konuşma dilinden çıktıktan sonraya kadar onun üzerinde çalışmış, ve taklit etmişlerdir. İşte bunun neticesi pedağojik ihtiyaçtan dolayı Sumer kelimeleri ve cümlelerini Akat diline tercüme ederek böylece lûgatı hazırlamışlardır.

Sumer programının ikinci kısmı olan edebî ve yaratıcılığına gelince: Milâttan evvel üçüncü binin ikinci yarısında, meydana getirilmiş ve inkişaf ettirilmiş olan pek çok ve muhtelif edebî kompozisyonların taklidi, kopyası ve tetkikidir. Bu eski edebî nevileri yüz kadardır ki, bunları numaralandırmışlar ve kataloğlarını yaptırmışlardır. Ekserisi şiir tarzında olan bu edebî nevilerin, uzunlukları 50 satırdan 1000 satıra kadardır. Bunlardan şimdiye kadar bilinenleri Sumer tanrı ve kahramanlarının yaptıklarını, temsil ettikleri işleri ve geçirdikleri maceraları şiir tarzında öven destan ve mitolojiler, kral, ve tanrıları için yazılan ilâhiler, Sumer memleketinin harap olmasından mütevellit duyulan elemleri ihtiva eden şiirler, darbımesel, hikâye, didaktik tipte bilgi veren yazılardır.

Öğretme metot ve tekniğine gelince: bu hususta bize malûmat verecek kaynak çok azdır. Bir vesikada talebenin bir gün evvel tableti hazırladığını, ertesi günü çalıştığını görüyoruz. Müdürün yardımcısı olan şahıs, talebe için yeni bir tablet daha hazırlıyor. Talebenin bir tableti çalışması ve kopya etmesi için bir hayli emek sarfettiğinden şüphe edilemez. Kopya edilen tablet müdür ve yardımcısı tarafından kontrol ediliyor. Bazan, yanlış bulunduğu zaman ceza landırılıyor. Talebe vazifesini eve götürüp babasına da öğrendiklerini okuyabiliyor.

Sumer mekteplerinin tedrisatında hafıza muhakkak ki, mühim bir rol oynamıştır. Hoca ve asistanlar,

(Sonu gelecek sayıda)

Meyhane Âlemi

Yazan :
Selim Nüzhet GERÇEK

Mecmuamız, her sayısında eski muharrirlerin tarih mevzuunda çok enteresan ve faydalı bulduğu yazılarını iktibas ederek okuyucularına sunacaktır. Eski Yedigün kolleksiyonlarından iktibas ettiğimiz ilk yazı, kıymetli tarihçi merhum Selim Nüzhet Gerçekin bu sayfamızda okuyacağınız nefis makalesidir.

Eski bir minyatür olan bu resim, o devirlerdeki meyhanelerden birinin içini gösteriyor. İşret edenler, tahta tablaların başına oturanlar ve çengilerin çalgısını dinliyerek, oyununu seyrederek içkilerini içerlerdi. Tezgâh ve fıçılar arka plânda görünüyor.

UZUN kış gecelerini kısaltmak ve akşamcılık zevkini uzatmak için, bugün olduğu gibi, eski devirlerde de, içkiye düşkünlerin meyhaneye gitmek âdetleriydi. Fakat eski meyhaneler bugünkülerden çok farklıydı.

Eski meyhanelerin nasıl olduğu yalnız ağızdan kapma malûmat ile bilinmektedir. Bunların belli başlılarından ancak Samatyada bulunan Altın Oluk, Gümüş Halkalı, Dış Kalpakçı, İç Kalpakçı gibi birkaçının ismi ötede beride zikredilmiştir. Diğer semtlerde de bu isimlerde ve buna benzer muhtelif isimlerde meyhaneler mevcutmuş.

Bu eski meyhanelerin ismi çokça anılmadığı gibi resimleri de yapılmazmış. Bulduğumuz onsekizinci asrın sonlarında yapılmış yegâne resme ve rasgeldikçe kaydettiğimiz perakende malûmata göre, bunları tarif edelim.

★

Eskiden, daha nezih göstermek için, şerbethane denilen bu meyhanelerin sokak kapısı dışına, tabelâ makamında, bir hasırlı asmak âdetti. Kapıdan içeri girildiği zaman kapıya yakın bir yerde, sağda veya solda, işret tezgâhı bulunurdu. Bu tezgâhın kapı karşısında olduğu nadiren vâki idi.

Meyhanelerin bir kenarına da mezeci tezgâhı konurdu. Tezgâhta, şimdiki gibi rakı, şarap kadehleri ve su bardakları ile ufak tabaklar içinde, mevsimine göre, mezeler bulunurdu. Tezgâhın önünde, üst tarafa doğru, kulplarından asılmış birçok küçük ib-

rikler vardı. Bunlar tezgâhın süsleriydi.

Meyhanenin içi minyatürde görüldüğü gibi, etrafına dört ayaklı hasır iskemleler dizilmiş tahta sofralarla doluydu.

Meyhanelerin bazılarının şırvanı da vardı. Bazılarında dayalı, döşeli birer, ikişer oda da bulnurdu. Bu üst kata, tabiatile müdavimlerin üste gelenleri çıkarılırdı.

Tavanın ortasına itina ile yapılmış, cilâlanmış küçük bir fıçı asmak da büyük bir zinet sayılırdı. Bazan da altında, ortalama, içi sardalya dolu bir fıçı da konulurdu.

★

Yeniçerilerin ilgasından evvel büyük meyhanelerin münasip mahalline bir çıngırak asılması da mutattı. Meyhanenin kapısı önünde akşamları miçolardan biri durup elinde çıngırağın ipi beklerdi. Bir zabit geldiğini görünce derhal ipi çeker ve o zaman meyhanenin kapısı kapanırdı. Herkes de sükûtî bir tarzda oturur, miçonun zabitin geçtiğni haber verecek olan ikinci çıngırağı çalmasını beklerdi. Bunu müteakip herkes yine âlemine devam ederdi. Geçen zabit ise bunu kendisine bir hürmet telâkki ederek meyhanenin kapanma saatine kadar, herhangi bir şekilde, müdahale etmezdi.

Bu çıngırağın bir vazifesi de meyhanenin kapanma saatinin geldiğini bildirmekti.

Kısaca suretlerini çizdiğimiz bu meyhanelere müdavim olanların biraz da siretlerini hulâsaya çalışalım:

Eskiden sinni otuzdan aşağı olanlar alenen işret edemez ve meyhanelere hiç giremezlerdi. Meyhaneye gelenlerin ise «meyhane âdap ve erkânına» riayet etmeleri şarttı.

İçki insanın, mihenk taşı gibi mahiyetini meydana çıkardığından meyhaneler kavgacı herifleri birer bahane ile savmıya çalışırlar; ârif ve zarif müşterileri de türlü türlü ikramla avlamıya uğraşırlardı.

Meyhanelerde, daha evvelden sipariş edilmezse, çalgı bulunmazdı. Fakat müdavimlerin içlerinde eksik olmıyan hanendeler, sazendeler sayesinde, ufak bir rica ve niyazdan sonra, meyhanenin âhengi temin edilirdi.

Her günün gecesi, her neşenin kederi olduğu gibi, meyhane âleminin de safası ve cefası çoktu.

Meyhanenin safası tabiat ehli, lâtif mizaçlı olanların, içkinin cilâsile parlıyan zekâlarını oradakilerin istifadesi için, musiki, şiir ve nükte halinde sarfetmeleriydi. Bu âlemlere doyum olmazdı.

Meyhanenin cefası ise kendini tutamıyan işret düşkünlerinin kalkmıya savaştıkları ve kalkayım dedikçe yıkılıp gittikleri fıçı diplerinin hali ile, kapıda gözetilen bütün itinaya rağmen aradan sızan oyun bozucuların ahvaliydi. Korkağı cesur, düşmanı dost, bîgâneyi âşina yapan içkinin, ayıkken çok hasis olanları, sarhoşken çok cömert yapmasından ileri gelen cıvıklıklardı.

Meyhanelerde basit hareketlerin bile an'aneleri vardı. Meselâ cıgara sarmak istiyenler «hiç olur mu o tütüncü güzelinden geçmek» tarzında bir mısra okuyarak tütün keselerini veya tabakalarını çıkarırlardı.

★

O zamanlarda da bugün gibi parası olanlar keyiflerini tazelemiye, olmıyanlar da para tedariki için yolları endazelemiye veyahut bir ahbaba tesadüf için etrafı gözetlemiye başlarlardı. Bunların hoş sohbet ve meclis ârâ olanlarını davet müdavimlerce hiç ihmâl edilmezdi. Çünkü meyhanede aranılan başlıca vasıf ince zevk ve samimî hava idi.

Bu sebepledir ki meyhane eski devirlerde hiç eksilmiyen meyhane aleyhtarlığına mukabil, tecellisinin parlaklığından, müdavim olmıyanlardan tıpkı müdavim olanlar gibi, daima çok hararetli müdafileri bulmuştur. Kazasker Bâki, koca kavuğuna rağmen:

Hoş geldi bana meyhanenin âbü havası
Billâh güzel yerde yapılmış yıkılası.

demekten çekinmemiş, hattâ ondan daha mutaassıp olması lâzım gelen şeyhülislâm Yahya da:

Mescitte riya pişeler etsin ko riyayı
Meyhaneye gel kim ne riya var ne mürayi.

diyerek o zamanki meyhanelerin burada kısaca tebarüz ettirmek istediğimz samimî havasını vasfetmiştir. Başka misallere lüzum var mı?

Zamanımıza atlarsak meyhane müdavimi olmadığı halde Yahya Kemal'in bu çok güzel şiirini buluruz:

Meyhane böyledir bir içen daima içer
Dildadegân içer, dil içer, dilrüba içer
Gurbette dost kadrini derhatır et Kemal
Âlemde ehli dert ile dert âşina içer.

Evet, bir içen bir daha içer. Dert âşina içer, zevk âşina içer, çünkü... Cevabı Harputlu Hayrinin ağzından dinliyelim:

İstekle midir içtiğimiz bâde azizim
Dert ateşini zehr ile söndürmek içindir
Mey neşeye de zevke de mahsus değildir
Erbabı gamı belki tez öldürmek içindir.

Sultan Abdülâziz.

5 padişaha dair bilinmeyen fıkralar

Resuhi Baykara'nın neklettiği bu fıkraların hiç biri bugüne kadar neşredilmemiştir. Muharrir, fıkraları, babası Yenikapı Mevlevihanesi son şeyhi Baki efendiden dinlemiştir..

Yazan : RESUHİ BAYKARA

BABAM Yenikapı Mevlevihanesi son şeyhi Abdülbaki efendiden dinlemiştim:

İkinci Sultan Mahmudun ilk devirleri. Yenikapı Mevleviha nesinde Ali Nutki Dede efendi şeyh. Sözü sohbeti dinlenir, hakikaten içi ve dışı temiz bir zat. Meşhur şairimiz Şeyh Galibin müşarünileyhin dervişi olduğunu söylemek, kendisi hakkında fazla söz söyleme ğe lüzum bırakmaz, sanırım.

Sultan Mahmut ikide birde tekkeye gelmekte, âyinde bulunduktan sonra da dervişlere ihsanlar vermekteydi.

Şeyh efendi padişahın bu hareketini doğru bulmuyor, fakat, durup dururken de!

— Dervişlere para vermeyin, ihsanda bulunmayın, diyemiyor. O zamanın terbiye ve âdabına aykırı.

Bir taraftan da dervişlerin padişah ihsanına alışmamalarını istiyor.

Bir gün Sultan Mahmut yine dergâha geliyor ve âyini müteakip şeyhin odasında Ali Nutki Dede ile konuşmağa koyuluyor.

Bir aralık:

— Şeyhim, diyor, benden bir şey emretmez misiniz?

Dede efendi:

— Estağfurullah, yok, diyor.

Padişah ısrar ediyor:

— Canım, bir şey emredin de yapayım.

Koca dede artık dayanamıyor:

— Var amma, yapamazsınız.

Bu cevap, bilhassa Sultan Mahmut gibi mağrur bir padişahın, garibine gidiyor ve asabiyetini belli eder bir şekilde:

— Nasıl olur, diyor, söyleyin de yapayım.

O zaman şeyh efendi şöyle bir doğrularak cevap veriyor:

— Öyleyse bir daha bu tekkeye gelmeyin!

Padişah şaşırmış bir halde soruyor:

— Beni evliyaullah kapısından da kovuyor musunuz?

Dedenin cevabına bakın:

— Buraya «Mahmut efendi» olarak gelirseniz gelin, yoksa Sultan Mahmut olarak gelip dervişlere ihsanlarda bulunarak onların kalbini Allah tan sizin kesenize çevirecekseniz gelmeyin.

★

Sultan Mahmut yaşlanmış, Ali Nutki Dede ve halefleri ölmüşler, bilâhare ilim ve irfaniyle meşhur olan Osman Salâhaddin Dede efendi Yenikapı Mevlevihanesine şeyh olmuştur. Şeyh efendi daha çok gençtir.

Çok soğuk ve karlı bir kış günü yaşlı padişah Mahmut, yanında iki şehzadesi Mecit ve Aziz tekkeye âyinde bulunmağa gelir. Kapıdan kendisini karşılıyan Osman efendiye, yanındaki şehzadeleri göstererek:

— Şeyhim, der, bunlar olsaydı, bu havada gelmezlerdi ama, biz geldik.

Aradan yıllar geçer İkinci Mahmut ölür, Mecit padişah olur. Yine karlı ve soğuk bir günde Sultan Mecit tekkeye çıkageliyor ve kapıdan girerken:

— Şeyh efendi, peder merhum bizim için gelmezdi demişti ama, işte biz de geldik. der.

★

İşte İkinci Abdülhamit devrinin jurnacılığının garabetine dair bir fıkra:

Mithat paşa ve hemfikirleri nin gayretile tahta geçen Beşinci Muradın akıl hastalığı, artık gizlenemiyecek bir hale gelmişti. Bir delinin padişah ve bilhassa halife olmasma şeran cevaz yoktu. Halk arasın da bu dedikodu gün geçtikçe bu yüyordu :

Nihayet Mithat paşa ve taraf tarları Sultan Muradı hal' ile, yerine İkinci Abdülhamidi geçirmeğe razı oldular. Fakat cu lûs yapılıncıya kadar bu komp lo gizli tutulacaktı. Abdülhami din tahta geçmesi için de şey hülislâmın halifenin (muhtelil şuûr) olduğuna dair fetva ver mesi lâzımdı.

Vüzera, rical, ulema ve meşayih toplanmışlardı. Aralarında ,Mithat paşanın şeyhi ol ması dolayısile meşrutiyet taraftarlarını tutan, Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Osman Salâhaddin Dede vardı.

Uzun ve heyecanlı bir bekleme devresi başladı. Fetvaemini efendi fetvayı getirmemiş ti. Herkes merak içindeydi, Bilhassa Abdülhamit, acaba sultan Murat taraftarları bu hâ diseyi öğrenerek bu cemiyete karşı bir harekete mi geçiyor lardı.

Bu sırada Osman Salâhattin efendi, neye beklendiğini, culûsun niçin yapılmadığını sordu. Fetvanın gelmediği cevabı verildi. Onun üzerine Dede efendi:

— Fetvaya ne lüzum var, icma-ı ümmet (bir mesele üzerinde islâm âlim ve ileri ge lenlerinin fikirlerinin ittifakı) var ya, dedi.

Bu cevap o anda Abdülhamid'i huzura kavuşturdu. Tam culûsa başlanacağı sırada da, Fetvaemini gelerek yeni padi şah tahta geçirildi.

Abdülhamit, Osman Salâhattin efendinin bu hareketinden memnun kalmış, fakat aynı zamanda da kuşkulanmış tı. Demek ki diğer bir (icma-ı ümmet) le bir gün kendisi de tahtından olabilirdi. Bu fikir, ve şeyhin, bilâhare Taife sürdüğü Mithat Paşanın şeyhi oluşu, İkinci Abdülhamidi Osman Salâhattin efendiye ve dolayısiyle şeyhi bulunduğu Yenikapı Mevlevihanesine kar şı kuşkuya düşürmüştü. Tekke ve şeyhi jurnalcıların daimi kontrolü altında idi.

Osman Salâhattin efendinin ölümünden sonra da bu kontrol devam etti. Dedenin yerine şeyh olan Mehmet Celâlettin efendi zamanında jurnalcılardan nefes alınmıyordu.

Bir âyin günü idi. Bir âyin okunuyordu. Bu âyinde Sultan Veled'in şöyle bir güftesi söyleniyordu.

Herki bugün Velede inanuben yüz süre,
Yohsul ise bay (1) olur, bay ise sultan olur.

Bu beyitin ikinci mısraının son kısmını «Parise sultan olur» diye anlayan fırsat düşkünü ve o zaman veliaht olan sultan Reşadın Mevlevi ve Yenikapı mevlevihanesi dervişi olduğunu bilen bir hafiye, der hal saraya şöyle bir jurnal verir: Mevleviler, şehzade Reşat efendiyi Parise sultan yapmak istiyorlar.

Tabii, bütün vesvese ve evhamına rağmen, harikulâde zeki olan Abdülhamit bu jurnalla gölmekle iktifa eder.

Nasıl gülmesin ki, o devirde Fransızlar kendi krallarını bile başlarından atarak çoktan Cumhuriyeti ilân etmişlerdir.

★

İşte bir fıkra daha, bu da Beşinci Mehmet ünvaniyle tahta geçen Sultan Reşad'a dair.

Mermuh, halim; selim, derviş, aza kanaat eder bir padişahtı. Senelerce bir dairede kapalı kalması, onun zaten kanaatkâr olan ruhunda tam bir teslimiyet ve kadere rıza doğurmuştu.

Birinci Cihan Harbi ilân edilmiş, ve Osmanlı devleti harbe girmiştir. Bundan fevkalâde müteessir olan Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Abdülbaki Dede efendi padişaha tehevvürle, Halife ve Sultan olması dolayısile bu harbe girilmesine mâni olması lâzım geldiğini, âdeta ihtar eder. Genç şeyhin aldığı cevap şudur:

— Oğlum, bu harbin iki neticesi vardır: Galibiyet veya mağlûbiyet. Eğer galip gelirsek bizim menfaatımızadır. milletin menfaatına mâni olmak ise hiyanettir. Mağlûp da olabiliriz. Fakat bu deliler (yani İttihatçılar) bir defa karar vermişler ve girmişler. Mâni olmanın imkânı yok. Önlerine geçerek mâni olmağa çalışsam, beni mahvederler. Bu ise büsbütün delilik olur.

★

Sultan Reşad'ın, yine bazı sebepler dolayısile cimriliği de meşhurdur. Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi evleniyor. Âdap ve usule göre de padişaha bu akdi haber veriyor. Sultan Reşat fevkalâde memnun olduğunu söyliyerek, âdeta torunu nun karısı saydığı bu hanımı görmek istediğini ısrarla söylüyor. Bunun üzerine şeyhin hanımını kayınvalidesi hanım alarak padişahın huzuruna çıkarıyor. Sultan Reşat gelin hanımı çok beğendiğini söylüyor ve bir hayli iltifat ediyor. Fakat ihsan olarak verdiği sadece beş altındır.

Resuhi BAYKARA

(1) Bay, zengin.

Meşrutiyetten sonra, bir eğlence âlemi (Zarzecki'nin bir tablosu)

Istanbul Ressamları:

Zarzecki ve Eserleri

İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi profesörü Josepy Güzel Sanatlar Akademisinde Gerson'un yanında uzun müddet çalışmış, Münih Güzel Sanatlar Akademisinde Sanatlar Akademisinde Anschütz, Barth ve Seitz gibi hocaların talebesi olarak hakikati ve renklerin kuvvetini anlamış bir ressamdı.

Tahsili bitip, paletine hâkim olunca, genç artist Bavyerayı terketmeği düşünmüyordu. Burada 10 sene kaldı. Sıra ile Ratisbonne, İngolstadt, Augsbourg ve eski sanat merkezi olan Nuremberg'i ziyaret etti. Alman hocalarının usullerinde kendi görüşünü buldu. Kral Theodor von Piloty, Knaus, Defregger'in atölyeleri onu mıknatısın madenleri çektiği gibi çekiyordu. Bu ziyaretlerinde resmin hissiyatla kaim olduğuna kanaat getirdi. İdealizm onda kökleşti ve zihnine yerleşti. Sabırlı ve yeni çalışma-

Mecmuamız, güzel İstanbula âşık ressamların eserlerini ve hayatlarını fırsat düştükçe okuyucularına sunacaktır. Bu nüshada meşhur Polonyalı Zarzecki'yi ve eserlerini veriyoruz.

Adalphe Thalasso'dan
çeviren :
Ercan ERKSAN

Jarnia Zarzecki.

Boğaziçi kıyılarında..

larla canlı şekillerin hislerine hâkim oldu. Nihayet, fırçasından emin olunca, Avrupada bir seyahat yapmağa karar verdi. Avusturya ve Romanyaya geçti. Viyanadan Bükreşe geldi, orada mühim siparişler alarak epeyce kaldı. Nihayet 1833 te İstanbula geldi.

İstanbulda fevkalâde manzaralar, artistik konuların tükenmez yenilikleri, fazla değişiklik, kostüm, tip, ırk zenginliği resme hız vermesine sebep oldu ve bu tükenmez hazineden faydalanmaya kendini bağladı.

Tabiatın ve hakikî sahnelerin karşısında içli hislerini izhar etmek isteği, onu o kadar sardı ki, İstanbula yerleşmeğe karar verdi. Ayni sene bu şehrin Güzel Sanatlar Akademisine resim hocası olarak çağırıldı.

Türkiyedeki şarklı ressamların hepsinden ziyade Joseph Warnia-Zarzecki hislerini izhar ediyordu. Ona göre sanat, duygu olunca mevcut olabilirdi. Aynı zamanda hissiyat, tablolarının mevzuu oluyordu. Tablola.. bazan sevinç, bazan ıstırap, bazan ümitsizlik, bazan usanç ifade ediyordu. S. Valeri'de olduğu gibi meçhul, psikolojik, ruhî karakterleri göstermiyor, fakat elle tutulurcasına canlı, kendi hissiyatı ile âhenkli bir surette eserler meydana getiriyordu.

Ressamın tarzını belirtmesi bakımından bu dört tablosu: Musicien ambulant, Kief du Pacha, Danseuses Tchinghianés ve Kief le Lendemain de la Constitution son derece karakteristiktir. Dördü de her yerde, gökte, gölgeli çiçekliklerde, parlak havada, mavi sularda, yaldızlı ufuklarda görülen dans ve şarkıları sevinçle olduğu gibi ifade ediyor. Bu parlak renk senfonisi tabiatın bayramının sanki bestesi idi.

Ressamın idealizmi o kadar büyüktü ki, sahnelerden birini mezarlıkta göstermekten çekinmedi, bununla tabiatın canlılığını ve ölümün matemini belirtiyordu.

«Boğaziçi kıyıları hâtıraları» tablosunda «Allahaısmarladık» sahnesi ne kadar hissî bir surette belirtilmiştir. Burada dekor artistin te essürü ile o kadar karışmış tır ki, hakikatin ve idealiz min hissesini bulmak pek gü tür. Gri-mavi dalgaların ü zerinde uçan kayıktan gen hanım, son bir selâm gönde rir. Son bir gayretle sevgili sine gençliğinin ve aşkını bütün şa'şaası ile genç, gü zel görünmeği özlediği zan nedilir. Sevgilisinin onun be yaz hayalini gözünde ve gönlünde saklamasını aşk dolu kal bi ile ister. Halbuki biraz sonra, kayık burnu dönünce, genç kadın şaşkın, arkadaşının ayaklarına yığılacak ve ağlıyarak sevgilisine yıkık bir duvarın yanında bir sonbahar akşamı Allahaısmarladık dediğini anlıyacak. Tablonun renkleri bile, bol olarak serpilmiş beyazlar, griler, morlar ressamın hissiyatını belirtiyor ve güzelin sanatta ve tabiattaki yerini anlatıyor.

Bir artist üzerinde terbiye ve muhit, nadir olarak, Joseph Warnie-Zarzecki'nin eserlerinden daha iyi bir tazyik yapabilir.

Aşağı Loire'da Nantes'te Fransaya hicret etmiş Polonyalı bir babadan ve Brötonyalı dindar bir anneden 1850 senesinde doğan artist, bütün hayatınca bu iki zıt kuvvetin tesiri altında kalmıştır: Hudutsuz bir inanç ve başı boşluluk. Bu birbiri ile anlaşması gayri kabil iki aykırı hissin bolluğu bize iki fevkalâde kompozisyon vermiştir.

«Finis Vanitatum» ressamın tarzını belki de en iyi hülâsa eden eserdir. Açık olarak iki fikrin, daha doğrusu iki hissin çarpışmasını gösterir: İnsanî gururun îmanla çatışması. Çorak bir arazide yalnız mezarların harçları ayakta duruyor ve insan zekâsının egoistliği, zevki ve gururu için icat ettiği her şey

Ave Maria.

kırılmış ve devrilmiş olarak görülüyor. Yerlere dağılmış balet ve kitap, tekerlek ve heykeltraş bıçağı, şişe ve yük sükler, tambur ve lir; sanatları, ilmi, endüstriyi, ticareti, oyunları ve zevkleri temsil ediyor. Bu yıkıntı yığınla rının arasından bir adam geçiyor. Ölümün sesini işitiyor ve çıktığı gibi fakir ve çıplak olarak ebediyete girmeğe hazırlanıyor. Son daatte her şeyin boşluğunu anlıyor. Hayıflanmadan, başı yukarıda, yavaş ve şahâne öte tarafa, meçhule doğru yürüyor. Bu meçhuliyet iğri bir çizgi ile ufukta birikmiş siyah bulutların arasında belli olarak gösterilmiş.

Daha zor anlaşılır bir sembolizmle «Ave Maria» bize ümitsizliğe boyun eğmenin galibiyetini gösteriyor. Fena birleşmiş bir tahta yığınından müteşekkil olan salın üzerinde aç, susuz ve fırtınada bir çocuk ölmüş büyük babasının ceserini bekliyor ve azgın dalgalar bu cenazenin alayını teşkil ediyor. Her yerde büyüklük; sonsuz bir gök, sonsuz bir deniz. Sal hayattan ayrılmış bu vücudü köpükleri ile örtüp tekrar açan dalgalarla kalkarak sonsuz uçurumun üzerinde ilerliyor. Her dakika onun yutulmasından korkuluyor. Bu olaylara karşı mücadelede zavallı küçük, yorgun ve kudretsiz başını eğiyor, kendini kadere teslim ediyor. Aydınlanan gökte teselli edici bir yıldız gözüküyor bu ıstırap ve matemin üzerine bir güneş ışığı konduruyor.

İran ihtilâlleri ve Pehlevî Hâkimiyeti

Gelecek sayımızda okuyacağınız bu yazı, İran tarihinin kanlı ihtilâllerini toplu olarak ihtiva edecektir.

Kaçar sülâlesi yerini Pehlevilere nasıl terk etti? Rıza Şah Pehlevi'nin İstanbula gelişi ve hâtıraları.

Tarih Kitapları ve Tarih yazıları arasında

Nahid Sırrı ÖRİK

Fatih Sultan Mehmed Han-ı sani ve Istanbulun 500 üncü fethi - Adilşahiler ve Adilşahiler muammas

OSMANLI İmparatorluğunun son nazırlarından ve vezirlerinden olup son hükümdarlarından Abdülâziz'in de damadı bulunan, eski nam ve ünvanile Damad-ı şehriyarî Mehmet Şerif Paşa, bugünkü adiyle de sayın Mehmet Şerif Çavdaroğlu, İstanbul fethinin Beşyüzüncü yıldönümü münasebetile çıkan eserlerin bize en hacimlisini değil, fakat en özlüsünü ikram etti. (Fatih Sultan Mehmed Hanı sâni ve İstanbulun fethi) başlığını taşıyan bu kitap, aynı zamanda dünkü resmî dilin, yani Babı-âli ifadesinin en güzel nümunelerinden birini de teşkil ediyor. Muarifesiyle maalesef şerefyap olmadığım bu zatı otuz beş yılı bulan bir zaman önce, yani mütarekenin akabinde Tevfik Paşa kabinesi kurulup Meclisi Mebusan huzurunda programı okunurken, uzaktan görmüş, söz söylemek ten âciz veya mütehaşî - yani korkar - sardarâzam kabinesini ve proğramını bir türlü savunamazken - ve söz söylemeğe ziyadesile düşkün arkadaşı doktor Rıza Tevfik fevkalâde yersiz sözlerle hükûmetin mevkiini berbat ederken - kürsiye çıktığına, pek güzel bir müdahale ile vaziyeti kurtardığına şahit olmuştum. Mehmet Şerif Çavdaroğlu o tarihten bir kaç yıl önce de Gazi Ahmet Muhtar ve Kâmil Paşaların kabinelerine iştirak etmiş ve olgunlaşmış bir zattı ve şüphe yok ki Sultan Mehmet Vahdettin öz eniştesi, yani Abdülmecit damadı Ferit Paşa yerine amcası Abdülâziz'in damadı olan bu paşayı sadarete getirseydi, vekayi başka bir seyir takip edebilir, Ferit Paşa da meş'um suçlarını irtikâp etmek fırsatını bulamazdı.

Fakat VI Mehmet bahusus veliahdın eniştesi olduğu için Mehmet Şerif Paşaya güvenmiyecek ve paşa Osmanlı İmparatorluğunun en son yıllarında siyasî bir rol oynayamıyacak, Cumhuriyetin ilânında da o sıralarda haremi Emine sultanın irtihal etmiş bulunmasına rağmen, millî hudutlar dışına çıkmak zorunda kalacaktı. Avrupada geçirmiş olduğu uzun yıllar esnasında kalem ve irfaniyle millî kütüphanemize büyük bir hizmette bulunmamış olduğu için kendisine sitem etmek, elbette ki hakkımızdır. Hâtıralarını yazmış olup olmadığını bilmediğimiz Makyavel ve Batuta mütercimine, bu küçük eserine dayanıp müverrih safatını vermekte de mazuruz. Kitabı, kendisi gibi değerli bir şahsiyetten beklenecek vüsat ve ehemmiyetten nisebeten mahrumdur. Bununla beraber Fatih hakkında mevcut - yer yer müphemliklerle dolu - bütün eserlerin dikkatli bir tetkikte geçirilişinden sonra vücud getirilmiş bulunduğunu da hemen sayfa ispat etmekte ve Fatih hakkında bir kaside tertibinden çekinilerek meselâ Çandarlı hakkındaki rüşvet iddiasının bir isnat ve iftira olduğu da açıkça tasdik edilmektedir.

Fatih Sultan Mehmet eseri müellifi Mehmet Şerif Çavdaroğlu (Paşa)

Mehmet Şerif Paşa, eski devlet salnameleriyle eski müverrihlerin bir kere tahttan atıldığını söylemekten hayâ ettikleri Fatih'in hakikatte iki kere iskat edilmiş olduğunu da kabul ediyor, fakat bu noktai nazarı ispat için lüzumu kadar delil kullanmıyor. Hulâsa, kitap Fatih ve Fatih devri hakkında etraflı bir eser olmaktan ziyade mevzuun âdeta zübdesini sunan, zamanımızın tarifiyle derli toplu bir risale(Ama gençler kullandığı dili pek anlamıyacaklardır, eskiler de kitabı biraz muhtasar bulacaklardır: Sayın müelliften pek kıymetli bir eser teşkil edeceği muhakkak olan hâtıralarını bekliyoruz. Bu hâtıralarında Sultan Hamid'i Balkan Harbi sırasında Selânikten İstanbula getirişi hakkındaki kısımdan okudukları-mız tamamen sahip olmak arzusunu veren bir kuvvet ve güzelliktedir.

Sayın Çavdaroğlu pek fatin ve cidden pürfazilet bir hanım olduğunu bildiğimiz cennetmekân hareminden duyduklarını da ilâve edince, mu hakkak ki hâtıratı Osmanlı tarihinin ve Osmanoğulları tarihinin pek çok safhasını aydınlatan bir mahiyet ve ehemmiyet alacaktır.

ÂDİLŞAHİLER» ve ADİLŞAHİLER MUAMMASI

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi profesörlerinden sayın İsmail Hikmet Ertaylan'ın bundan evvel neşrettiği (Sultan Cem - Hayatı ve eserleri) kitabı, bu şehzadenin edebiyat tarihimizde haiz bulunduğu mevkiden dolayı Profesörün tedris ve ihtisas sahasını teşkil eden Türk edebiyatı tarihi hudutlarını aşmıyor demekti. Bu defa neşrettiği (Âdilşahiler -Hindistanda bir Türk-İslâm devleti) ünvanlı- ve Cem Sultan hakkındaki eseri gibi nefis baskılı, renkli resimlerle müzeyyen- kitap, doğrudan doğruya tarih sahasına ait bulunuyor. Kendilerini Doğu tarihi hakkında derin araştımalara vermiyenler, (Âdilşahiler) veya Âdilşahiyye) devleti hakkındaki malûmatı sayın H. Bayur'un Türk Tarih Kurumunca neşredilen (Hindistan Tarihi) isimli ve pek ciddi eserinde bulabilirler. Orada mevcut malûmata göre, Hindistandaki Behmenî devleti dağıldığı zaman teşekkül eden yeni devletlerden biri, kendilerine gariban denilen ve çoğu Türk olan yabancılar zümresine mensup Yusuf Adil Türkmen tarafından 1490 da, yani İstanbulda II. Bayezit saltanat sürerken kurulmuştur. Yusuf Adil'den sonra evlâdından 8 kişi hükümdarlık edecek, bunların sonuncusu, yani İskender Adilşah zamanında ve 1686-8 de mülkleri Mongol hakanı Evrengzib Alemgir"e intikal edecektir. 1686, Osmanıl tahtında Avcı Sultan Mehmed'in geçirdiği uzun yılların sondan evvelkisidir. Adilşahilerine ait olarak Hikmet Bayur'un kitabından ve bütün tarihlere alınabilecek olan bu icmal yanında, bu hanedanın müverrihi tarafından ileri sürülmüş - reddi de, tasdiki de güç - bir masal, bir efsane veya muamma vardır ki, İsmail Hikmet Ertaylan bunun cazibesine pek fazla kapılmış bulunuyor, bulunuyor da eserinin ön sözünde muammayı katiyen halledilmis sayarak eserinin İstanbul fethi-

Âdilşahilerden bir İmparatoriçe: Çand Bibi Sultan.

nin beşyüzüncü yıldönümü münasebetiyle İstanbul Üniversitesinin bastırmayışından dolayı sitemler ediyor. Efsane veya muammanın kendisine gelince, gûya bu Yusuf Adil, Osmanlı hakanı II. Murad'ın en son zamanlarında doğmuş bir şehzadesi olup, annesi de bir hükümdar kızıdır. Babasının ölümünü Manisada haber alıp ve bir dakika gecikmeğe sabredemeyip «Beni seven arkamdan gelsin!» diyerek yoluna düştüğü Edirneye varır varmaz, Fatihi müstakbel bir fitne korkusu ile kardeşinin boğulmasını emredecek, bu emir neticesinde de minimini bir tabut babasınınkiyle birlikte Bursaya yolanacaktır. Fakat hakikatte, bu tabuttaki küçük ölü Fatihin kardeşi değil, alelacele tedarik edilen bir benzeri, bir küçük köledir. Fatihin üveyannesi olan Sultan oğlunu Osmanoğulları mülkünün dışına kaçırtmağa muvaffak olmuş ve Bursadaki şehzade kabirlerini yeni bir taşla zavallı bir köle süslemiştir. Hakiki şehzade de İranda tahsil ve terbiye gördükten ve Şiî mezhebinde yetiştikten sonra Hindistana gelerek Behmenî devleti hizmetinde yükselmiş, o devletin inkırazı üzerine Selcukların mülkünde olduğu gibi müteaddit küçük devletler kurulurken o da merkezî Bicabur olan Adilşahiler - Adilşahiyye devletini tesis etmiştir. İsmail Hikmet Ertaylan bu kaçırılış hikâyesine tamamen inanmış ve bu inanış esnasında sade bir noktayı tamamen unutmuş, Bu nokta, Doğuda devlet kuran bütün büyük veya büyücek adamlarla onların hizmetlerindeki müverrihlerin müteyazı menşelerini süslemek ve parlatmak ihtiyacını duymuş olduklarıdır. Buna ait en son misali de, geçenlerde, mazisi uzak asırlara dayanmıyan Kavalalı Mehmet Ali hanedanının son reisi, yani sabık Mısır Kralı Faruk vermiş, Makedonyalı aslından oluşuna rağmen ulemayı peygamber neslinden geldiği hakkında bir vesika hazırlamağa memur eylemişti. Atatürk de bu neviden bir hevese kapılmış ve buna tenezzül etmiş olsaydı, aslını ilk Osmanoğullarının âkıbeti mechul veya esrarlı her hangi bir eski sehzadesine veya Osmanlı devletinin ilk zamanları Bulgaristanda, Sırbistan veya Bosnada saltanat sürmüş kral hanedanlarından birine bağlamak işini mükemmelen basaracak tarihçiler bulmakta müskülâta asla uğramazdı. Âdilşahiler'in II. Murat'tan geldikleri hakkındaki iddiada hakikatten ziyade hayal veya hesap, yani o tarihte dünyanın en büyük devletlerinden birinin saltanat hanedanına mensup görünüp nevzuhur devlete bir asalet ve ehemmiyet mal etmek hesabı mevcuda beraber, şark tarihinde mutlaka masal istiyen garp müverrihleri dışında bu iddiada hic bir tarihçi tarafından İsmail Hikmet bey üstadımız derecesinde emniyetle kabul edilmis değildir. Nitekim, Hikmet Bayur keyfiyetten sadece bir rivayettir diye bahsedip geçmektedir.

Fakat, hakikkat nisbeti belki yüzde beşi bulan bu ihtimalin hemen hemen katiyetle kabulünden sarfınazar, eser sabırlı bir arastımanın mahsulü, baskı ise en ileri memleketlerin nesriyatı arasında da dikkati çekecek mükemmeliyette. Ancak ne yazıktır

ki lisan itinalı, hikâve her. rak değil. Hele bir edebiyat müverrihine hiç yakışmıyan zaâflar ve kusurlarla dolu cüm lelere rastgelmek beni hem müteesir etti, hem şaşırttı. Mese lâ, 36 ncı sayfadaki şu cüm le: «Bu temas sonunda Âdil-şahilerin inkırazı ve Babur-şahilerin de inhitatiyle sona er mistir.» Kitapta bu çeşit pek çok cümle var: İsmail Hikmet bey günde bilmem kaç yazı yetiştiren ve döktürdüğü satırla ra bir daha göz atmağa vaktı bulunmıyan bir gazeteci değildir ki böyle cümlelerini mazur görelim!

BİR DERGİ

Bizde resmî müesseseler ta rafından mühim masraflar ihtiyar olunarak, bir haylı da emek harcanarak yapılan neş riyatın en büyük talihsnzliği, bunların hemen hemen istisna sız şekilde depolarda çürümeğe mahkûm edilisleri, çok bozuk bir tevzi usulü sebebile dağıtılmayısları, dağıtılamayışlarıdır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin değerli dostumtz Profeör Cavit Baysun'un nezareti altında olarak «Tarih Dergisi» adında bir mecmua çıkardığını da geçen gün, tamamile tesadüfî olarak, öğrendim, 1953 de basılmış bulunmakla beraber «Ey lûl 1951 - Mart 1952» tarihini ve Cilt III, sayı 5-6 işaretlerini taşıyan bu nüshayı ve bun dan evvelkilerini„ çıkaranları ve yazarları dışında, hiç bir okuyucunmun görmemiş bulunduğuna da rahatça yemin edebilirim. Halbuki, 181 büyük cek sayfa tutan bu nüsha içinde dikkat ve istifade ile okun mağa lâyık iki üç yazı var ki, M. Münir Aktepe imzasını taşıyan «Tuzcu oğulları isyanı» isimli makale bunların başında gelmektedir. Uzak bir mazinin gittikçe sislenen yılları ardında kalmış iki Trabzon - Rize seyahatinde adlarını ilk defa duyduğum bu derebeyi ailesinin kurucusu ve en mühim şahsiyeti olan Memiş'in 1816 da ve yıllarca Rizede âdeta müstakil bir halde hüküm sürdükten sonra Trabzonu ele geçirisi ve üzerine sevk edilen kuvvet tarafından ele geçirilip idamından sonra da evlâdiyle mensupları tarafından yapılan ayaklanmalar, ilk defa olarak tam bir etüdün mevzu unu teskil edivor ve muharrir elde etmis bulunduğu malûmatı muvaffakıyetle kullanarak„ bu olayları muvaffakiyetle teşrih ve tasavvur etmiş bulunuyor. Kaldı ki, kökleri III. Selim devrinden gelerek 1834 e kadar süren bu Tuzcu oğulları ailesi, 30 sayfalık bir etütle an latılmıs, tüketilmis olamaz. Üniversite veya Tarih Kurumu, Aktepe'nin o havalide dolaşmasını, bizzat dinleyenle işe karışmışları son dinleyen ihtiyarları bu dünyadan göçüp gitmelerinden önce dinleyebilmesini temin etmelidir. Daha çok malûmat ve malzeme elde edinip bu etüdün ciddî bir eser halinde yeniden yazılabilmesi için, bu şarttır.

Devlet merkezinin zaâfından istifade ederek Anadoluda ve Rumelinde yer yer türemiş ve bazılarının hâkimiyetlerine ancak üzerlerine ordular sevk edilip nihayet verilebilmiş olan taşra âyanının hiç biri hakkında da henüz etraflı bir eser yazılmamış, hattâ bunların tam bir cetvelleri tanzim edilmemiştir.

«Yeni Tarih Dünyası», memleketteki tarih araştırmalarını bunun azamî derecede kusursuz olmasına dikkat ve gayret ederek sütunlarında aksettirmeği bildirmeğe karar vermiştir. Kalın ciltten mecmua ve gazete makalesine kadar dikkate lâyık her çalışmadan bahsetmek, şiarı olacaktır. Eserlerinden ve yazılarından bu sütunlarda bahsedilmesini istiyen zatlar ve müesseseler, bunlardan birer nüsha ve sureti «Bibliyoğrafya» işaretile bize göndermelidirler. İlâve edelim ki. keyfiyet bizim için bir taahhüt teşkil etmiyecektir. Diğer bir ifade ile, bize yollanacak her yazı ve eserden bahsetmek hususunda tarafımızdan yapılmış bir taahhüt yoktur.

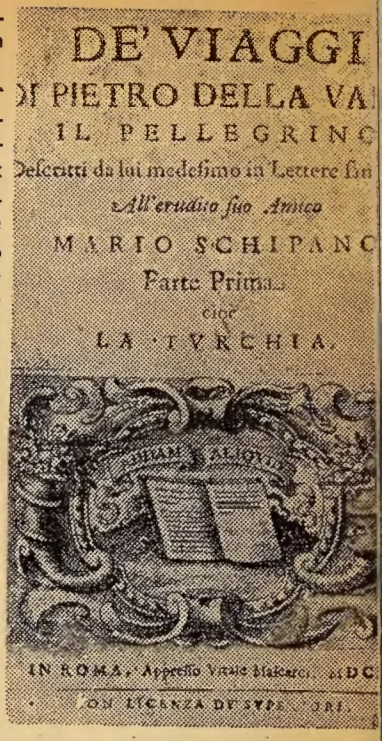

1650 Yılında İstanbul

Meşhur İtalyan seyyahı Pellegrino'nun 1650 yılında yaptığı şark seyahatini, çok kıymetli bir eserde toplanmıştır. 1650 yılında, pek mahdut miktarda basılmış olan bu eser, Romada Kardinal Vinconzo Varnutelli'nin hususî hütüphanesinden, bilinmiyen bir fiyatla satılmış ve bundan sonra, elden ele geçmiştir. Kitabın üstündeki el yazılar, eserin çok kıymetli olduğunu belirtmektedir.

Yeni Tarih Dünyası, işte bu çok nadir eseri temin etmiş bulunmaktadır. Eski İtalyan dili ile yazılmış olmasına rağmen, Adnan Tahir tarafından muvaffakıyetle dilimize çevrilmiştir. Pek yakında bu nadir eseri sayfalarımızda okuyacaksınız.

Zengin Mükâfatlı Müsabaka

1 — Bu resim size hangi Atalar sözünü hatırlatıyor?

2 — Masada (?) yerinde ne eksiktir?

Bu iki sorunun cevabını 1 Ekimde çıkacak olan «Altın Kitaplar» serisinin ilk eseri olan «Kahraman Çocuklar» da bulacaksınız. O güne kadar yukarıki iki sorunun cevabını «Nuruosmaniye cad. No. 57 ERCAN Matbaası kat 1 de «ALTIN KİTAPLAR» adresine gönderirseniz çok zengin mükâfatlı hediyelere iştirak etmiş olursunuz.

DİKKAT: Yeni Tarih Dünyasının çocuk neşriyatı olan «Altın Kitaplar», Türk çucukları için bir süpriz, ana ve babalar için de derin bir nefes alma sevinci olacaktır.

«Altın Kitaplar» ın ilk eseri «Kahraman Çocuklar» baştan başa resimli dört büyük hikâyeden ibarettir ve 36 sayfalık eser 25 kuruşa verilmektedir.

«Kahraman Çocuklar» çocuğunu seven her ana ve babanin gözü kapalı çocuklarına tavsitye edeceği bir eserdir, çünkü bu eserler, Türk çocuğuna okuma zevki verecek, hislerini, ahlâkını kuvvetlendirecek eserlerdir. Altın Kitaplar'ın ilk serisi 12 kitap olacak ve her 36 sayfalık eser, yalnız 25 kuruşa verilecektir.

BULMACAMIZIN MÜKÂFATLARI

Yukarıdaki bulmacayı doğru halledenler arasında tam 500 okuyucuya muhtelif hediyeler verilecektir. Bu hediyeler arasında kol ve cep saatleri, kıymetli dolma kalemler, kitaplar, fotoğraf makineleri, vesaire vardır.

Vakit geçirmeden müsabaka iştirak etmenizi tavsiye ederiz.

Ekicigil Yayınevinin pek mühim ve güzel bir teşebbüsü

Memleketimizin son devirlerde yaşamış meşhurları hakkında tam ve yanlışsız bilgi veren bir eser bulunmadığını ve mevcutların bu ihtiyacı tatmin etmekten maalesef uzak bulunduklarını takdir eden «Ekincigil Yayınevi», millî kütüphanemizin bu pek büyük boşluğunu gidermek üzere

«YÜZ ELLİ YILIN MEŞHURLARI»

isminde ansiklopedik bir lûgat hazırlamaktadır.

4 büyük cilt tutacağını hasap ettiğimiz bu ansiklopedik lûgat, bilhassa son asır tarihine ait telif ve tercümeleriyle haklı bir şöhret elde eden kıymetli muharrir

NAHİD SIRRI ÖRİK

tarafından pek sabırlı bir çalışma ve pek ciddî bir itina ile hazırlanmaktadır.

Bu eser edebiyat, sanat, ilim, siyaset ve askerlik sahalarında ve memleket hudutları dahilinde kendini tanıtan ve gösteren bütün kıymet ve şöhretleri ehemmiyetlerine göre ve bazıları âdeta müstakil birer kitap teşkil edecek tafsilât ile anlatmakta, ayni zamanda bir kısmı hiç bir yerde neşredilmemiş nefis resimlerle de süslenmüş bulunmaktadır.

Her ayın ilk günü kırk büyük sayfalık fasiküller halinde intişar edece kolan

«Yüz Elli Yılin meşhurları»

Ansiklopedisinin ilk fasikülü istisnaî olarak

15 Ekim 1953 de

çıkacak ve ondan sonra her ayın ilk günü İstanbulda ve bütün Türkiyedeki bayilere dağıtılmış bulunacaktır.

15 Ekim 1953 yününü bekleyiniz!

Kâğıdın ve baskısının nefasetine ve münderecatın kıymet ve ehemmiyetine rağmen, her fasikülün fiyatı;

ancak «BİR» liradır.

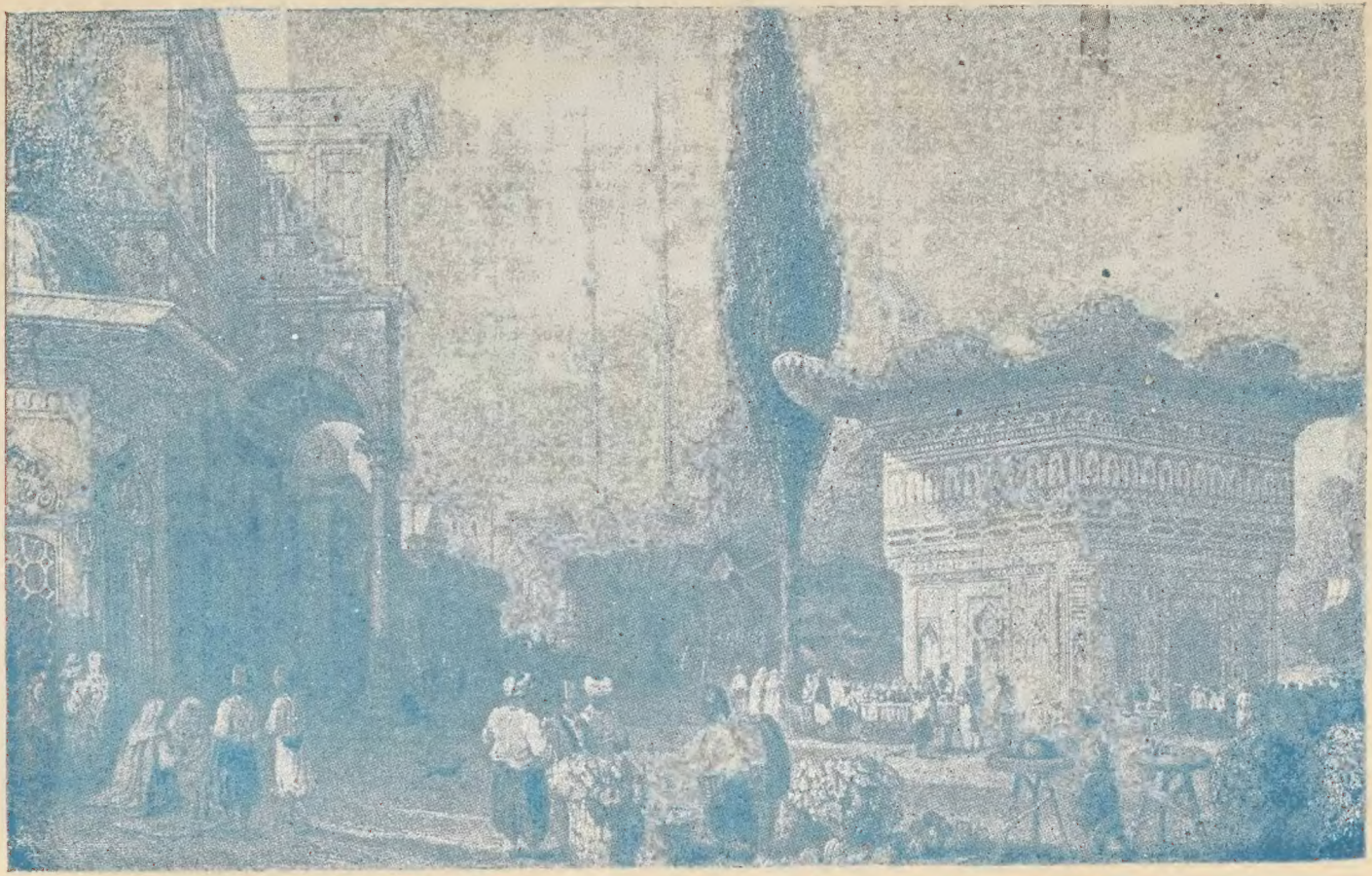

Bir asır evvelki İstanbul: Tophane çeşmesi ve civarı..